

Qate

Kovara Kulturt

Hûmar: 7

Wisar 1999

Serredaktor:

Malmîsanij

Redaksiyon:

Haydar Diljen, J. Ihsan Espar,
Malmîsanij, Mehmet Uzun

Insîyatîfê destpêkerdişî:

Osman Aytar, Yildiray Beyazgul,
Çeko, Mûnzûr Çem, Memo Darrêz,
Nihat Eli, Cemil Gundogan, Lerzan Jandil,
Huseyin Kulu, Seyîdxan Kurij,
Robin Rewşen, Kamer Soylemez,
Kazim Temurlenk, Şukrî Urgan

Temsîlkarê Almanya:

Mûnzûr Çem
Faks: +49 - 30 - 611 33 19

Seveta aboneyîye û tîkîliye (Almanya de):

L. Ballikaya
C/O Vereinstadtteil VHS e.v.
Postfach 62 07 46
10 797 Berlin/Almanya

Temsîlkarê Norveçî:

M. Darrêz
Box: 2545
7001 Trondheim/NORVEÇ

Temsîlkarê Hollanda

Ferhad Amedî
Delfzyl Str. 81
6835 CM Arnhem/HOLLANDA
Tel: +26-323 26 95

Şertê aboneyîye:

Welat serrêk 6 aşmî
Tirkiya: 40 DM. 20 DM.
Almanya: 40 DM. 20 DM.
Swed: 250 SEK. 125 SEK.
Welatê binî: 70 DM. 35 DM.

Vayî: 10 DM./50 SEK.

Ilan:

Riperrêk: 200 DM./1000 SEK.
Nêm riperr: 100 DM./500 SEK.
Çarêgriperr: 50 DM./250 SEK.

Çap: Apec Tryck & Förlag, Stockholm

ISSN: 1401-2995

Postgiro:

Kurdiska Kultur och Språkföreningen
475 16 98-4 SWEDEN

Adres:

I. Espar
Odd Fellowvägen 29
S-127 32 Skärholmen/SWEDEN

Berpîrsîyarîya her nuştî yê nuştoxî / nuştuxe bi xo ya.

TEDE

Wendoxan rê	3
Malmîsanij	
Lehçeya Hewramkî (Gorankî) ra	4
J. Ihsan Eşparî ra şîrî	33
Memê Hilkeçikî	
Derheqê Dimilkîya Aksaray de	35
Firat Çelkerî ra şîrî	46
Mûnzûr Çem	
Hewnê Newroze	49
Gawanê Kurdîstanî	
Kurdîstan	55
Şakir Epozdemir	
Tarîxê Ma yê Nizdî di Hedîseyêko Muhîm: Meseleya Seîd Elçî û Dr. Şivanî	56
Alîheyderê Alîyê Silêmanê Xerzî	
Gula Mi	79
E. Erdoxan	
Qurbanê Selxvanan	81
Memo Darrêz	
Kitaban ra: Nuştoxîyê Kurdan û Neşrkerdişî Kitabanê Kurdkî	83
Kitabêdo newe: Lehçeya Kurdkî Gorankî	88
Serdar Bedirxan û Daîmî Bektaş	
Ripelê Fiqrayan	90
Wendoxan ra	94
Celadet Alî Bedirxan	
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-VII	97
Alfabe	112

Ma newroza şîma wendoxanê xo pîroz kenê û hêvî kenê ke na serra newa de şîma serkewte û şa bibê.*

Qate

*Tayê wendoxê ma ma rê nusenê labelê adresa xo nênusenê. Serdar Bedirxan zî nînan ra yew o. Serdarî îngilîzkî ra yew novele (hîkaye) tadaya û ma rê erşawita (rusnaya); ma sipas kenê labelê semedo ke nameyê nuştoxê novele nênuşto, ma nêşîya na novele neşr bikê. Serdarî adresa xo zî nênuşta ke ma bişiyê (bieskê) ey ra nameyê nuştoxî bipersê. Şîma yê ke ewro ra pey ma rê nusenê, zehmet nêbo adresa xo zî binusê.

LEHÇEYA HEWRAMKÎ (GORANKÎ) RA (1)

MALMISANJ

Hewramkî (hewramî) lehçeyanê kurdkî ra yew a. Çend ziwannasan gore hewramkî û gorankî di lehçeyê cîya yî, labele zaf ziwannasan gore hewramkî yew şîweya gorankî ya. Nameyê hewramkî, Hewraman ra yeno û Hewraman zî Kurdîstanê Rojhelatî (Kurdîstanê bîndestê Iranî) de, sînorê İraqî hete mintiqayêk a. Çend şaristan û dewê ke şarê înan hewramkî qisey keno zî sînoranê İraqî mîyan de mendê (sey Bîyare, Tewêle û Xurmal). Tayê nuşteyan de “Hewraman“ ra “Ewraman“, “Awroman“; “hewramkî“ ra zî “ewramî“, “awromanî“ vajîyêno. Şarê Hewramanî hewramkî qisey keno. Hewraman bi xo, di qismî yo: 1-Hewramanê Luhon, 2-Hewramanê Text. Newsûd (Newsûde) merkezê Hewramanê Luhonî, Şarî Hewraman zî merkezê Hewramanê Textî yo.

Hetê dînî ra şarê Hewramanî musulmanê sunnî yê, tena şarê Kendûle (Kenûle) sunnî nîyê. Labelê zafaneyê goranan “ehlê heqî“ yî.

Lehçeyanê kurdkî ra edebîyato nuşte yo tewr kan (keyen, verîn), bi lehçeya gorankî nusîyayo. Gorankî ziwane tekstanê pîrozan (muqeddesan) ê ehlê heqî yo zî. Ma vajî kitabê pîrozê ehlê heqî Serencam,

1. Kilmnuştayî:

b (biewnîre/biewnî, nîyade)

m (makî)

n (nêrî)

û ê b (û ê bînî)

gorankî yo. Tayê nuştoxan gore, şairo tewr rewên o ke ma şîiranê ey ê gorankî ra xeberdar î, Balûlî Mahî (tarîxê mergê ey: 834) yo ⁽²⁾. Kitabê gorankî yê şairanê sey Bêsarani (seserra 18.), Xanay Qubadî (seserra 18.), Seydî Hewramî (1784-1848) û Mewlewî Tawegozî (1806-1882) neşr biyê û ewro ma dest de yê.

Yew xusûsîyetê lehçeya gorankî zî o yo ke na lehçe zaf lehçeya kirmanckî (zazakî) manena. Hetta nuştoxî estê ke gorankî û kirmanckî yew lehçe hesabnenê. Mi zî no fikrê tayê nuştoxan wendbi, coka mi lehçeya gorankî meraq kerdîni. 1979 de, reya verîne (ewilî) welat de tayê tekstê (metnê) hewramkî kewtê destê mi labelê mi weş fam nêkerdî. Hewramkî ser o zanayîşê mi kemî bi. Dima, 15. 7. 1982 de Şam de ez raştê yew camêrdê hewramî yê ke nameyê ey Rehmanî bi, ameya. Ma çend hewtey yew keye de pîya mendî. Birêz Rehmanî, Hewramanê Luhonî ra, şaristanê Pawe ra bi. Aw germê amnanî yê “Şamê Şerîfî” de, ez derheqê lehçeya hewramkî de gelekî çîyan Rehmanî ra persaya û mi cewabê ey yew defter de nuştî. Hîrê serrî ra pey mi Rehmanî Parîs de dî. Ey zî sey mi uca (weyra) universîte de wendîni.

Verî ke ez şêra Parîs mi yew dîwanê Mewlewî Tawegozî peyda kerdbi; mi ke Rehmanî Parîs de dî, min û ey pîya ma yew qismê nê dîwanî zî wend. Cayê ke mi fam nêkerdîni Rehmanî mi rê mena kerdîni, mi not kerdîni.

Mabên (beyntar) ra serrî vîyartî, rojê Stokholm de Nasir Rezzazî yê dengbêjî camêrdêk bi mi da şinasnayîş, va “Ti tîmo hewramîyan gêraynî, ha to rê hewramîyêk!” Abiasan (bi no hawa) mi birêz Sîyamend Hewramî şinasna. Sîyamend zî Hewramanê Luhonî ra, lebelê Nowsûd ra bi. Wextê xo de Kurdîstanê Rojhelatî de mektebê mîyanînî (ortaokul) de mamostayîye (malimîye) kerdibî. Sibata 1999 de şaristanê Swêdî Göteborg de ez Sîyamendî ra derheqê hewramkî de persaya, ey zî sey Rehmanî zerrî ra mi rê ardim kerd. Ma pîya di şîrê Seydi Hewramî zî wendî, cayê ke mi fam nêkerdî ez ey ra persaya. Çeku û cumleyanê hewramkîyan ê ke şima cêr ra, no nuşte de wanenî, mi fekê Rehmanê paweyijî û Sîyamendê newsûdijî ra nuştîbî. Ez sipasdarê her dîyan a.

2. Borekeyî, Sidêq, Mêjûy Wêjey Kurdî, Êntêşaratê Nacî, Bane, 1370 [1991], c. 1, r. 48

Hewraman

Çime: Şêx Ebdulmumîni Merdoxî,
Keşkoleşî rêkî Kurdi Goranî

Verî ke şima ripelanê (riperranê) bînan ê nê nuşteyî biwanê, ez wazena çend çîyan bîyara şima vîrî:

Vengê hewramkî û kirmanckî (zazakî) hema-hema eynî yî labelê yew veng hewramkî de esto ke kirmanckî de çin o. No veng mîyanê “D” û “L” (yan zî “D” û “Z”) de vengêk xusûsî yo. Semedo ke alfaba ma de muqabilê nê vengî de herfe çin a, mi kelîmeyê ke no veng tede esto, di tewirî (çeşîtî) nuştî. Numûne:

hewramkî *tirkî*
 ad (al) o
 adê (alê) onlar
 didan (dizan)..... diş
 eda (eza) anne

Hewramkî de vengê “L”yê qalînî zî esto, mi no bi di “L”yan nuşt. Numûne:

hewramkî *tirkî*
 sall yıl
 vellê, wellê önce
 zill, dill gönül, yürek

Senî ke kirmanckî mîyan de ca ra ca cîyayîye (ferq) esta, hewramkî mîyan de zî esta. Ma vajî hewramkî de beyntarê (mabênê) teleffuzê fekanê (şîweyanê) Nowsûd û Pawe de ferqî estê û seke numûneyanê cêrînan de aseno nînan ra yew heway (sey) kirmanckî yan zî hîna (deha) nezdîyê kirmanckî yo:

fekê Pawe *fekê Nowsûdî*.. *kirmanckî (zazakî)* *tirkî*
 wa va va rüzgar
 waran varan varan yağmur
 waray varay varayış yağmak
 watey vatey vatene, watiş söylemek

Vate _____

were vere vera, vare, verək... kuzu
werg verg verg kurt

1 TAYÊ XUSÛSIYETÊ ÇEKUYANÊ HEWRAMKÎ

1.1 Tayê çekuyê (kelîmeyê) hewramkî tam sey kurmanckî (kirdaskî)
yê yan zî kurmanckî manenê.

hewramkî *kurmanckî (kirdaskî)* *tirkî*
asaw aş değirmen
ce, ci ji -den
çil çil kırk
çiwarde çardeh, çarde on dört
bay badan bükme, eğirmek
deh, de deh on
desgirtay desgirtî, destgitî nişanlı
dijmanî dijmin, dijûn küfür, sövgü
duwanze diwazdeh, dozde on iki
esp hesp at
êş êş acı, ağrı
êşay êşîn acımak, ağrımak
êşnay êşandin acıtmak, ağrıtmak
firo firo ağız (sütten yapılan ağız)
gawesin gasin, gîsin saban kulağı (saban demiri)
heft, hewt, hot heft yedi
herre herrî çamur
heşde hîjdeh, hijde on sekiz
hevde hevdeh, hîvde on yedi
hewo hewî kuma
kule kulî çekirge
kurr kurr oğlan, oğul
nozde nozdeh, nozde on dokuz
panze panzdeh, panzde on beş

penc.....	pênc	beş
sall	sal	yıl
sed.....	sed.....	yüz
pêwere	pevre (bi hev re)	birlikte, beraber
sênze	sêzdeh, sêzde	on üç
sî	sî	otuz
şanze	şanzdeh, şanzde	on altı
şemame, şemamok.....	şemamik, şimamik, şimamok ...	güzel kokulu ve renkli kavun
veçinî, weçine	bêjing	kalbur werîse
werîs	urgan, kalın ip	
yanze.....	yanzdeh, yanzde	on bir

1. 2 Vengê “H”yê tayê çekuyanê hewramkî, kurmanckî de beno “K” yan zî “X”.

<i>hewramkî</i>	<i>kurmanckî</i>	<i>tirkî</i>
hane	kanî	çeşme, kaynak
her	ker	eşek
hesirwe	xesû, xwesî	kaynana
hesure	hezûr	kayınbaba
hawrîşe, horêşe	kevroşk, kêrwîşk, kerguh...	tavşan
mahere	maker	dişi eşek

1. 3 Tayê çekuyê hewramkî tam sey tirkî yê yan zî tirkî manenê.

<i>hewramkî</i>	<i>tirkî</i>
dogmane	düğme ⁽³⁾
doşeke	döşek
hêleke	elek
qol	kol
qore	koruk
qurwaqî	kurbağa ⁽⁴⁾
ser başqe	üstelik, başka

3. Çekuyê “dogme“ fariskî de zî esto.

4. Çekuyê “qurbaxe“/“xurbaxe“ fariskî de zî esto.

Uate _____

2 TAYÊ XUSÛSIYETÊ ÇEKUYANÊ HEWRAMKÎ

Û

KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ)

2.1 Zaf çekuyê hewramkî û kirmanckî (zazakî) hem hetê formî hem zî hetê mena ra eynî yî. Tayê çekuyî zî estê ke formê xo her di lehçeyan de yew o yan zî nezdi yewbînan o labelê mena xo cîya ya.

Ma vajî kirmanckîya Pîranî de “dat“ û “data“ (Sêwregi de “ded“) mena “amca“yê tirkî de yo. Hewramkî de zî no çeku bi şeklê “tata“ û “tate“ esto, labelê mena “baba“yê tirkî de yo. Tayê lehçeyanê kurdkî û ziwananê Ewropa de zî mena nê çekuyî vuriyêna. Nimûne:

tirkî

dat, data, ded (lehçeya kirmanckî)	amca
tate, tata (lehçeya hewramkî)	baba
tat, tate, tata (lehçeya lurrkî)	amca
tate (kurdkîya Kirmanşahî)	amca
tateh (kurdkîya zengene) ⁽⁵⁾	amca
dad, daddy (îngilîzkî)	baba, babacık
tata (sirbo-xirvatkî)	baba
tatko (bûlgarkî)	baba (hitap formu)
ded (rûskî)	dede
dyado (bûlgarkî)	dede
dedû (slavîya verîne)	dede
dede, dedis (lîtvankî)	dayı
theios (yunankîya klasîke) ⁽⁶⁾	dayı

5. Mann, Oskar, bearbeitet von Karl Hadank, Mundarten der Gûrân, Besonders das Kândûlâi, Auramânî und Bâdschälânî, Berlin, 1930, r. 284

6. Delamarre, X., Le Vocabulaire indo-européen, Paris, 1984, r. 38

Tayê çekuyê hewramkî û kirmanckî (zazakî) yê bînî:

hewramkî... tirkî.....kirmanckî (zazakî).. tirkî
 baba dede babî, baba baba
 darey orak darey, darê, dariye ... tahra
 çemçe kaşık çemçik ⁽⁷⁾ kepçe
 fire çok hera geniş
 gip, gup yanak gepe yudum
 guwale harar (saman çuvalı) .. gale büyük heybe, heybenin
 taraflarından her biri
 hare el değirmeni hareye, arê, arye, ayre değirmen
 kerrê küf kerre, kêrre .. pas
 keş dağ kaş yamaç
 kewçî kepçe kewçiki, koçike kaşık
 luway, livay gitmek lewayene, luwayîş kımıldamak, teplemek
 tewerzîn küçük balta .. tuwerzîn, torzên, torzîn .. 1)büyük balta 2)kazma
 wêrege, vêrega, wêreî ... akşam ... êre, yere ikindi
 zinc çene ucu zinc ⁽⁸⁾, zincî 1)burun 2)çene

2. 2 Tayê vengî, hewramkî yan zî kirmanckî de cayê xo vurnenê (bedîlenenê).

hewramkî.....kirmanckî (zazakî)... tirkî
 girolîye gilor, -e yuvarlak
 goçan çogane baston, ucu eğri sopa
 gorewê gewre, gêrwe çorap
 herijne herçeni, herçini dirsek

7. Erdem, Turan, Ferheng Zazaki-Tirki/Tırki-Zazaki, Doz Yayınları, İstanbul, 1997, r. 30

8. Paul, Ludwig, "The position of Zazaki among West Iranian Languages", Proceedings of the 3rd European Conference of Iranian Studies (held in Cambridge, 11th to 15th September 1995), Wiesbaden, 1998, r. 177

Vate

hînî, hîn	neha	şey
verwe, werwe ...	vewri, werfi ⁽⁹⁾ , vore	kar
wêjen.....	vînce, vînceli	sakız
zuxal	xizal, xezal	ateşin yanmasından sonra artakalan kömür parçası

2. 3 Tayê vengî, hewramkî yan zî kirmanckî de kemî yan zî vêşî benê.

<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
ber	teber, ber	dışarı
day po	pede dayene	sokmak (arı vb.)
divê, diwê, dû	di, didi	iki
êr ewekerdey	adir wekerdene	ateş yakmak
gileniye	gillî, gulîlik	göz bebeği
hamin	hamnan, amnan	yaz
hejge, heşe	heşe	ay
hêş.....	hengajî	karasaban
hengam	game.....	adım
kîselî	kesa, kesike	kaplumbağa
kulok	kuli	kalça
lacang	cînegi	yanığın iki yanındaki saç, favori
lamişt.....	mist	avuç
mirîçle, milîçie ...	mirîçik, -e, milîçik-e	serçe
pêwere	pîya	birlikte, beraber
rocyar	roj, roc	güneş
roxane	ro, robar	nehir
şift, şot	şit, sit	süt
teylî	tey	dardağan

9. Çekuyê “werfi” kirmanckî de tena se nameyê ciniyan esto ke manaya xo “vewri”/“vore” ya. Seke aseno “werfi” hîna nizdîyê formê hewramkî “werwe” ya. Pehlevkî de vera (muqabilê) nê çekuyî “vefr”, kurmanckî de “befr” û “berf” estê.

10. Kirmanckî de “çimteng” yeno mena “kıskanç” a tirkî zî.

werçemteng çimteng cimri ⁽¹⁰⁾
 zerdewale zerqeti, zirqiti, zilqiti ... sarı renkli bir cins yabani arı

**2. 4 Tayê vengî, hewramkî yan zî kirmanckî de kewenê (vîndî bene).
 Cêr ra ez kewtişê tayê vengan ra nimûneyan nusena:**

2. 4. 1 Kewtişê (vîndîbiyayîşê) D

hewramkî *kirmanckî (zazakî)* *tirkî*
 êr, ayir, eyr adir ateş
 êş dej acı, ağrı
 êşay dejayîş, dezayene acımak, ağrımak
 êşnay dejnayîş, deznayene ... acıtmak, ağrıtmak
 henî hindî, hendî karpuz
 kune kind su konan bir çeşit tuluk
 nazar, nazdar nazdar nazlı
 sed se yüz

2. 4. 2 Kewtişê E yan zî Ê

hewramkî *kirmanckî (zazakî)* *tirkî*
 ebroy, biro birew, burî, burwe kaş
 rîş erîşe, erdîş, herdîse sakal
 eda da, dadî anne
 ême ma biz
 kaye kay oyun

2. 4. 3 Kewtişê H

hewramkî *kirmanckî (zazakî)* *tirkî*
 êwrîng hevring koyun ve keçi kırkmakta
 kullanılan büyük makas
 hamin hamnan, amnan yaz
 hardî, ardî ardî un
 heçkuçî, eşkuçî eşkici, eskize, skûcî kuru üzüm
 heloç alinçi erik
 hemrû, hemro, mirve miro, mirwi, mûrîye armut

Vate

hengûrî	hengûre, engûre, inguri	üzüm
herzan	erzan, erjan, ercan	ucuz
hesare	estare, astare	yıldız
heşpişe, heşpişi	eşpije, aspize, sibice	bit
hêleke	êlege	elek
hêzim	êzim, îzimi	odun
horêşe, hawrîşe	aroş, , hargûş, heroşe	tavşan
lêf	leheyf, liheyf	yorgan

2. 4. 4 Kewtişê M

<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
kull	kilm	kısa

2. 4. 5 Kewtişê N

<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
didan (dizan)	dindan, didan	diş
gicî	kinc	giysi, elbise; gömlek, fistan, mintan
gileniye	gillî	gözbebeği
midirey, mindirey	vindertiş, vinetene	durmak, beklemek
ter	tern	yaş (kuru olmayan)

2. 4. 6 Kewtişê T

<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
des, dest	dest	el
desmal, dezmal	destmale, desmali, dismali	mendil
enguse	engiştî, gist	parmak
hes	hest	katı (sıvı olmayan yemek vb.)
hesare	estare, astare	yıldız
hesere	hesteri	katır
hesirwe	vistirî, vistirî	kaynana
hesure	vistewre, vistore	kayınbaba, kayınpeder
mas	mast	yoğurt
osa, ostad	westa	usta

qes	qest	kasıt
visey, wisey, wistey ...	vistiş	atmak
vîs, wîs	vîst	yirmi
wasey, wastey	wastene, waştış	istemek
weşter	weşêr	daha hoş
zimsan	zimistan, zumust	kış

2. 4. 7 Kewtişê W

<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
awakerdey	akerdiş	açmak
çêw	çî	şey
dimaw	dima	sonra
gawe	ga	öküz
goşware	goşare	küpe
wilaw kerdey, vela kerdey	vila kerdene	dağıtmak

2. 4. 8 Kewtişê Y

<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
keywanû	kebanî, kevanî, kewanîye	ev hanımı

2. 5 Tayê vengî, hewramkî yan zî kirmanckî de vurîyênê (bedilîyênê). Cêr ra ez tayê nimûneyan nusena:

2. 5. 1 Vengê "I" beno "E" yan zî "I"

Hewramkî de gelekî nameyê makî bi "-I" qedîyênê. Nê nameyî kirmanckîya (zazakîya) Dêrsimî de bi "-E" qedîyênê. Tayê şîweyanê kirmanckî de herunda na "-E" de "I" esta, tayê şîweyan de zî na "E"/"I" vîndî bîya.

<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
awî	awe, awî	su
eşkuçî, heçkuçî	eşkiji, eskice, eskize	kuru üzüm

Vate

hengûrî	hengûre, engûre, inguri ...	üzüm
hersî, hellsî	hesri, hêsîr	gözyaşı
heşpişî	eşpiji, aspize, sibice	bit
jenî	cênîye, cinî	kadın, karı
jerejî	zerece, zarance, zerenci ...	keklik
kekî	keke, keki	pire
mewî, mêw	meyvi, mêwi, meybi	tevek, asma çubuğu
meye	mîye, mî, mey	koyun
sawî, say	saye, say, sa	elma
tifi	tuye, tûye	dut
vamî, vehamî, vaham ..	vame, vami	badem
vilî, wilî, wulî	vili, vîlike	çiçek
wezî	goze, gozi, guwez	ceviz

Tayê çekuyê makî yê kirmanckî zî sey hewramkî bi “I” qedîyênê:
Çend nimûneyî:

<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
çaştî, çeşte	taştî, taştîye	yemek, sabah yemeği, kahvaltı
kardî	kardî	bıçak
heçkuçî, eşkuçî ...	skûcî ⁽¹¹⁾	kuru üzüm
jenî	cenî, cinî	kadın, karı
kusî (kwsî)	kisî	ferç, rahim
lûlî	lulî	kaval
peştî	piştî, peştî, poştî ...	sırt
wunî, winî	gûnî	kan

Kirmanckî de tayê çekuyê makî yê bînî ke bi “I” qedîyênê:
derzenî/derzênî (iğne)
firingî, firengî (domates)
hengajî (karasaban)
hindî (karpuz)

11. Malmîsanij, “Kirmanckîya (Zazakîya) Motkî û Hewêli ra”, Vate: kovara kulturî, Stockholm, no: 6, r. 25

serradî (gözer, kalbur)
sirsî, sisî (saban kulağı, saban demiri)
zerrî (gönül, yürek)

2. 5. 2 Vengê “E“ yan zî “Ê“ beno “A“, yan zî “I“

<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
çêwe	çî, çiba, teba, tewa, tawa, towa	şey
hane, ane	hênî, henî, yeni, eyni, îni	çeşme
birney	bermayîş, bervayene	ağlamak
gizî	gezî, gezi, gez	süpürge
meyne	mayîne	kısrak
peyîz	payîz	sonbahar
şime	şima	siz
şiş	şesş	altı

2. 5. 3 Vengê “U“ yan zî “O“ beno “I“, “I“ yan zî “E“

<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
bule, wule	wele	kül
çom	çem	nehir
engus	engiştî, engist, giştî, gist	parmak
kewe, kewo	kewe, kiho, kuhe, kûhe	mavi
keywanû	kebanî, kevanî, kewanîye	ev hanımı
pore	piro, pure, puri, puro	-e
şot, şift	şit, sit	süt
varroke, warroke	varrike	piliç
vilî, wilî wulî	vilî, vîlike	çiçek
vilk, wulk	velke	böbrek
wutey	witiş	uyumak

2. 5. 4 Vuriyayîşê venganê C, Ç, G, J, Z, S, Ş

	<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
Ç-C	çêr	cêr	aşağı, alt ce, çew
		ca, coy, cû, cûy	-den, ondan pey ca, peyê coy, çew dima
		pêyê cû, be'dê cû	ondan sonra, -den sonra
Ç-J/C/Z	herijne	herçeni, herçini	dirsek roçin
		lojini, locini, lozine	baca roçî
		roje, roce, roze	oruç vaçe, waçe
		vaje, wace, vase	söyle
Ç-S	çenî	senî, sinî, sinye	nasıl çun
		se, seno	gibi
Ç-Ş	heçkuçî, eşkuçî	eşkice, eskize, skûcî	kuru üzüm rîşe
		rêç	kök
G-C	gim bîyey	cim bîyayîş	kaybolmak gim kerdey
		cim kerdiş	kaybetmek
J-C/Ş	jenî	cenî, cinî	kadın, karı ejnewîyey, eşneway....
		eşnawitiş	duymak, işitmek hejge, heşe
		heşe	ayı heşpişe, heşpişî eşpiji,
		aspize, sibice	bit lalojen
		xalcinî	dayı karısı tejne
		têşan	susuz, susamış tejne bîyey
		têşan bîyayene	susamak
J-Z	jerejî	zerej, zerec, zerez	keklik mejg
		mezg	beyin tancî
		tanzî, tajî, tazî	tazı
S-Ş	engus	engiştî, engist, giştî, gist	parmak heşpişe, heşpişî
		eşpiji, aspize, sibice	bit nusay
		nuştîş	yazmak wastey, wasey
		wastene, waştîş	istemek
Ş-C	şera	cele	biçilip yerde dizilmiş olan ekin yığını

2. 5. 5 Vurîyayîşê venganê P, B, F, V, W, M

	<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
B-V/W	ba bo	wa bo, va bo	olsun
	bazday	vazdayene	koşmak
	bînay, vînay, wînay	vînayene	görmek
	bule, wule	wele, weli	kül
	keywanû	kebanî, kevanî, kewanîye	ev hanımı
F-V	fîş	vîşî, vêşî	fazla
	fîşter	vîşêr, vêşêr	daha fazla
M-V	mindirey, midirey ...	vindertîş, vînetene	durmak
	hengivîn	hengemîn, engemîn, hingimên ...	bal
P-B	pol	boll	grup, sürü
P-V	pînekê	veneki	uyuklama
W-V	mirve	mirwi	armut
	va, wa	va	rüzgar
	varan, waran	varan	yağmur
	varay, waray	varayîş	yağmak
	varroke, warroke ...	varrike	piliç
	vate, wate	vate	söz
	vatey, watey	vatene, watiş	söylemek, demek
	vela kerdey, wilaw kerdey ...	vila kerdene	dağıtmak
	vellê, wellê, werê ...	verê	önce
	vellîn, wellîn, werîn	verîn	önceki, eski, birinci, ilk
	ver, wer	ver	ön
	verday, werday ...	verdayîş	boşamak
	vere, were	vera, vare, vere, varek	kuzu
	verg, werg	verg	kurt
	verwe, werwe	vewre, werfi ⁽¹²⁾ , vore	kar
	vêtey, wêtey	vitiş	elemek
	vilî, wilî, wulî	vili, vilike	çiçek

12. B. notê 9.

Vate

vilk, wulk	velke	böbrek
visey, wistey, wisey	vistiş	atmak
vîr şiyey, wîr şiyey	vîr şiyayene, vîr ra şiyayene	unutmak
weywik	veyvike, veyveki, veyeki	gelin
wêjen	vînce, vînceli	sakız

2. 5. 6 Vuriyayîşê tayê vengane bînan

	<i>hewramkî</i>	<i>kirmanckî (zazakî)</i>	<i>tirkî</i>
Ç-K	xerçeng	kerkinç, kerkence, kirkinci	yengeç
	kinaçê	kêneki, keyneki, çêneke	kız
Ç-Q	pore aloçnay	piro alaqnayîş	-e asmak
Ç-T	çaştî, çeşte	taştî, taştîye	yemek, sabah yemeği, kahvaltı
	çêwe	çî, çiba, teba, tewa, tawa, toa	şey
	çol	tol	boş
D-B	dêr	berey, erey, herêy	geç
F-H	fênik	honik	serin
	firo	herriş	ağz (sütten yapılan ağz)
G-W	dega	dewe	köy
	wezî	goze, guwez	ceviz
	wunî	gûnî	kan
G-Y	megez	meyesi	sinek
H-C	hît	cite	çift (çift sürme)
	hîtyar	cityer, citêr	çiftçi
H-V	hîzî	vizê, vizêr	dün
	hesirwe	visturî, vistirî	kaynana
	hesure	vistewre, vistore	kayınbaba, kayınpeder
L-N	bencan	balcane, baldircane	patlıcan
	kul	kone, koll	keskinliği olmayan (kôr)
L-R	zill, dill	zerrî, zerri	gönül, yürek
	goreke	golik, goliki, guk, guke	buzağı
	hellsî, hersî	hersi, hesri, heştir	gözyaşı
	hor gêlay	agêrayîş	geri dönmek, dönmek
	kull	kirr	kısa

	mile	merre	fare
	nîlle, nêlle	nîre	boyunduruk
	roçin	lojini, locini, lozine	Baca
	ruwasî	lûwî, luw, luye, luy, lû	tilki
	sall	serre	yıl
	vellê, wellê, werê ... verê		önce
	vellîn, wellîn, werîn .. verîn		önceki, eski, birinci, ilk
	wallê	ware	kız kardeş, bacı
Q-G	qije	gijik, gıcık, gizik	saç
	qumqume	gumgumiki, qumqumik	bir semender cinsi
Q-K	qengerî	kenger	kenger
R-Z	xêre	xêze	çizgi, hat
	bizûsk	birûsik, virûsk, virso	(bizûsk: kıvılcım)
			(birûsik/virûsk: yıldırım)
S-H	sewz	hewz, sewz	yeşil
	wehar	wesar, wisar, wusar	bahar
Ş-H	şimardey	hûmaritiş, amordene, mordene ...	saymak
W-Q	wulle	qule	delik
X-H	xunay	huynayîne, huwnayîş	güldürmek
	xuway	huyayîne, huwayîş	gülmek
X-K	xerçeng	kerkinç, kerkence, kirkinci	yengeç
Y-C	yew	cew	arpa
Y-H	yerê	hîrê	uç
Z-D	zill, dill	zerrî, zerri	gönül, yürek

3 TAYÊ KARÊ (FIİLÊ) HEWRAMKÎ

3. 1 Hewramkî de mesder (înfînîtif)

Hewramkî de mesder (înfînîtif) bi “-ey“ yan zî “-ay“ qediyêno.

Numûne:

kerdey (yapmak)

remay (kaçmak)

vatey/watey (söylemek, demek)

3. 2 Demo Nikayin (Şimdiki Zaman, Geniş Zaman)

Demê nikayinê karan (fîlan) ê hewramkî hetê ra fariskî maneno. Çimkî kokê fîlî ra ver, “mi-“ yan zî “me-“ yeno. Herunda nê “mi-“/“me-“ yê hewramkî de, kirmanckî de kokê fîlî ra pey “-en“ yan zî “-na“ (-no/-nû) yeno. Nimûne:

hewramkî *kirmanckî* *tirkî*
mi-, me- -en, -na/-no/-nû
min **mi**-waz-û ez waz-**en**-û (ez wazena) ben istiyorum
min **mi**-jnew-û ez eşnaw-**en**-û (ez eşnawena) ben duyuyorum
a **mi**-jnewiyo a eşnawiyê-**na** o duyuluyor
ême **mi**-waz-ime ma waz-**en**-îme biz istiyoruz
mi-var-o (**mi**-war-o) .. var-**en**-o yağıyor

wasey (istemek)

min miwazû/min wazû (ben istiyorum)
to miwazî (sen istiyorsun)
ad miwazû (o istiyor) (n)
ade miwazû (o istiyor) (m)
ême miwazimê (biz istiyoruz)
şime miwazdê (siz istiyorsunuz)
adê miwaza (onlar istiyorlar)

mendiray (durmak, ayakta durmak)

min mendiro (ben duruyorum)
to mendirî (sen duruyorsun)
ad (al) mendiro (o duruyor) (n)
ade (ale) mendiro (o duruyor) (m)
ême mendirim (biz duruyoruz)
şime mendirdê (siz duruyorsunuz)
adê (alê) mendiran (onlar duruyorlar)

amay (gelmek)

min mew/min mow (ben geliyorum)

to mey (sen geliyorsun)
ad mey/ad meyo (o geliyor) (n)
ade mey (o geliyor) (m)
ême meymê (biz geliyoruz)
şime meydê (siz geliyorsunuz)
adê miyan (onlar geliyorlar)

kîyasey (göndermek)
min kiyanû (ben gönderiyorum)
to kiyanî (sen gönderiyorsun)
ad kiyanû (o gönderiyor) (n)
ade kiyanû (o gönderiyor) (m)
ême kiyanmê/îme kiyanmi (biz gönderiyoruz)
şime kiyaandê (siz gönderiyorsunuz)
adê kiyana (onlar gönderiyorlar)

werm-im mey (uykum geliyor)
werm-it mey (uykun geliyor)
werm-iş mey (uykusu geliyor)
werm-man mey (uykumuz geliyor)
werm-tan mey (uykunuz geliyor)
werm-şan mey (uykuları geliyor)

min mijnewû (ben duyuyorum)
min tawû kerû (ben yapabilirim)

min maço (ben söylüyorum)
to maçî (sen söylüyorsun)
ad maço (o söylüyor) (n)
ade maço (o söylüyor) (m)

Çêş miwaçî?/Çêş maçî? (Ne diyorsun?)
ad min mijnewo (o beni duyuyor)
hen (var) (n)

Vate

hene (var) (m)
îna (var)
meharo (öğütür)
mekiyano (gönderiyor)
melo (gidiyor)
menişo re (oturur)
meşo (gidiyor, benziyor)
mewo (oluyor, olur)
mêşino (ağrıtır)

melan (gidiyorlar)

Hengî da po. (Arı soktu.)
Hengî dan-îç-iş min o. (Arı beni de soktu)
Hengî min-îç-iş gesa./Heng emin-îş gesan. (Arı beni de soktu.)
Varan varo./Waran miwaro. (Yağmur yağıyor.)
I kurre kurrû min a. (Bu oğlan benim oğlumdur.)
Anî weş ênê. (Onlar hoştur.)

Anî kurrê min enî. (Onlar benim oğullarımdırlar.)
Înê weş ênê. (Bunlar hoştur.)
I kurrê kurrê min enî. (Bu oğlanlar benim oğullarımdırlar.)

Negatîfê Demê Nikayinî (Şimdiki Zamanın Olumsuzu)

nemwerû (ben yemiyorum)
Çêwe niye./Çêwe nimebo./Çêwe nimewo. (Bir şey değil.)
nimazan (bırakmıyorlar)

3. 3 Demo Vîyarteyo Dîyar (Di'li Geçmiş Zaman)

amay (*gelmek*)
min aman (ben geldim)
to amey/to amay (sen geldin)
ad (al) ame (o geldi) (n)

ade (ale) ame (o geldi) (m)
ême amêmê (biz geldik)
şime amêdê (siz geldiniz)
adê (alê) amê (onlar geldiler)

min nîyame re (yere koydum)
to yaweyne (sen anladın)

horeza (kalktı)
liwa/liva (gitti)
sawa (çekti)
yawa (ulaştı)
kewt wîr-im (hatırladım, aklıma geldi)
kot vellî (öne geçti)

Hemter amey. (Yine geldi.)
Kitêbeke-ş nîya verû min. (Kitabı önüme koydu.)
Werwe werêne./Werwe weştêne. (Kar yağdı.)
Destê yektirînîşa girt. (Birbirinin elini tuttu[lar].)

Negatîfê Demê Vîyarteyê Dîyarî (Dî'li Geçmiş Zamanın Olumsuzu)

Çî n'amey?/Çî n'amay (Neden gelmedin?)
Bi çî n'amey? (Neden gelmedin?)

3. 4 Demo Vîyarteyo Nedîyar (Miş'li Geçmiş Zaman)

amay (gelmek)
min amênanê (ben gelmişim)
to ameynî/to amaynî (sen gelmişsin)
ad amen/ad aman (o gelmiş) (n)
ade amêne (o gelmiş) (m)
ême ameynimê (biz gelmişsiz)
şime amêndê (siz gelmişsiniz)
adê amênê (onlar gelmişler)

Uate

wuten (uyumuş) (n)
wutêne (uyumuş) (m)
xulawirdewe (sarılmış)

3. 5 Demo Vîyarteyo Nediñar o Verîn (Miş'li Geçmiş Zamanın Hikayesi)

amay (gelmek)

min ameybênê (ben gelmiştim)
to ameybêşî (sen gelmiştin)
ad amebê (o gelmişti) (n)
ade amêbê (o gelmişti) (m)
ême amêbêmê (biz gelmiştik)
şime amêbêdê (siz gelmiştiniz)
adê amêbênê (onlar gelmiştiler)

min çirriyen (ben çağırıştım)

3. 6 Demo Ameyox (Gelecek Zaman)

min meşûrû (yıkayacağım)

3. 7 Şertê Demê Hîrayî (Geniş Zamanın Şartı ve Dilek-şart Kipi)

amay (gelmek)

er min bow (ben gelirim, ben gelsem)
er to bey (sen gelirsene, sen gelsen)
er ad bey (o gelirse, o gelse) (n)
er ade bey (o gelirse, o gelse) (m)
er ême beymê (biz gelirsek, biz gelsek)
er şime beydê (siz gelirsene, siz gelseniz)
er adê biyan (onlar gelirlerse, onlar gelseler)

3. 8 Demê Şert ê Verîni (Dilek-şart Kipinin Hikayesi)

amay (gelmek)

er min ameybiyan (ben gelseydim)
er to ameybiyaşî (sen gelseydin)

er ad ameybiya (o gelseydi) (n)
er ade ameybiya (o gelseydi) (m)
er ême ameybiyemê (biz gelseydik)
er şime ameybiyedê (siz gelseydiniz)
er adê ameybiyenê (onlar gelseydiler)

3. 9 Raweya Waştene (Istek Kipi)

min virazû (dikeyim)
ême biwerîmi (yiyelim/içelim)

3. 10 Raweya Fermanî (Emir Kipi)

to bejwene (sen vur, sen çarp)
to bere (sen götür)
to bikere (sen yap)
to bikiyane (sen gönder)
to bimic-eş (sen dök)
to binîşe re/to nişe re (sen otur)
to binîye re (sen yere koy)
to bireme (sen kaç)
to biwaçe/to vaçe/to waçe (sen söyle)
to biwiz-eş ere (sen yere at)
to bîya (sen getir)
to bîyav ere (ser)
to bo (sen gel)
to buz-eş (sen at)
to geme bikere (sen oyna)
to horze (sen kalk)
to luwe (sen git)
to mindire/to midire (sen dur)
to ser-eş borre (sen başını kes)
to waz-iş kere (aç)
to wene-ş de/to wene-j de (sen vur, sen çarp)
to wer-iş de (sen -onu- boşa)
to wur pêzine (sen kaldır)

Vate

to wut (sen uyu)

Dogmane hor pêke. (Düğme ilikle.)

A berey bepo. (O kapıyı kapat.)

Luwe ber. (Dışarı git.)

Cilê wê-t kerene./Cilê wê-t kere wer. (Elbiseni giy.)

ba bo (olsun)

bey (gelsin)

binişo re (otursun)

ba ad baro (o getirsin)

beyde (geliniz)

biyan (gelsinler)

Negatîfê Fermanî (Olumsuz Emir)

kaye mekere (oynama)

maçî mekere (öpme)

mekere (yapma)

mendire (durma)

mereme (kaçma)

mo (gelme)

mowze (atma)

nimo (gelme)

Cilê wê-t mekerene. (Elbiseni giyme.)

ney (gelmesin)

menderde (durmayınız)

neyde (gelmeyiniz)

niyan (gelmesinler)

4 ÇEND CUMLEYÊ HEWRAMKI

<i>fekê Pawe</i>	<i>fekê Nowsûdî</i>
To be xêr amê.	Xêr amay. (Hoş geldin.) Xêr bey. (Hoş gelesin.)
To ci ko nî?	To ce ko nî? (Sen nerelisin?) (n, m)
To koge yenî? (n)	To koge yenî? (Sen nerelisin?) (n, m)
To koge yene? (Sen nerelisin?) (m)	Ane koge ya? (O nerelidir?) (n) Anê koge yene? (O nerelidir?) (m)
Le degayê nan.	Le degayê na. (Köylüyüm.)
Le degayî nênan.	Le degayî niyena. (Köylü değilim.)
Çenî yenî?	Çenî yenî? (Nasılsın?)
Weş enan.	Weş ena. (İyiyim.)
Weş bî. (n)	Weş bî. (Sağ ol.) (n)
Weşe bî. (m)	Weşe bî. (Sağ ol.) (m) Min çak im. (Ben iyiyim.)
Emin ci Mehabad amena.	Min ce Mehabado amanî./Min Mehabado amana. (Mehabad'dan geldim.) Min ce Mehabado mew./Min Mehabado mew. (Mehabad'dan geliyorum.)
Min seway sîpalî meşûrû.	Min seway cilî şûrû. (Yarın çamaşır yıkayacağım.)
Biwaçe-şan pene.	Vaçe-şa pene. (Onlara söyle.)
Waçe-ş pene.	Vaçe-ş pene. (Ona söyle.)
Ba ane bowre.	Ba aneye bowre. (O getirsin)
To bare.	To bare. (Sen getir.) Ba Sîyamend taksîyekey baro. (Sîyamend taksisini getirsin.)
Qeleme nîyame re.	Qelemeke-m nîya re. (Kalemi yere koydum.) Qelemekew wê-m nîya re. (Kalemimi yere koydum.)
Waran miwaro.	Varan varo. (Yağmur yağıyor.)

Vate

Waran wirde wirde miwaro.

(Yağmur hafiften yağıyor.)

Nemro neşo, babe-ş meşo.

(Ölüp gitmezse, babasına benzeyecek.)

To mindire ta babe-t bê. To midire ta tate-t bê. (Sen dur, baban gelinceye dek.)

To mindire, ba ad (al) bê. To midire, ba ad (al) bê. (Sen dur, o gelsin.)

Î namê bere bikiyane. (Bu mektubu götür gönder.)

A xebere mijnewiyo. (O haber duyuluyor.)

Tate bo! (Baba gel!)

Tate mê. (Baba geliyor.)

Tate-m meyo. (Babam geliyor.)

Înî kamîşa weş ênê? (Bunlardan hangisi hoştur?)

Anî kamîşa weş ênê? (Onlardan hangisi hoştur?)

Çanîşa kam weşter ênê? (Onlardan hangisi daha hoştur?)

Anî kurrê min enî. (Onlar benim oğullarımdırlar.)

5 ÇEND VATEYÊ KAYÎ, VATEYÊ VERINAN Û ÇİBENOKI

Mi fekê Rehmanê paweyijî ra çend qiseyê folklorîkî nuştî; sey vateyanê verinan (bi tirkî “atasözleri”), vateyanê kayî (tekerlemeler) û çibenokan (bilmeceler). Tîya de ez nînan neql kena. Mi nê vateyan ra çend teneyî (hebî) sey vatişê Sîyamend Hewramî yê newsûdijî zî nuştê, ez nînan hete (S) nusena.

Nê vateyê kayî, şaristanê Pawe de gedeyî (domanî) kay ra ver vanî ke kesî yan zî kesan tesbît bikî.

*“Helûr pilûr teka me
Zerd û sûr û şemame
Ke le bêjin debêjin
Hacîlok in be rê we
Kilkî marî gezîwe
Ew gene gen e*

Ew-îç gen e
Pal palinc e
Palî sinc e
Silêman qar e
Dengî zar e
Çopî kêşe
Pa hor kêşe.“

Yewna varyantê nê vateyê kayî zî wina yo:

“Hetol-metol teka me
Zerd û sûr û şemame
Silêman qarr e, dengî zarr e
Çopî ker e, pa-t la bere.“ (S)

Vateyê Verînî, Çibenokî û ê b.

“Mekerdê qissey peroşê, milê henê-şan goşê.“ (Düşüncesizce söz etme, farenin kulağı vardır.)

“Qisseywe kewte sî didane (dizane), megino sî yanê.“ (Otuz dişe düşen [söylenen] söz, otuz eve ulaşır.)

“Qewmî îna amo-şiye wa.“ (Akrabalık gidiş-gelişle vardır.)

“Qowmî îna am o şo yo.“ (S) (Akrabalık gidiş-gelişle vardır.)

“Ruwasî nelê wulle we re, hejge-ş bîne bê qiliçke-şe re.“

(Tilki deliğe giremiyordu, ayıyı da kuyruğuna bağladı.)

“Asaw dano wê-ş meharro, çeççeçe sere wê-ş mêşino.“

(Değirmen tahılını öğütür, “çeççeçe“ kendi başını ağrıtır.) (“It ürür, kervan yürür“ anlamında.)

Uate

Asaw dano wê-ş harro, çeççeçe sere wê-ş marro.“ (S) (Değirmen tahılını öğütür, “çeççeçe“ kafasını kırar.)

“Çeme zale berînî, pay ra kerînî.“

(Göz korkar, ayak gider.) (Uzun yol için “korkmamak, işi gözde büyütmemek gerekir“ anlamında söylenir.)

“Nedîbidî (nezîbizî) kurre-ş dî, kîr û gun-iş birrî.“

(Görmemişin bir oğlu oldu, çükünü ve hayasını kesti.)

“Com’e biwaro, şeme weş kero

Şeme biwaro, penc û şeş kero“

(Cuma günü yağarsa, cumartesi iyidir [yağmaz]

Cumartesi yağarsa, beş altı gün sürer.)

“İne çêş en, her melo, la nimekerewe?“ (Hep gider, arkasına dönmez; bu nedir?)

Awî (Su)

“Ane çêş a, her milow, la mekerowe?“ (S) (Hep gider, arkasına dönmez; o nedir?)

Awî (Su)

“Weş en Hewraman, be golî rengîn en

Temaşay Pawe tamam xemgîn en“

(Yew deyîre/kilame ra)

(Güzeldir Hewraman, renkli güllerledir

Pawe’ye bak, hepsi gamlıdır)

(Bir halk türküsünden)

“Pawere-sûr e dile piyazan

Meme-ş diyar e zilf-êş nimazan“

(Kırmızı donludur soğanlar arasında[ki]

Göğüsleri açıkta, saçlar önlüyor).

J. IHSAN ESPARÎ RA ŞIIRÎ

TÊKILIYE

Çimanê to yê lîlan di roşnîyêka hûmayî
zerra mi di şewqêko mestbîyaye mend.
Şermeyê to kewoyeya qediha krîstale di
guneyê mi verika şewêka şade di mend.

Xatirê to, tîrêjanê tînca sodirî ra
yê mi, ge sirrî ra ge sebrî ra mend.
Peşmirîyayîşê to lîlikê efsûninî di
çimê mi lîlikî di mend û mend.

Adare 1996

EDET

Werrekê ay ganî ki ma hetî
sereyê xo ronano
firêzeyê ey çî beno o zano
hema ca di çimsîya beno.
Beno ki no semed ra yo
şarê ma endî lezî keno.

Gunekê ma weşan!
Ma hey veynî halê ma
se beno!

Nîsane 1993

Nuşteyo cêrîn eslê xo de parçeyêk nuşteyê Memê Hilkeçikî yo ke kovara Bîrnebûn (hûmar: 7) de vejîyayo. Nameyê nê parçeyê nuşteyî (Derheqê Dimilkîya Aksaray de) mi na pa, nameyê nuşteyê Memê Hilkeçikî bi xo “Yavruvatan Hilkeçik: Aksaray Kürtlerinin Serüveni” bi. Aksaraya ke tîya de nameyê xo vêreno, Anadolîya mîyanîne de ya. Semedo ke derheqê kirmancanê (dimilîyane) Aksaray de melumato muhîm dano, ma tîya de nê qismê nuşteyê Memê Hilkeçikî neşr kenê. Izehetê cêrînî yê ke nameyanê dewan dima û qismê “Lehçeya Dimilkî” de ameyê dayîş mi tirkî ra taday. Seke şima vînenê, Memê Hilkeçikî şîweya kirmancîya (dimilkîya) Aksaray ra nameyê hûmaran û yew estaneke (sanike) zî nuştê. Zanayîşê mi gore, nê numûneyî kirmancîya Aksaray ra numûneyê verîn ê ke neşr benê.

Memê Hilkeçikî karêk erjaye kerdo.-

Malmîsanij

DERHEQÊ DIMILKÎYA AKSARAY DE

Memê HILKECIKÎ

(.....)

DEWI

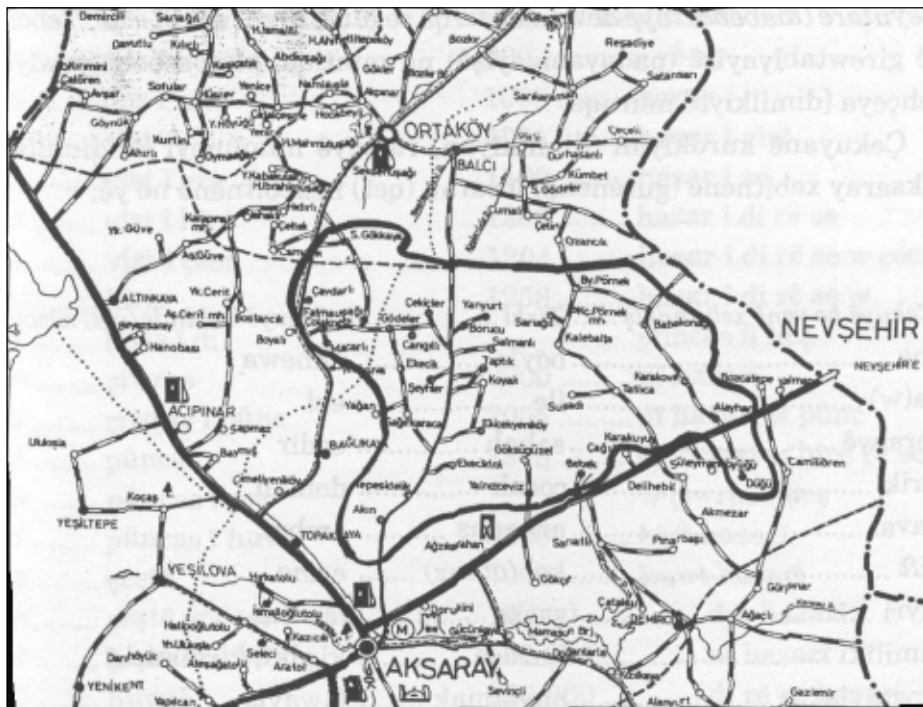
Dewê kurdan ê wîlayetê Aksarayî nê yê:

<i>Nameyê nikayin ê dewe</i>	<i>Name yo verîn</i> ...	<i>Nameyo kurdî</i>	<i>Lehçeya xo</i>
Akın köyü	-	Axîn	kurmanckî
Alayhan köyü	Alayi	Alaxun/Alaxan	kurmanckî û dimilkî
Babakonağı köyü	Gelesin	Doqan, Doqî	kurmanckî
Bebek köyü	-	Bewek	kurmanckî
Borucu köyü	Boruci	Boruci	dimilkî
Büyük Pörnek köyü ..	Pörnekler	Porneg, Porink	kurmanckî û dimilkî

Uate

Cami köyü	-	Gûndê Cami	kurmanckî
Cangılı köyü	-	Cunqılî	dımilkî
Çavdarlı köyü	-	Çiwderlî	kurmanckî
Çalı Bekir	-	Çalê Bekirî	dimilkî
Çekiçler köyü	-	Çekkur	dimilkî
Çolak Nebi köyü	-	Seyda Jêr?	kurmanckî
Dügüz köyü	-	-	kurmanckî
Ekecik Gödeler köyü ..	-	-	dimilkî
Ekeciktolu köyü	-	-	dimilkî
Ekecik Yeniköy	-	-	dimilkî
Fatmaşağı köyü	Mirxan	Sîdun, Siwidun	kurmanckî
Gökkaya köyü	Sinandi	Qilorî	kurmanckî
Göksugüzel köyü	Karamehmetli ..	Qerememet	kurmanckî
Kale Balta köyü	Kaleliköy	Kele, Qeleko	kurmanckî
Karaçayır	-	Kullan	dimilkî
Karakova köyü	-	Xiyrat	kurmanckî
Karakuyu köyü	-	Qerequ	dimilkî
Koyakköy	-	Qoyax	dimilkî
Küçük Pörnek köyü ..	Pörnekler	Porneke piçuk	kurmanckî
(Küçük) Çavdarlı köyü ..	-	-	kurmanckî
Macir köyü	-	-	kurmanckî
Macarlı köyü	-	-	kurmanckî
Kışla Sor	-	Qışla Sor	kurmanckî
Reşadiye	-	-	kurmanckî
Sağırkaraca köyü	-	Cerran	kurmanckî
Salmanlı köyü	-	Canan/Sarmalî	dimilkî
Sarıağıl köyü	-	Saraxil	kurmanckî
Susadı köyü	-	Susadî	kurmanckî
Şeyhler köyü	-	Şêxler	dimilkî
Taptuk köyü	-	Taptix	dimilkî
Tepesidelik köy	-	Depesdelik	kurmanckî
Yalnızceviz	-	-	kurmanckî
Yanyurt köyü	-	Kurdalî	dimilkî

Nê dewê ke nameyê înan cor ra nuşte yo, heme (pêro) dewê kurdan ê. Nê dewî tena girêdayeyê (pabesteyê) qezaya merkeza Aksaray nîyê. Nînan ra tayê girêdayeyê qezaya Ortaköy ê. Tena dewa Karakuyu de tayê tirkî estê ke bedî (dima) Melendiz ra ameyê ke tîya de şiwaneyîye bikî û tîya de ronîştî. Nufûsê dewanê bînan heme kurd o. Şarê wareyê (zozanê) Fîlîkcî -ya ke girêdayeyê qezayê Aksaray Eskîlî ya- kurdê tirkbîyaye yê. Ewro neslo newe kurdkî nêzano. Şarê dewa Yalnızcevîz zî ewro qîsmen asîmîle bîyo, bîyo tirk. Şarê nahîyeya Balci -ya ke

girêdayeyê qezayê Aksaray Ortaköy a- zî kurdê tirkbîyaye yê. Tîya de hona (hima) zî qîsmêk şar esto ke kurdkî zano û qîsey keno. Nameyê verînê na nahîye, “Kürt Mahmudlı“ bi. Dewanê Aksaray ra Hîrkatol, İsmâilaxatolû û Kizgincik herçiqaş ke eslê xo de dewê tirkan bî zî, dewanê kurdan ê dormarî ra tayê dewijan bar kerdo (koç kerdo) ameyê tîya, peynî (netîce) de nîme ra zafêrê nufûsê nê dewan ewro hinî (êdî) kurd o. Hetta nê dewan de muxtarî kurdan ra yenê weçînitene (yenê vîjnayîş).

(.....)

LEHÇEYA DIMILKI

Dimiliyo aksarayij/dimilîya aksarayije lehçeya xo ra vano **“kurdasi”**, **“kirdasi”** yan zî **“dimilîki”**. Nameyêk bînî nêzano û nêvano. Cigêrayîşanê (bi tirkî “araştırmalar”) ke derheqê lehçeya dimilkî de bibê de, ganî dimilkîya Aksaray -a ke dimilkîya Kurdîstanî ra ferqin (farklı) a- peygoş (gözardı) nêbo.

Dimiliyê dewanê cîya-cîyayan xeylê asan yewbînan fam kenê. Beyntarê (mabêne) tayê dewan de ferqê se nuansê zaf werdi estê. Teberî rê girewtabiyyîşê (padayabiyyîşê) na mintiqa, bîyo sebebê yewîya lehçeya [dimilkîya] mintiqa.

Çekuyanê kurdkîyan (dimilkîyan) ra tayê numûneyî ke dimiliyê Aksaray xebitnenê (gurênenê) û caran (qet) nêxebitnenê nê yê:

<i>Çekuyê ke yenê xebitnayîş</i>	<i>Tirkî</i>	<i>Çekuyê ke binde (qet) nêzanî</i>
ana	böyle	enhewa
pa(w)	ile	ebi
sersiwê	sabah	sodir
lorik	çocuk	doman
haval	arkadaş	embaz
kift	kol (omuz)	erme
dîyri	şarkî	lawike
dimilîkî	Zazaca	kirdkî, kirmanckî
hewtayîş	havlamak	lawayîş
kîye	ev	çe
lîki	sümük	çilanî
bataliyayîş	yorulmak	qefelîyayîş

Dimilkîya Aksaray de hûmarî:

0	sifir	4	çeer
1	yîw	5	pûnc
2	di	6	şeq
3	hîrê	7	huwt

8	heş(t)	124	se w vîst î çeer
9	niw	200	di rê se
10	des	201	di rê se w yiw
11	des î yiw	232	di rê se w hîris î di
12	des î di	300	hîrê rê se
13	des î hîrê	400	çeer rê se
14	des î çeer	500	pûn rê se
15	des î pûnc	600	şeş rê se
16	des î şeş	700	huwt rê se
17	des î huwt	800	heşt rê se
18	des î heşt	900	niw rê se
19	des î niw	1000	hazar
20	vîst	1001	hazar î yiw
21	vîst î yiw	1100	hazar î se
23	vîst î hîrê	1200	hazar î di rê se
24	vîst î çeer	1204	hazar î di rê se w çeer
30	hîris	1258	hazar î di rê se w pûncas û heş
32	hîris î di	2000	di hazarî
40	çiwras	2005	di hazarî w pûnc
45	çiwras î pûnc	2348	di hazarî w hîrê rê se w çiwras î heş
50	pûncas	3000	hîrê hazarî
56	pûncas î şeş	7000	huwt hazarî
57	pûncas î huwt	10 000	des hazarî
60	şeştê	100 000	se hazari
68	şeştê w heşt	200 000	di rê se hazari
69	şeştê w niw	500 000	pûn(c) rê se hazari
70	huwtê	1000 000	mîlyoni
73	huwtê w pûnc	2000 000	di mîlyonî
80	heştê	2000 001	di mîlyonî w yiw
88	heştê w heşt	200 000 000	di rê se mîlyoni
90	niwê	1000 000 000 ...	mîlyari
99	niwê w niw		
100	se		
101	se w yiw		
112	se w des î di		

WEYKI W HUWT BIRÎ

Arêkerdax: **Memê HILKECIKI**

Cêyki bîyo, cêyki şîyo. Riocêki çeer-pûnc kîyneki şîonê bindê darûn, bindarî kenê. Kîynekûn ra yiw, fisi kena. Kîyneki kiê di sîe'nd wuenê ki yê fisi nîyêkerda. Kîynekûn ra yiw zî vina ki:

-Ser bê golikê ma ya beşi ki mi fisi nîyêkerdi.

Havalê yê zî vinê ki:

-Huwt birêdê tîo estê, ti çirê ser bê golika beşi sîe'nd wuena?

Kîyneki fetelîyena yena kîye w mardê xi ra vina ki:

-**Ayê!** Ma îro çend havalûn a şîyê bindê darûn. Kîynekûn ra yiwêrî fisi kerdî. Herkesî ser bê pî w biradê xi ser o sîe'nd wurd ki yê fisi nîyêkerda. Mi zî va ki "Ser bê golikê ma ya beşi ki mi fisi nîyêkerdi". Havalûn zî va ki "Huwt birêdê tîo estê, ti çirê ser bê golikta beşi sîe'nd wuena?" Heta nikê mi nîyêzûnêni ki huwt birêdê mi estê; tîo ino mi ra çirê nimna w mi ra nîyêva ki huwt birêdê mi estê?

Mey vina ki:

-Huwt birêdê tîo hê y pîydê huwt koyûn di.

Kîyneki zî vina ki:

-Mi rê herêki virazi, e **şimî** hetê birarûndê xi.

Mey kîyneki kîyneki rê herêki virazena, kîyneki nişena ra ci (heri) şîona. Kîyneki rêy ra pellikîyêki vîyêna, woazena nî pellikî xi rê bîyêro, herdê xi ra vina "çûûûuş". Herê yê şe'tîyena. Kîyneki sene ra yena hetê mardê xi, ci ra vina:

-Ayê! Herê mi şe'tîyê, mi rê herêna virazi!

Ceneki kîynadê xi ra vina:

-Kîynê mi! Eki tîo rêy ra zern zî dî, mevinderi, şîo hetê birarûndê xi.

Mey kîyneki ci rê herêna virazena.

Kîyneki "çîoh" kena şîona, verdê kîdê birarûndê xi di vindena. Herdê xi ra war bena w şîona zerre ki birê xi zerredê kî di çin ê. Kîye di tenê arîweşî estê. Kîyneki kift û baskûnê xi arê dûna w birarûndê xi rê çend arîweşûn pûcena. Be'dê sirfe hezir kena, şîona pîydê cîyûn (yataxûn) di

xi nimnena ki birê yê wa yê nîyêvîyênê. Dima birê yê yenê kîye ki çi vîyênê! Yiwêrî atî hezir kerda. Feqat yê nîaftûnê arîweşûn buorê. Sifte arîweşêki ra tikê goşt ci ra kenê, dûnê te'ncîyêki. Ûnîyenê ki te'ncî nîyêmerdi, nişenê ro xi zî atî ra wuenê.

Birî di riocî piê dim a yenê kîyê ki atî hezir a, tenê kîye di yiw çin o. Vinê ki "Ma bipawi, kûnê yo ki ma rê atî pûceno kim o". Biro pîl riocê sifteyênî paweno. Riocê pîyên birê bînî pawenê, yê zî çîyêki nîyêvîyênê. Dima herkesî biro qic paweno. Merse ki biro qic çerçim o. Yo di çimûn a rakuweno û di çimûn a zî ûnîyeno. Rêy zî vîyêno ki pîydê cîyûn ra kîyêkîyêki vecîyena, yena. Biro qic warzeno û kiftê kîyêki di bas keno, vino:

-Ti çi 'işn a, çi cîsn a?

Ya zî vina ki:

-Ez havalûndê xi ya şîyûn bindê darûn. Kîyêkûn ra yiwêrî fisi kerdi. Kîyêkûn kiê di sîe'nd wuerd ki yê fisi nîyêkerda. Mi zî va ki "Ser bê golika beşi ki mi fisi nîyêkerdi". Havalûnê mi zî mi ra va ki "Huwt birêdê tîo estê, ti çîrê ser bê golika beşi sîe'nd wuena?" Ez fetelîyûn amîyûn kîye w mi mardê xi ra va ki "Ayê! Ma îro çend havalûn a şîyê bindê darûn. Kîyêkûn ra yiwêrî fisi kerdi. Herkesî ser bê pî w biradê xi ser o sîe'nd wuerd ki yê fisi nîyêkerda. Mi zî va ki 'Ser bê golikê ma ya beşi ki mi fisi nîyêkerdi'. Havalûn zî va ki 'Huwt birêdê tîo estê, ti çîrê ser bê golikta beşi sîe'nd wuena?' Ayê, tîo çîrê mi ra nîyêva ki huwt birêdê mi estê? Heta nikê mi nîyêzûnêni ki huwt birêdê mi estê; tîo ino mi ra çîrê nimna w mi ra nîyêva ki huwt birêdê mi estê?" Mey mi va ki "Huwt birê tîo hê y pîydê huwt koyûn di". Mi zî mardê xi ra va ki "Mi rê herêki virazi, e **şimî** hetê birarûndê xi." Ayi ki mi rê herêki viraşti, e niştûn ra ci amîyûn kîdê şima. Şima birê min ê. Ez amîyûn ki şima vîyênî.

Dima nîni, wêy şîona birûndê xi rê atî hezir kena. Na rê biro qic wêy xi nimneno. Eki birê bînî sîyd ra amî, yo qic yîni ra vino ki:

-Eki ez çîyêki şima mûznî, şima yê ci rê çi bîyêrê?

Vate

Yiw vino “Ezê ci rê mûrûn bîyêrî”, yiw vino “Ezê ci rê zernêki bîyêrî”. Hergiv yiw ci rê çiyêki giêno. Be’dê, kîyneki co ki xi nimito ci ra vecîyena, yena hetê birûnde xi. Yê zî şa benê ki wêy yîni amîya hetê yîni.

Riocêki kîyneki vecîyena dîyardê bûnî, mûrûnê xi kena pa. Kîyneki pisiktê kî ra vina ki:

-Wextê birarûndê mi tên mendo. Rê şîo bûnî, kûnê ocaxi di adir esto, çin o.

Pisiki kîyneki ra mûrada sûri tirawnena û şîona adiro ki esto zî mîzî verdûna ra ci, adir hûna kena. Mûra zî giêna kena mûndê wueli. Pisiki dima nî şîona kîyneki ra vina ki:

-Ocaxi di adir esto.

Tikê be’dê, kîyneki warzena şîona ki birarûndê xi rê atîyêki pûco. Rêy zî ûnîyena ki ocaxi di adir çin o. Pisiki ra vina:

-Pisê, kûnê adir?

Ya zî vina:

-Korê bivva!

Pisiki mûra mûznena ra kîyneki. Kîyneki vecîyena tewer ki cêydê dûrî ra dumûnêki vecîyêno. Kîyneki hetûnî ûca vazena. Şîona ûca ki lîyêki di esti yê girîyênê, ver di zî huwt kîyneki estê. Kîyneki ra vina ki:

-Tikê adir **bidêni** mi, ez berî. Birê mi kêy sîyd ra bîyê, ez yîni rê atîyêki pûcî.

Yê zî adir meqes kenê dûnê kîyneki. Kîyneki vinê ki:

-Hama ki mey ma nîamîya adirê xi bîyêri şîo.

Na ara di îpegê kîyneki ki verdê mûndi di wi, kuyeno qûlptê lîyê ya. Kîyneki warzena şîona kîdê birarûndê xi.

Dima yê ra mey huwt kîyneki yena, kîynûndê xi ra vina ki:

-Iro kîdê ma ra buoyê xerîwûn yena.

Yê vinê ki:

-Iro yiw nîame kîdê ma.

Mey zî vina ki:

-No îpegê kimi yo?

Ipeg arê dûna, şîona verdê kîdê huwt birûn. Ceneki (he'wti) veng dûna vina:

-Ez hûm kenûn, gûm kenûn, verdê kîdê şîma di tirri kenûn. Ezê qapi bişiknî! Qapi aki!

Kîyneki qapi nîakena. He'wti kîyneki ra vina ki:

-Quldê qapî ra qalûçê xi bidi!

Kîyneki zî quldê qapî ra qalûçê xi vecena. He'wti qalûçê kîyneki simena, simena, kîyneki xi di şîona, kuyena. He'wti zî ce verdûna şîona.

Dima He'wti ra, birê kîyneki yenê kîye, vinê:

-Wêy ma, îro gwonê ti yo çirê ana bîya?

Kîyneki vina:

-Ez îro vecîyûn dîyardê bûnî, mi mûrê xi kerdêni pa. Mi pisiki ra va ki "Wextê birarûndê mi tèn mendo, rê şîo bûnî, kûnê ocaxi di adir esto ki çin o". Pisiki mi ra mûrada sûri tirawna û şîona adiro ki esto, mîzî verdûna ra ci, adir hûna kena. Mûra zî giêna kena mûndê wueli. Pisiki dima nî, amî mi ra va ki "Ocaxi di adir esto". Tikê be'dê ez warîstûn, şîyûn şîma rê atîyêki pûcî. E ûnîyûn ki ocaxi di adir çin o. Mi pisiki ra va "Kûnê adir?" Yê zî va "Korê bivva!" Pisiki mûra sûri mûti ra mi. Çaxo ki e vecîyûn tewer, cêydê dûrî ra dumûnêki vecîyêni. E hetûnî ûca vaştûn. Ez şîyûn ûca ki lîyêki di esti yê girîyênê, ver di zî huwt kîyneki estê. Mi kîyneki ra va ki "Tikê adir bidêni mi, ez berî. Birê mi kêy sîyd ra bîyê, ez yîni rê atîyêki pûcî." Yîni zî adir meqes kerd da mi. Kîyneki ra va ki "Hama ki mey ma nîamîya adirê xi bîyêri şîo". Min zî adir girowt, e şîyûn. Be'dê, mey huwt kîyneki amî verdê kî w venda mi da, va "Ez hûm kenûn, gûm kenûn, verdê kîdê şîma di tirri kenûn. Ezê qapi bişiknî. Qapi aki!" Mi qapi nîakerd. He'wti mi ra va ki "Quldê qapî ra qalûçê xi bidi". Mi zî quldê qapî ra qalûçê xi veti. He'wti qalûçê mi simiti. Ez xi di şîyûn, kuwtûn.

Birê kîyneki warzenê zeredê kî di, verdê qapî di bîrêki adûnê. He'wti riocê pîyên rêyna yena. Kîyneki ra vina ki:

-Ez hûm kenûn, gûm kenûn, verdê kî di tirri kenûn. Qapi aki!

Kîyneki qapi akena. He'wti kuyena zerre, be'dê zî kuyena **di** bîr.

Vate

Birî yenê He'wti kişenê. Kîyneki birûndê xi ra vina ki:

-Birê min! Huwt kîynadê na he'wti estê, **bîyêrêni** ma **şimi**, şima rê îyûn kîynekûn bîyêri.

Huwt birî şionê îyûn kîynekûn xi rê giênê.

Riocêki kîynê He'wti warzenê me'ynê birûndê kîyneki veradûnê. Kîyneki vîyêna ki me'ynê remenê, kuyena dima me'ynûn û yîni seneve ra ûna kîye. Çirê ki kîyneki dima me'ynûn ze'f vaştivî, bî tîyşûni. Eki amî kîye, kîynûndê He'wti ra va ki:

-Ez bîyûn tîyşûn, awkêki bidêni mi!

Çaxo ki kîyneki dima me'ynûn vaştêni, kîynûndê He'wti me'rêki kerbi meridê awki.

Yê kîyneki rê awki nîyûnê, ya zî xi warzena şiyona meri ra awki wuena w me'r kuyeno **di** qiriktê kîyneki. Dima çend riocûn, me'r pîzzedê kîyneki di beno pîl. Huwt wêy huwt birûn ra vinê ki:

-Wêy şima zacilûn a.

Huwt birî wêy xi gienê şiyonê serdê koyêki. Uca wardê xi ra vinê ki:

-Wêy ma, ti bataliya, xi rê tikê rakû. Ma ki zî qûdûmi piro di.

Eki wêy şî **di** hûn a, birêki mîyêsêki keno zerredê qûdûmi. Mîyêsi zerredê qûdûmi di nata w bata firrena. Kîyneki zî qey vina ki birê yê yê qûdûmi dîndê piro. Be'dê kîyneki hûn ra warzena ki birê xi çin ê, şiyê. Kîyneki vina ki:

-Mala birê mi, ti şio kiştê kî, wa estê me'rî şîoro **di** ningdê tîo **ra**. Wa xêy ca destê mi, tîo rê destê yiwêrî dermûn nîyêwo.

Kîyneki serdê yî koyî ra warzena şîona. Rêy di rastê citarêki yena w hetê yî di mûna.

Hetê kîdê citêrî di borûqi esta. Mûndê borûqi di zî me'rêki esto. Me'r vino ki:

-Ez herûndê citêrî dî wî, ezê sirkîyê huwt serrûn na kîyneki dî w me'rê pîzzedê yê parçe-parçe kî.

Me'rê pîzzedê kîyneki zî vino ki:

-Ezê adir verdî na borûqi w me'ro ki mûndê yê di zî bikşî.

Citêr şîono sirkîyê huwt serûn ûno dûno kîyneki w me'rê pîzedê yê

parçe-parçe keno. Be'dê zî kîyneki a zewecîyeno.

Kîyneki riocêki ûnîyena ki kîynê He'wti birê nê, no ra herêki, hê y şionê. Kîyneki nîni sinasena w vanda yîni dûna. Kîynê He'wti ûnîyenê, yê zî nê sinasenê. Vinê ki:

-Keçolekî ma ûndê doxtorî gîyrê, tikê na ningi rind kîyê?

Be'dê zî yenê hetê kîyneki. Kîyneki derzenîyêki kena destê xi, fina **di** verdê estî, este ningi ra vecîyeno. Kîyneki vina:

-Bira! Ez wêy tîo yûn. Wexto ki tîo ez ko ya verdûn, mi tîo rê ziwî kerci. Mi va ki "Ti şio kiştê kî, wa estê me'rî ningdê tîo ya kuw, xêy ca destê mi yiw tîo rê dermûn nîyêwo!"

arîweş: tavşan

atî: yemek (tenecerede pişirilen yemek)

ayi (m): o

bîyêri: al

bîyêro: alsın

borûqi: süpürge otu

ceneki: kadın

citêr: çiftçi

eki: eger

este: kemik

giêna: alır

haval: arkadaş

îyûn: onları

keçoleki: kıl kızı

kî: b. **kîye**

kîye: ev

kîyneki: kız

mey: anne

mûn: iç

mûra: boncuk

nîyêkerda: yapmamış

qapi: kapı

qul: delik

rioci: gün

seneve ra (sene ra): yeniden

sî'end: yemin

şiona: gider

te'ncî: tazı

tîo: senin

ûnîyena: bakar

ûnîyûn: bakar

vina (m): söyler, der

vinê: söylerler, derler

vîyêna: görür

vîyênê: görsünler

wêy: kızkardeş

wueli: kül

ya (m): o

yê (m): o, onu, onun

yê: onlar

yîwêr: birisi

yî (n): o

yîni: onlara, onları

yo (n): o

xi: kendi

zî: de

FIRAT ÇELKERİ RA ŞİİRİ

GULE ŞİYA BÊRIYE

Gule şîya bêriye, cor de êna
Şîtê xo helbe de ana
Zerrya mi kewta bejna to
Çi ra bejne nîya tadana?

Ez têşanê tu ya, raye meke dûrî
Na wo ame şand, verg keno kurrî zurrî
Vatena mi de ke xayîntîye esta
Şahade ma bo Kaşo Sur*

Çim çiman nêwînenê, şewe tarî ya
Bêbextîye giran a, zerre barîye
Namedayene de egîtiye esta
Mevace “ez bêçare, bêwayîr a“

Roje êna ez mirena
Xebere bide pêro cîrana
Sed serre nîya emr
Dewe ra dot şar bizano.

* **Kaşo Sur**, pê dewa Raqasa de nameyê yew tumî yo.

MEVACE “EZ NÊZANA“

Xo bizane henî qisey bike
Çi qisey kena bawer bike
Pey do serê xo meke mereke
Mevace “ez nêzana, ez nêzana“

“Însan“ însanî ra hes bikero
Pey do beno verg, dano varekan ro
Dinya xo rê teng mekero
Mevace “ez nêzana, ez nêzana“

Ma çi nêzana va hîkmet
Ma vet na dewlete, no millet
Handayê zulm û zahmet
Mevace “ez nêzana, ez nêzana“

Şar şî aşme, ma pîyatîye
Rûyê xo tîjî çarne, tarî bi naletî
Însanî bi xo vetî handayî boglatî
Mevace “ez nêzana, ez nêzana“

Aşme şona çê xo, tîjî vecîna
Roje êna, roje şona
Dinya ancîya cêrena
Mevace “ez nêzana, ez nêzana“.

Uate _____

PARA MI RÊ TEYNA BÛNE KEWTE

Ez nîya feqîr, nîya pejmurde
Sewda yare zerrê mi de
To ra ke êno xebere ci de
Para mi rê teyna bûne kewte

Serê koyan mij-duman o
Halê ma çi yaman o
Jû na wo îta veng dano
Para mi rê teyna bûne kewte

Pê koyan de esto ware
Sênê mi to rê zê gilê dare
Nêno antene sewda, bê yare
Para mi rê teyna bûne kewte

Verg mijî ra hes keno
Mordem xo ra terseno
Jûyo ke çîyê bikero, xo nêpesêneneno
Para mi rê teyna bûne kewte.

HEWNÊ NEWROZE

Mûnzûr ÇEM

Gule a roze serê sodirî rew heşar biye. Seke heşar biye kî çimê xo pispisnayî we, wast ke rakero hama besenêkerd. Hewnî nabî ro ser, firsend ci nêdêne. Reye, di reyî, hîrê reyî ke xo nahet û dohetî ser çarna, pêniya pêylene de kewte ser, çimî bî ra. Seke bî ra kî sifte xo ser o kozmagê banî de, aye ra dime kî pençere de nîyada. Gelo tever çiturî bî? Verg bi kutikî ra pêser ra nas biyêne yan nê? Hewr bî yan paka? Serd bî yan germ? Silîye varêne yan nêvarêne?

Eke nê persî bi na tore aqil ra verdî ra kî yek de bire dê ci, çing biye uste ra xo ser û raste-rast terkite şîyê bi verê pençerî. Perda gurete bi lerze hetê rastî ser ante; seke dî ke asmen pak o, qe hevîkê hewr cayê de çin o; huyayîş kewt ra rî, lewê xo yewbînan ra kewtî dûrî, didanê xoyê sipîyê sey (jê) mircanan vejîyayî tever. Roştî kewtîbî çiman; liskê xoyê qijkekê gilorikî vêsêne, bîbî sey sayeda sûre. Mordemî hen zanêne ke gula berbiroze ya, verê xo çarno ra hetê koyê Qilxerî, raya tijî de nîyadana.

Dem demê vinetene nêbî û a kî nêvinete. Pêyser cêrê ra, şîye verê hênî, dest û rîyê xo awa serdine ra şutî, bi peşkîre kerdî juyayî, aye ra dime kî terkit şîye dunike. Tawo ke çêver de kewte zerre, nîyada ke maya xo ardî kerdê darên, hermê xo semerrno we ke nan mîr kerone. Bi çêf û eşq:

-Roj baş daye! vat.

Maye çiturî ke veng hesna, cêrê ra ser, tey nîyada, bi huyayîş cewab da:

-Roj baş çêna mi!

-Ti zana ...

Çi esto ke besenêkerd qisa xo tamam kero. Maye virenîye ro ci birnê û vat:

-Merax meke, ez zanen çêna mi. Ez zanen ke ewro Newroze ya, ti

Vate

gere lerze bikerê, rew şêrê mekteb.

Gule bi çêfêde tenêna zaf reyê-di reyî xo est we, çiturî ke leng-lengo kay beno hen amê-şîye; o ra têpîya kî destê xo dayî yewbînan ro, çirpnayî û vat:

-Ya dayê. Mamostaya mi vat “Ganî şîma herê mekuyê, rew bêrê“. Ez kî wazen hen bikerîne.

-Ti zerrê xo teng meke cîgera mi, ez to rew rusnen.

Maye nê çekuyî nîya vatî û çêna xo rê ara kerde hazire.

Gule ara xo bi lerze kerde, didanê xo şutî û dest kerd ci kincê xo guretî pira. Kincê Guleyê ke pî bi maye ra di rojî o ra raver, seba Newroze ci rê hêrînabî, reng bi reng bî. Mordemî ke tey nîyadêne, vatêne ke baxçeyê gul û çiçekan o.

Piraguretişê kincan ra dime, sire amebî por. Gule verê maya xo de pay ra vînete, maye ci rê por munit. Gilangê dergê barî, bi morekanê kesk, sûr û zerdan xemelnayî û pêniya pêylene de vat:

-De hala hayne de nîyade. Pê qayîl bena?

Çi esto ke hayne cayo berz ra dardekerde bî, Gula qijkeke besenêkerdê ke dust de vîndo, xo rehet bivênone. No sebeb ra kî kursiyê ant verê dêsi, vejîye ro ser; reyê xo nahetî ser çarna reyê dohetî ser çarna; cor ra bi cêr, ver ra bi pêy, çimê xo hurdî-hurdî xo ser ra fetelnayî. Pê kincanê xo zaf qayîl bîye. Eke mordem rastîye vajone, maye çêna xo rindek tîtiknabî. Kincê neweyî çiqas kî şikîyabî ra ci!

Qe nêvînete, postalê xo kerdî payî, çentê xoyo ke çiyê werdene teder o guret, çêver kerd ra, bîye tever. Çi esto ke hona çar-panc gamî yan eştîbî yan nê eştîbî, yek de cêrê ra maya xo ser û vat:

-Herey mekuye dayê, rew bê ha!

-Temam çêna mi, seke mi karê xo da arê ên.

-Toow! Ma karê to nêqedîno ke.

Maye heto zu ra huye, heto bîn ra kî:

-Ti şo, ez ewro rew qedênen, vat.

-Soz hama!

-Ya, soz çêna mi.

-Eke henî yo ma uca yewbînan vêneme.

-Heya çêna mi, hen keme.

-Ma pîyê mi, o kî êno dayê?

-Ewro Newroze ya çêna mi, pîyê to çiturî nîno? Ez bi dêyî ra pîya ême.

-Hi hi, hen bikerê. Xatir bi to, ez şon.

-Oxir bo çêna mi, hayî ro xo vînde!

-Temam. Qe meterse, qiseyê ke to vatê heve bi heve aqilê mi der ê dayê.

Nê çekuyan ra dime nêvînete, kewte dûrî, terkite şîye.

Tenê ke şîye, nîyada ke hevala xo Bêrîwane ha wa dot ra êna. Seke a dîye, hurendîya xo de vînete, nêlewîye. Eke ameyî têlewe, gama verêne de derga-derg kincanê yewbînan de nîyada. O ra dime destê xo restî pê, xo est we, kewtî dûrî şî.

Nameyê mektebê înan “Mektebê Alîşêrî” bî. Mektebê Alîşêrî, dîyarê Çemê Muzirî ra, bonêde diqato sipîyo pak bî. Hem kî hen pak û rîndek bî ke, mordemî nêwastêne ke çîmanê xo ci ra dûrî fiyone.

Meydanê verî de, heykelêde Alîşer Efendî ronaye bî. Alîşêrî, kitabê kerdîbî xo dest, domanan de nîyadêne, huyêne. Dormê heykelî bi gul û çiçegan neqêşiyabî, bibî reng bi reng. Binê lingan de bilqe-bilqe bîye, awa sîsika kewîye hard ro girîyêne. Ordegan hope de azne kerdêne, bi çêf nat-dotî ser amêne-şîyêne. Hope ra dot, baxçeyê pêyê mektebî de gozî, tuyî, murîyî, sayî, hêrug û darê bînî kewtîbî têvirare.

Xêlê ke waxt vêrd ra, dora kombîyayîşî amê. Mamostayan, wendoxî pêyê heykelê Alîşer Efendî de ardî pêser, têver û têpêy de rêz kerdî. Her mamostaye yan kî mamostayî wendoxê xo yew bi yew kontrol kerdî. Tawo ke mudira mektebî vêjîye kî herkesî çîmê xo çarnayî ra ser, aye de nîyada. Mudire Xanime amê verê heykelî, verê xo çarna ra wendoxan û bi vengêde nermo weş:

-Roj baş! vat.

Domanan yew veng ra cewab da:

-Roj baş!

-Newroza şîma pîroz bone!

-Ê to kî pîroz bo!

-Çiturî ke şîma kî zanenê, ewro Newroze ya. Newroze cejna ma kirmancan a. Cejna eceman, belûcan û tayê mîletanê bînan a. Na roje,

Vate

roja haştîye ya, roja azadîye ya, roja şênayîye ya. Ewro xirabîye kuwna dûrî, rindîye êna. Ewro dinya bena germe, hîr û bereket kuwno herd. Seba firozkerdişê Newroze, ma nika şome nezdîyê çemî. Wisar amo, awe zaf a. Şima gere hayî ro xo vinderêne. Fekê çemî de kay mekerê! Temam?

Wendoxan yew fek ra “temam” vat.

-Şima gereke diqqet bikerê, zarar medêne gul û çiçegan, dar û berî; halênê teyran xirave mekerêne. No kî tamam?

-Temam.

Eke henî yo, mevindê era raye kuyêne ma şîme. Şîme hama bêveng nê, Lawika Newroze vajîme, hen şîme.

Demêde kilmek ra têpiya wendoxê Mektebê Alîşêrî kewtî ra raye, Lawika Newroze vate û şî.

Newroz e, newroz e

Sibe ye newroz e

Maçek bide min yar

Newroza te pîroz e.

Ma êyê ke şîyêne têyna ê bî? Nê! Kotî ke mektebî bî, wendoxî ucayan ra kewtîbî ra raye, verê xo çarnabî ra Meydanê Newroze, ê hetî ser şîyêne.

Wendoxê Mektebê Alîşêrî tenê ke devacêr de şî, xo çarna ra hetê çepî ser û diyarê Çemê Muzirî terk kerd. Nika, endî Meydanê Sêy Rizayî de bî. Hen zaf şar uca amebî pêser, hen zaf amebî pêser, mordemî henî zanêne ke meydan girîno. Eke derzênî bieştêne hard ro nêginêne. Pîl û qij, cenî û cuwamêrd şarê Kalanî, sey (jê) barsê mêsa hemgênî têra bîbî, kewtîbî meydan, meydan kerdîbî pîrr.

Siro ke verê heykelî ra vêrdî ra, Gule bi Bêrîwane ra sey domananê bînan cêrayî ra hetê rastî ser, heykelê Sêy Rizayî de nîyada. Rayver û rîsipîyê Dêrsimî, koyêde berz bî, darêda reze bî, hêlîyêde çengelî bî. Huyayîş kewtîbî ra rî. Çimê xo bereqîyêne, cira roştî vêjîyêne. Bi heskerdene, bi eşq û nîyaz hemşerîyanê xo de nîyadêne. Destê xoyo rast fistîbî ra hewa, aver berdîbî, raye misnêne ra milletê xo. Mordemî

hen zanêne ke boyna vano “Newroza şima bimbareke bo! Newroza xo bi canweşîye û dilgermîye pîroz kerê! Raya şima rakerdîye ya, mevindê, dest bidê yewbînî (jubinî), yewbinî ra hes bikerê û aver şêrê. Haştîye û birayîye dêyme aqilê xo ra mevezêne!”

Rastê Sêy Rizayî de Alîşêr Efendî bi Zerîfa Xanime ra, çep de kî Baytar Nûrî vînete bî. Destê Alîşêr û Baytarî de kitabî, ê Zerîfa Xanime de kî leyêda tuye bîye. Zerîfa bibî çewte, aye bi komê cenî û camerdan ra pîya leye nêne de. Pêyê Sêy Rizayî de, figurê şervananê Dêrsimî asêne. Şahan Axa, Ivîsê Sêy Kalî, Hemê Civê Kêjî, Hesê Gewe, Hesê Kalê Goncî, Besa Şîyaye, Sêyid Hesên, Bakê Alê Qolî û ê bînî.

Verva Sêy Rizayî, hetê meydanî yo bîn de, heykelo ke pîr, rayver û pîlanê Dêrsimî temsîl keno ronaye bî. Labelê wendoxî ci ra dûrî bî, besenêkerdêne ke yew bi yew înan de nîyadêne. Hama sey zafê domanan Gule kî rew ra şîbî uca, tey nîyadabî û nameyê înan wendîbî. İnan ra tayê rindek amêne ra vîrî. Vajîme ke Çê Sêyîdê Nala Kare ra Duzgin Bava, Xozat ra Seyfî Dede, Pîlê Kurêsan Alîyê Gaxî, Usênê Sêydî, İdare İvrayîm Axa, Cevrayîl Axayê Arekîye, Xidirê Alî û ê b.

Bi o tore çarşî qedena, leyê Hênîyê Zerîfa Xanime de kewtî dere, dere de devacêr şî, restî fekê çemî. Zinge-zinge û girme-girme bîye. Heto çep de Çemê Harçîge, heto rast de kî Çemê Muzirî mîyanê koyan ra yek de sare kerdêne tever, pêl dêne; ge vile dardêne we, ge nêne ro, xo estêne naver-bover, virare fistêne hardo dewrêş ra, kelê xo yewbînî (zuvinî) ro birnêne, pêniye de restêne pê û devacêr de, hetê Çemê Feratî ser kewtêne dûrî şîyêne.

Şênayîya girse dest kerdîbî ci. Şarê Kalanî, binê tîjî de, naver û bover ra bibî axme. Vengê def û zurna, vengê xort û çênekanê azevan û vengê her di çeman kewtîbî ra têmîyan. Pîl ra bi qij dêrsimijî bibî kom-kom, dest vetîbî têwo, govende kay kerdê, kilamî vatêne.

Hîrê cayan de ekranê girsî ronayey bî. Kurdîstan de qe ziwanê yan kî lehçeyê yasaqe nebîye. A rîsîyayîye pêy de mendîbî. Televîzyonan bi ziwan û lehçeyanê cîya-cîyayan programî misnêne. Bi kirdaskî, kirmanckî, tirkî, suryankî û ziwananê binan ê ke Kurdîstan de ênê qiseykerdiş.

Vate

Kamera, paytext Dîyarbekir ra dest kerdêne ci, ca bi ca Kurdîstan ra fetelîyêne, pîrozkerdena Newroze misnêne ra şarî. Ge koyê vorinê sipîyî ge deşt û cêvîyê keskî. Ge Dîyarbekir de govend û şênayîya Meydanê Şêx Seîdî, ge Silêmanîye de dormê heykelanê Kawayê Asingerî û Şêx Mehmûdê Berzencî, ge Koyê Agirî, mezela Ehmedê Xanî û Salona Sporî ya Ihsan Nurî Paşayî, ge Mehabad de meydanê Çarçira amêne çiman ver. Ge birre-birra mî û vorekan, ge vîçe-vîça çivîkan, ge hîrre-hîrra astoran bîyêne berze. Ge Mehemed Arif Cizrawî, ge Kawis Axa, ge Meyrem Xane, ge Ayşe Şana Kurdî, ge Tehsîn Taha, ge Şivan Perwer bi vengê xoyê pak û zelalî kewtêne wertê şênayîye, çêf û eşq kerdêne zêde.

Bi vatena kilmeke, zulm û zordarîye werte ra darîyabî we, Kurdîstan azad bî. Pîl ra bi qij hemwelatîyan piştî şanabî pê, Newroza xo pîroz kerdêne. “Newroza to pîroz bo Kurdîstan!” No vengo ke nîşanê haştîye û birayîye bî, her hetê Kurdîstanî ra restêne pê, bîyêne berz, bîyêne berz, bîyêne vengêde qolindo girozin, rîyê asmenî ra fetelîyêne, bîyêne vila û şîyêne restêne her hetê cîhanî.

cêrê ra (a cêrê ra) : agêray

A cêrê ra. (A agêray./A gêray a.)

çêf: keyf, kêf

çêna: kêna

çêver: keyber, kêber, ber

dêyme: caran, çî rey

dunike: mênêb

gilange: gêse, gila

hayne: lîlik

hen: b. **henî**

henî: winî

herey: berey, erey

herme: pol

hesnayene: eşnawitiş

heya: b. **ya**

hênî: eynî

hêrînayene: erînayîş

hona: hima, deha

juya: zuwa, ziwa

lerze: leze

liske: alişke

mêsa hemgênî: hinge, henge

munitene: apey dayîş

nîya: wina

semerrnayene we: to kerdiş

tawo ke: demo ke, wexto ke

tever: teber

ya: e, belê

KURDISTAN

Ni Kurdîstan kuê û merg îy
Pêşmergê ma ordî û cerg îy
Şikte vist Ereb û Ecemî
Nî lîrî Cengîz û verg îy

Ni Kurdîstan vaş, kenger o
Şar vicîyo aşm û rojî sero
Bûnî in qurucîyûnê herûn ra
Xwi ruetû ardûn, şekero

De şêx û malêy welatî
Hê bîrên serî in şeratî!
Zulmo ki Ereb, Ecem û Tirk kenî
Resulluley kûmca vatî?

Axa û begî ma ha y hûn d'ê
Çimî şêx û malûn ho nûn d' o
Kotî nî kueyû gino kertî ma
Derdî nezonî mend mi gûn d' o.

Gawanê KURDISTANI

gûn: gan
hê: hela, hey
hûn: hewn
in: nê
kue: ko
kûmca: ça, kamca, kura, kotî, kû di
lîr: leyr
male: mela
nezonî: nezaniye
ni: 1)no, 2)nê
ruetiş: rotene, rotiş

TARİXÊ MA YÊ NEZDÎ DI HEDİSEYÊKO MUHİM: MESELEYA SEİD ELÇİ Û DR. ŞIVANİ¹

Şakîr EPOZDEMİR

(.....)²

Na meseleya keyxerripîyaya ser ra 27 serrî viyartî. Belê, rojo ke ez na mesela ser o nêfikirîyo û nêveşo çin o. Seke şima zî va, ez merkezê nê hedîseyî mîyan di bîya. Belê, qe mecburîyeto ke bibo ke Dr.Şivan Seîd Elçiyî bikişo nêkeweno hêşê mi. Gelo çî rê? Çî rê? Reyna çî rê? Na persi mezgê mi di timo geyrena. Ez û embazê Dr. Şivan³ yo tewr nezdî Soro (Nazmî Balkaş), ma Hacîumran di 30-40 rojî pê hetî, yew odeya otelêk di mendî. Ez her roj çend reyî persaynî: “Gelo Dr. Şivanî na xeta senê kerdî, semedê çîy, o çî aqil bi?” Cewabo ke daynî mi vêşî-kemî no bi: “Ey rê va, va, û o ver ey da yanî bi tirkî vanî ‘dolduruşa getirdiler’ ey ra vatinî ‘lîderî heme kişenî, kamî nêkişto ke?’ O xapêna. O zî merdim bi. Seke vanî ‘beşer o şaşîye keno’. Dr. Şivan zî merdim bi, merdimî şito kal werdo; labelê ganî na xeta nêkerdinî!” E, wa Soro qusirê mi nêewnîyo ke ez fekê ey ra nusena. Çiyê ke nika ez vana, vatişê Soroy î ke vîrameyişanê (xatirayanê) Dr. Nacî Kutlay di neşr bîy. Ez Soroy ra persaynî, mi vatinî: “Gelo kamî Dr. Şivan xapêna yan na raya (rayiro) şaş musna ey, bide şahtna?” Vatinî: “İsa Suwarî.⁴” Vîrameyişanê keko

1. Mi no nuşte kovara Warî ra tadayo. (Biewnîre Şakîr Epozdemîr, “Di Dîroka Me ya Nêzik de Bûyerek Girîng: Bûyera Seîd Elçî û Dr. Şivan”, War: kovara lêkolîn û lêgerînê, hejmar: 5-6, havîn-payîz-1998, İstanbul, r. 11-26)
2. Çar ripelê verînê nê nuştayî mi tanêdayî û heme notê ke binê nê nuştayî di yî yê min î. (J. I. Espar)
3. Nuştexî nameyê Dr. Şivanî ge se “Doktor” ge “Şivan” ge “Dr. Şivan” ge zî se Seîd Kirmizitoprak nuşt. Semedo ke o bi nameyê Dr. Şivanî yeno şinasnayîş, mi heme cayanê nê nuştayî di nameyê ey se Dr. Şivan nuşt.
4. Derheqê na mesela di Dr. Nacî Kutlay fekê Soroyî (Nazmî Balkaşî) ra wina nuseno: “... Kişiyayîşê Seîd Elçiyî di sermîyananê (îdarekerdoxanê) kurdanê İraqî deki Dr. Şivanî kerdî. İllehîm zî İsa Suwarî.” (B. Nacî Kutlay, Anılarım, Avesta Yayınları, İstanbul, 1998, r, 201)

Nacî di Soro wina beyan keno. No beyanê Soroy o; heme persî nê beyanî mîyan di nimite yî. Ez hêvîdar a ke çîyanê ke no embaz zano hetanî ke weş o -Hûmay emrê ey derg biko- binuso û xo reyra nêbero gorr. (Dr. Nacî Kutlay, Hat. 201)⁵.

Hedîse 15ê temmuza 1971î di eşkera bi. 17ê tebaxe ra heyânî sereyê êlule ez û Soro ma pê hetî mendî. No beyntar di yeno mi vîrî ke Isa Suwar di reyî ame Hacûmran.

Mi derheqê Dr. Şivanî di vîrameyîşê Cudîyî, Necmeddîn Buyukkayayî û Mehmûd Osmanî wendî. Kitabê Rafet Ballî “Kürt Dosyası” di mi Şerafeddîn Elçî wend. (Rafet Ballî, Kürt Dosyası, s. 599-613)

Dr. Şivan partî awan keno

Çîyo xam û balkêş ke (...) ⁶ xebatêka Mehmûd Lewendî ya ke kovara Çira, hûmar 8, zimistan, 1996 di neşr bîya. Çîyo balkêş no yo ke Dr. Şivanî serra 1968 di paseport girewto, a serri mîyan di reyêk şîyo Yunanîstan û reyêk zî şîyo Beyrûd⁷. Reyna na serri şîyo Kurdîstanê Başûrî. 29.6.1969 di Anqara di, “Gazî Mahallesi” di yew keye di, 14 embazanê xo reyra “Partîya Demokrat a Kurdîstanî Turkîya di” (PDKT) awan kerda. Yanî verê ke bi ardimê PDK-T vêro şêro Başûr, reyêk şîyo Başûr û verê ke semedê xurtkerdişê PDKT û semedê perwerdekerdişê

5. Herçiqas ke Şakîr Epozdemîrî no not wina nuştî zî ganî wina bo: Nacî Kutlay, Anılarım, r. 201.

6. Mi tîya çend çekuyî fam nêkerdî. Nuştîx kurmanckî wina nuseno: “...serê lodê digre”

7. Ma nêzanî ke raştî zî Dr. Şivan şîyo Beyrûd yan nê. Çimkî Mehmûd Lewendî derheqê na mesela di wina nuseno: “Dîsa li gor belgeyeke din ku Sefareta Fransayê jê re şandiye, di 1968’an de divê çûbe Beyrûdê.” Yanî “Reyna gore bi belgeyêk ke Sefareta Fransa ey rê riştî, ganî 1968 di şêro Beyrûd.” (B. Mahmûd Lewendî, “Dr. Şivan (Dr. Sait Kırmızıtoprak), (1937-1971)” Çira: kovara kulturî, hejmar: 8, 1996, Stockholm, r. 61)

Eke çîyê ke Dr. Nacî Kutlay nuştî rast bibî, Dr. Şivan ne şîyo Yunanîstan ne zî şîyo Beyrûd: “... Yew deme ra pey Turkîya terk kerdi û şî sermîyananê kurdanê vakurê İraqî -Mistefa Barzanî û embazanê ey- hetî. Cenîya xo İsmetî ra zî vatbî ke semedê dekewtişê îmtîhanî yo ke DYA (Dewletanê Yewbîyayeyan ê Amerîka) akerdo, şono Atîna yan zî Beyrûd. (B. ç c)

Date _____

Kampa Isê Suwarî, 1969
Destê çepî ra: Soro, Dr. Şivan, Isê Suwar, Reşo Zîlan, Çeko

kadroyanê aye şêro Başûr, partîya xo bi nameyê PDKT teşkîl kerda yan zî hewayo ke Mehmûd Lewendî vano “awan kerda”.

Embazêk ke Dr. Şivanî reyra şibi û nêşiyabi ey di vîyarno, ey ra aqîtîyabi û o zî sey Dr. Şiyarî⁸ û Ronî bi selametîye ey ra durî kewtbi, Reşo Zîlan o. No embazo ke erjêno kes wesfanê ey bido, ziwanzanayoxêko namedar û gelekî alîcenab o, Swêd di, Uppsala di maneno. Serra 1993 di min û ey û yew qifleyê embazan û dostanê bînan ma Stockholm di keyê Lutfî Baksî di şewêka weşî pîya vîyarnay. A şewî teraqa ma bi yew televîzyona tirkan ra goşdaritişê “basın toplantısı”ya İsmet Sezgînî ya ke derheqê qerarê adirbestişê PKK di bî hetanî ereyê şewî dewam kerd. Kombîyayîşê İsmet Sezgînî ke qedîya, Reşo Zîlanî mi rê di seetî qalê Dr. Şivanî û şiyayîşê înan ê Başûrî kerd. Reşo Zîlanî na mesela xusûsî mi rê vati. Va “Ez zana ke ti yew hetê na mesela zanî labelê di hetê na mesela estî. Ganî ti nê hetê aye zî bizanî.” No xeberdayîş zî balkêş û muhîm bi.

Reşo Zîlan zî tede heme embazê Dr. Şivanî ke mi înan ra pers kerdo, vanî Dr. Şivan hamnanê 1968 di yan zî 1969 di ame filan şaristan û xebatêka tenzîmî teklîfê ma kerdî. “Dr. Şivanî înan ra vato “PDK-T do referans bida ma, ma do vêrî şêrî Başûr, uca (weyra) ca bidî xo, kadro û profesyonelan perwerde bikî û partîya Seîd Elçiyî fesh bikî; partîyêka newa saz bikî û mucadeleyê xo bi organîzasyonêko xoser ê kurdan dewam bikî.” Mehmûd Lewendî zî vano Dr. Şivanî 29ê hezîrana 1968 di partî awan kerda.

Têkiliyê ma (PDKT) û Dr. Şivanî

Reya verîna ke ez pey hesîyaya û yeno mi vîrî, Dr. Şivan 27ê êlule 1968 di ame celseya verîni ya mehkemaya⁹ ma. Aşmê ra pey ame celseya

8. Dr. Şiyar, Dr. Faik Savaş o. (B. Musa Anter, Hatıralarım, Doz Yayınları, İstanbul, 1990, r. 213)
9. Hewayo ke Zinar Soran zabitanê mehkema ra neqil keno, 27ê çele 1968 di 16 kurdî Antalya di yenî tewqîfkerdiş, înan ra çar kesî awankerdoxê PDKT yî. Mehkemaya ke nuştox behs keno, na mehkema ya. (B. Zinar Soran, “Rûpelek Ji Dîroka Me ya Hevdem, PDKT, 1965-1970“ Armanc, hejmar, 178, Hezîran/Tîrmeh 1997, Stockholm, r. 8)

Ūate

diyini zî, ma ke ageyrayî şîy hepîsxane, ame hepîsxane ma hetî; ey û Seîd Elçîyî yewbînan dî; vengâ mi, Derwêş¹⁰, Emer¹¹ û Şefîq Issiyî¹² zî da, ma muayena kerdî û ma persa veynî nêweşîyê ma estî yan nê. Aye ra pey hîrê celseyê mehkema bîy, ay celseyan di û mehkema ra teber zî ameynî ey û Seîd Elçîyî yewbînan dîynî. Ma hemînî reyêk yewbînan dîyo, o zî mi cor ra behs kerdbi.

Dr. Şivanî reyra têkilîyî, Seîd Elçî û hina vêşî zî Feqî Huseynî ronaybî, kemî melumat daynî ma mesulanê koma merkezî û endî. Pêveynayîş û pêkerdişê her di Seîdan hepîsxane di cayê xo girewt. Belê, şexsen mi, texlîyebiyayîşê ma ra pey -sereyê aşma adara 1969 di ma texlîye bîy-waşî ke xebata partîye bika. Feqî Huseynî na mesela ser o mi ra wina va: “Ma do Dr. Şivanî yew qifleyê embazan reyra bierşawî (birusî, bişawî) Başûr, ma heme îmkânî hazir kerdî, ma nê gureyî (girweyî) zaf nimitikî kenî, ma ganî înan bêqeza û bêbela vîyarnî. Amaca ma na ya ke ma kadroyan û profesyonelan bidî perwerdekerdiş û ê kadroyî ageyrî bêrî terefdaranê partîya ma mîyan, partî û tenzîma partîyi xurt bikî.”

Ê şîy, ê erşawitî û xebati hetanî payîz dewam kerd. Feqîyî qet melumat nêdaynî. Ey û Seîdê rehmetî no wezîfe dabi xo û înan bi xo no gure kerdinî. Ez vana qey vîyarnayîşê sînorî di kurdanê nezdî sînorî ra îstifade kerdbi. Dihê (Eruh), Şernex û Silopî di binkeyê partîya ma estbi; aw çax rehmetî Emerî reyra munasebetêk înan estbi. Axrîki Dr. Şivan, Soro, Çeko, Şîyar, Ronî û beno ke yewna-dîyna kesî sey Brûsk û Welatî, heme hewt-heşt kesî vîyarnay.

A serri, serra 1969 vîyarti, zimistanê 1970 di serd û [dîma] wisar ame. Wisarê 1970 di, 11ê adare aşî ardi Başûr. Mela Mistefayî otonomî girewti û Kurdîstanêko azad ame meydan. Xebati û fedakarîya ê embazanê ke şeş aşmî ra ver [sînor ra] vîyartbî, bîy sebeb ke înan rê

10. Derwêş, Devriş Akgül o; 6.9.1938 di, Misriç (Kurtalan) di maya xo ra bîyo. Demeyo ke tepêşîyayo Batman di Petrol Ofîsî di memur o. (B. n c) Devriş Akgül bi nameyê Derwêşê Sedoy zî yeno şînasnayîş (J. I. Espar)

11. Emer, Ömer Turhan o; 15.8.1936 di Dihê (Eruh) di maya xo ra bîyo. Awankerdoxanê PDKT ra yew o. Demeyo ke tepêşîyayo mihasibê pansîyonê gedeyan ê Dîyabekir bîyo. (B. n c)

12. Şefîq Issi, Şefîk Işî, 12.3.1331 di Licê di maya xo ra bîyo. Demeyo ke tepêşîyayo karker bîyo. (B. n c)

ame musedekerdîş ke ê uca ca bidî xo. Tena Ronî embazê PDK-T bi. Inan verî Ronî erşawit Fransa, dim a Reşo û Şîyar zî erşawitî Ewropa û inan ra Dr. Şivan, Brûsk, Welat, Soro û Çeko uca mendî.

Vindertişê herbî û otonomîgirewtîşê kurdan ra pey, Seîdî û Feqîyî wisarî dest bi mitala kerd. Beno ke o wext goşanê inan ra kewtbi ke Dr. Şivan hesabê inan ser o nêşîyo uca. Ma ra nêvanî. Feqî reya verîni nîsana 1970 di şî Başûr. Şî û ame, tewrê Dr. Şivanî ma rê va: Dr. Şivan partîya ma ra razî nîyo, ma mîyan di MIT û ajanî estî û ma deşîfre bîy. Ma ganî fek partîya xo ra verra dî û bikewî binê emrê Dr. Şivanî, yan zî ma ganî şêrî keyê xo di roşî.

Naye ra pey Seîdo rehmetî [Seîd Elçî] cadî şî. Ey zî çîyê nêkerd. Reşo Zilanî bi xo pêveynayîşê her di Seîdan dîyo. A şewa Stokholmî di min û ê embazanê bînan rê behsê na mesela kerd: Seîd Elçîyî û Dr. Şivanî yewbînan gelekî dejnabi (tewnabi). Dr. Şivan seke Seîdî zaf bişeqezno. Dr. Şivan zaf wişk û xeşîn bîyo. Inan pê reyra yew munaqêşeya derg û dilaya kerda. Seîd çend rojî mintiqaya Behdînan di mendo dim a inan ra xatir waşto û waşto ke şêro Gilale, Mela Mistefayî û otonomîye pîroz biko. Tekilîyê xo yewbînan ra nêbirnay. Ageyrayîş di ameyo Zaxo û erşawito Dr. Şivan dim a ke reyna pê biveynî. Hewayo ke Reşo Zilan vano, yew-di embazanê Dr. Şivanî waşto ê zî ey reyra şêrî, çimkî Dr. Şivan merdimêko sert o. Labelê Dr. Şivan tena şono Seîdî veyneno û ageyreno yeno kampi. Embazê Dr. Şivanî ey ra persênî vanî “şima se kerd?” Cewabê Dr. Şivanî kilm o û qisaya ey weşî nîya. Embazî reyna bide persênî vanî “şima heyânî çî ca amey?” Vano ke “Seîd Elçîyî çîyêk waşt, mi zî waştîşê ey red kerdo.” O zî no yo: “[Seîd Elçîyî] waşt ke o bi xo bibo mesulê polîtburoyî û di endamê polîtburoyî embazanê ey ra bî.” Dr. Şivan nê waştîşî zî red keno. Ageyrayîşê Seîd Elçîyî ra pey ma Diyarbekir di keyê ey di yewbînan dîy. Na mesela ser o zaf nêvindert. Va: “Dr. Şivanî tadayo ma. Bengîyê xo bîyo. Kesî hinî xo ser ra nêveyneno. Uca ca dayo xo. Vano: ‘Ez’ û xo ra teber kesî qeubul nêkeno. Ma geyrenî ke raya dîyalogî nêbirîyo heyânî ke ma yewîya xo di muweffeq bibî.” No pêveynayîşê ma hamnanê 1970 di bi, ez vana qey aşma temmuze yan zî tebaxe bî.

Belê, seke Reşo Zilan fekê Dr. Şivanî ra neqil keno, Seîd Elçîyî Dr.

Vate

Şivanî ra tena polîtbüro û di endamê polîtburoyî waştî û vato “Sewbîna, partî to ver di, û tabanê partîyi wa to rê bo”. Dr. Şivanî no waştiş red kerdo û Seîd Elçî zerşikte erşawito.

Serneweyê 1971 zî ma resa. Ez vana qey aşma sibate bîy. *Şark Yayıncılık ve Gazetecilik A.Ş.* di kombîyayîşêk virazîya. Seîd Elçîyî veng ma zî da; ma ê kesê ke merkeza PDKT di mesul bîy, ma pêro no kombîyayîş di hazir bîy. Seîd Elçîyî a şewi ma pêro antî pêser. Kombîyayîşê ma sereyê serra 1968 ra ke ma a serri tepêşîyay heyânî serra 1971 -yanî hîrê serrî ra pey- reya verîni bi. No kombîyayîş zî kombîyayîşê persê (problemê) Dr. Şivanî bi.

Seîdî û Feqîyî şîyayîşê xo yê Başûrî û pêveynayîşê xo û Dr. Şivanî ser o melumatêko derg û dila da ma. Seîd Elçîyî, seke Reşo Zilan fekê Dr. Şivanî ra neqil keno, tena polîtbüro waştî. Dr. Şivanî o red kerdo. Labelê Seîd Elçîyî ma ra nêva ke ey xo û di embazê xo semedê polîtburoyî teklîf kerdî.

Goreyê qeneetê her di embazan Dr. Şivan bengîyê xo bîyo, pirnika ey berz bîya. Bîyo wayirê kampî û îmkanan, şorişê Başûrî desta (piştîya) ey gêno, îhtiyacîya ey bi ma çin a. No kombîyayîş di ma panc kesanê ke partî awan kerdbî, Feqî Huseyn reyra şeş kesî bî. Teklîfê mi vêşî-kemî no bi: “Nika ma çi rê sereyê xo Dr. Şivanî reyra endi dejnenî? Gelo rojo ke ma partî awan kerdi ma Dr. Şivanî ra cesaret girewt? Dr. Şivan û partîya xo wa xebata xo bikî. Ez hêvîdar a ke gamîna aver ser bikewî û biresî amaca xo. Amaca ma na ya ke milletê ma bixelisîyo. Ha ma xelisnay ha Dr. Şivanî. Nika şima rê yew teklîfê mi esto: Nê hîrê serrî yî ke ez wayirê nê teklîfî ya. Ez vana ma xebata partîya xo bikî, ma heme giranîya xo bidî tenzîmkerdişê partîya xo. Ma partîya xo xurt bikî. Eke ma partîye xurt kerdi û ma ser kewtî, o wext Dr. Şivan zî ma qebl keno dinya zî ma qebl kena. Eke ma partîye xurt nêkî, ne rolê ma û ne zî qedr û qîymetê ma maneno.”

Yew embazê mayê ke ez ganî nameyê ey nêvaja, desta mi girewti. Va: “Şakir raşt vano. Raşt a zî ez nêdekewta xebati û tenzîmkerdişê partîye mîyan. Emserr çar serrî yo ke ez şima ra durî kewta. Nika zî sey endam û mesulê partî nê labelê sey dostêk teklîfê mi no yo: Şima

xebata xo bikî û Dr. Şivanî reyra reqabet mekî. Çimkî vatişanê şima ra fam beno ke şorişê Başûrî desta Dr. Şivanî gêno. Demeyo ke Başûr desta ey bo û ma ey di reqabet bikî, ma do perîşan bibî. Ez Dr. Şivanî weş nas kena. O embazê min o. Mi caran merdimo sey ey muhterîs nêdîyo. Hela eke fîrsetêko wina kewto ey dest, dinya pêro yew biba zî nîşna (nêşkena, besenêkena) ey zeft bika.“

Teklîfê mi qebl bi. Derwêşê Sadoy va “çiyêk esto“. Embazan va “vaji veyna çi yo“ Va “Merdimêkê mi esto, mehkum o. Ma ganî bi tewsiya partî mektubêk bidî ey û ey bierşawî Başûr; ma derheqê merdimêk talukeyinî di ke ma pey hesiyay Hac ra ageyrayo, înan îqaz bikî¹³.“

Na mesela ser o ma tikê taket-naket kerd, hemînî ra vîşêr zî no teklîf weş bi Dûrnasî nêşi. Labelê îsrarkerdişê Derwêşî û Seîd Elçiyî ser o teklîf ame qebulkerdiş.

Mi çi rê na mesela dergi kerdi? Çimkî tofanê ma û yê Dr. Şivanî bi naye dest pêkerd. 15-20 rojî na mesela ra pey ez Tûx (Tetwan) di yo. Feqî Dîyarbekir ra ame va: “Aw kesê ke mektub berdo Başûr, mektub berdo dayo Isa Suwarî. Isa Suwarî mektub dirnayo û vato wa Seîd Elçî û Derwêş reyna mektub û merdimanê xo nêerşawî nê hanqaran. Çimkî ma înan nas kenî. Ma Dr. Şivanî û partîya ey qebl kenî.“

Tam ay beyntar di Seîd Elçiyî bi Feqiyî mi rê xeberî erşawiti ke na rey wazeno mi bierşawo Dr. Şivanî hetî. Seîd Elçiyî nêwaştini ke dîyalogê ma û Dr. Şivanî bibirîyo.

Serra 1971 di, 12ê Adare ra pey, ez vana qey aşma nîsane yan zî sereyê gulane bi. Rojo ke ez Tûx ra ray kewta, aw roj Dîyarbekir û norûdorê Dîyarbekir di îdareyo orfî (sıkiyönetim) îlan bi. Mi Seîd Elçiyö rehmetî Dîyarbekir di dî. Ez persaya mi va veynî tewsiyeyê ey çi yî. Seîd Elçî yê viraştişî bi. Vatinî: “Dinya dişmenê ma ya, ma nêbî dişmenî yewbînan. Havila dişmenîye na dewa rê çin a. Ma Dr. Şivan ray kerd. Bi referansê ma tîya resa. Nika xo dayo seya (sersîya) hêzêkê çekdarî û bi fekê Isa Suwarî ma rê tehdîdan erşaweno. Ganî ma zî sey Sûrîye nêbî di cay.“ Tewsiyeyê rehmetiyê ke aw çax ra mi vîrî yenî nê bîy: “Ma

13. Kurmanckîya nuştoxî ra kes şeno vatişê Derwêşê Sadoy wina zî fam biko: “... ma bi nê merdimê talukeyinî ke ma pey hesiyay Hac ra ageyrayo, înan îqaz bikî.“

Vate

şîy, -ez û Feqî- ma û Dr. Şivanî têsere nêvist. Ti zî şo temasêk biki, wa raya diyalogî nêbirîyo; ma cîya bixebitî zî wa beyntarê (mabênê) ma di dostîye biba.“

Şîyayîşê xo ra ver, mi bi wasitaya Mela Evdilkerîm Ceylanî îrtîbat viraştbi ke ez kam raye ra û bi çî parola vêra. Mi nê zanaynî. Ez şîya Ciziri. Mi silamê Seîdê rehmetî Dûrnasî rê berdî. Mi meselaya şîyayîşî xo ey rê akerdi. Ey mi rê deey kerdî û va: “Ez Dr. Şivanî weş nas kena. Mumkun nîyo ke Dr. Şivan heta ma ra gamanê weşan bierzî labelê hela şo qe nêbo ma dişmenîya yewbînan nêkî.“

A şewi ez erşawita Silopî di yew keye. Serê sibhay ez yew cîpi weneya aw keye ra berda nezdiyê sînorî, uca yewna embaz estbi. Ey xo da şinasnayîş û va: “Keko Şakir ti bi xeyr amey, ez Çeko ya.“ Mi nameyê Çekoyî eşnawitbi la mi o a gami nas kerd.

Ez Çekoyî reyra viyarta. Zaxo di ma şîy komîteya mehelliya partîye ya Zaxoyî. Uca ma Osman Qazî¹⁴ reyra muşerref bîy û viyartî şîy kampa înan. Ma şîy kampi ke Dr. Şivan hema (hona) Tirkîya ra nêageyrayo û xeberi erşawita ke ez Çekoyî reyra ageyra bêra Tirkîya. Ma raya Hekarî ra ageyray amey Tirkîya. Mi ra va ke Dr. Şivan do mi bigeyro. Raştî zî çend rojî ra pey Dr. Şivan ame Tûx. Min û Feqî û Dr. Şivanî yew şewi hetanî serê sibhay munaqêşe kerd, ma çîyê tê sere nêvist. Peynî di tewsiyeyêka Dr. Şivanî estbi, vatini: “Wa Seîd Elçî bêro Başûr, kampa ma di roşo ma rê pîliye biko. O kekoyê ma yo, ma dekewenî binê emrê ey. Labelê mumkun nîyo ke ma partîya xo fesx bikî û dekewî partîya şima. Çimkî partîya şima demeyo ke xeliqîyaya yanî maya xo ra bîya, merda xeliqîyaya. A partîye hema gama ke pîzzeyê maya xo di bîya, merda. Mumkun nîyo ke ma newe ra a partîye weş bikî. Naye ra teber şima tepêşîyay, şima deşîfre bîy, şima reyra xebati taluke ya. MIT şima hemînî nas keno. Iddîaya Mela Hemdîyî -Mela Hemdî mesulê îstîxbaratê Mela Mistefayî yê xusûsî bi- a ya ke engîştî MITî şima mîyan di esta.“

Dr. Şivanî ma kiştî, ma kerdî MITî û deşîfrebiyayîşê ma ma rê bi

14. Hewayo ke Necmeddîn Buyukkaya nuseno, Osman Qazî o wext serekê beledîyaya Zaxoyî bîyo. Mesulê komîteya mehelli zî Mela Taha bîyo. (B. Necmettin Büyukkaya, Kalemimden Sayfalar, Apec-Tryck & Förlag, 1992, r. 272)

yew qusiro pîl. Nê îddîayî heme puçî bî, mi a şewi nê îddîayî pêro puç kerdî. Labelê gama ke çimê vergî wardişê kavirî (verekî) di bibo, kavirî dest ra çî yeno. Partîye merda nêbîyî. Demeyo ke na partîye amey dîna, berzîne aye di doktorê ke Dr. Şivanî ra mutexesisêrî bî, estbî. Na partîye, eserê Fehmîyê Bîlalî, Faîq Bucakî, Kemal Badilliyî, Seîd Elçiyî, Emer Turhanî û ma yê ke ma hema weş î, bî. Labelê çî heyf ke gama ke ma hema hepsê Antalya di bî, Dr. Şivanî na partî fetisnay; semedo ke ma xebata partî hîrê serrî vindarnay, ma destê xo tenzîmkerdişê partî ra ant û ma tabanê partîya xo teslîmê Dr. Şivanî kerd. Dr. Şivan, wa ka Mela Hemdî ra Jîrî perso. Jîr merdimêk tewr nezdîyê Dr. Şivanî bi. (Jîr, nameyê Kemal Kaçmazî yo kod o. No kes kampi di katibê Dr. Şivanî bi.)

Tewsîye û vatişê Dr. Şivanî yo peyen no bi: Çî endamê komîteya merkezîya ma estî, nê endamî endamê komîteya merkezîya partîya ey î. Seîd Elçî zî hem kekoyê ma û hem zî pîlê ma yo, çimkî ma rê lazim o. Wa Seîd bêro kampi di roşo, ma pêro binê emrê ey di yî. Yan wa şero Ewropa di ma temsîl biko yan zî wa keyê xo di roşo.

Şewa bîni Feqî ame keyê mi. Ma qerar da ke Feqî şero Dîyarbekir di Seîdî û Derwêşî biveyno, ez zî şera Emer û Dûrnasî biveyna hela ma se kenî.

Seîd Elçî vîndî beno

Di-hîrê rojî nêviyartîbi Feqî mi ra va “Seîd Elçiyî Nisêbîn ra xeberî erşawita vato ‘Wa nêvîndo bêro ke ma vêrî şerî Iraq’. Mi zî ey ra va “Aw merdim ame tîya, ma yewbînî dîy, wa cadî nêvêro, ma ganî yewbînan veynî.” Ma qerar da ke ma rojo bîn şerî embazan biveynî. Serê sibhay Hereketê Gudi (Balyoz Harekatı) dest pêkerd û eşt ma ser. Feqî tepêşîya û ez zî remeya şîya Edena (Adana).

Edena di ez û Derwêş ma raştê yewbînan amey. Ma yew deme Edena di mendî. Ma uca pey hesîyay ke Seîd Elçî vîyarto şîyo Sûriye. Cenîya Seîdî, Saîme Xanimi bi qeçekanê (gedanê) xo ra ameybî Edena, bîyîbî mêmîna Bahaddîn Seydaoxluyî. Cenîya ey ma ra va “Elçî vîyarto şîyo

Vate

Sûrîye“. Derwêşî mi rê teklîf kerd ke ma zî vêrê şêrî Sûrîye. Raşta mi nêwaşt ke Derwêş tena bimano û madem Seîd zî uca yo, beno ke ma bişîyaynî problemê beyntarê xo û Dr. Şivan zî hal bikî. Bi nê nîyetî ma vîyartî şîy Sûrîye. Derwêş rojêk mi ra ver vîyartbi.

Ê kesanê ke ez vîyarnaya ez raşte-raşt berda yew dewa nezdîyê sînorî ke nameyê aye Mezrê bi. Cigerxwîn, Hemîdê Hacî Derwêşî û Reşîd Hemo a dewi di ameybî ma vera. Senê ke ez şîya zerre, Derwêşî meselaya vîndbîyayîşê Seîd Elçîyî mi ra vati. Naye ser o ma xeberî Dûrnasî rê erşawiti. O, a şewi ame ma hetî. Ma rê derdêko pîl peyda bibi. Ma qerar da ke Mela Unisê Tetwanî -o zî mi reyra amebi- şêro Zaxo. Ma Qamişlo di pabeyê Mela Unisî vindertî. Mela Unis şî Zaxo û hîrê-çar rojan mîyan di ageyra. Mela Unis demeyo ke şono Zaxo, tepêşeno. Vatinî: “Osman Qazî veng mi da, mi ey rê parola va, naye ser o Osman Qazî ez veradaya. Ez şîyo mi Mela Mihemedê Paloyî dî. Mela Mihemedî, Seîd komîteya mehelliya Zaxoyî di zîyaret kerdo. Seîd hîrê rojî tîya mêmnan bîyo. Dim a pîkabêk wenayo û a pîkabi heta Batufan û kampa Dr. Şivanî ra şîya. Hîrê seetî ra pey pîkabi ageyraya.“ Melumat endî yo. No beyntar di Ehmedê Hisoyî Gilale ra ageyra ame, ma Qamişlo di yewbînî dîy. Ehmed, Dîyarbekir ra Bismil ra yo. Seîdê rehmetî o zî xo reyra berdo. Semedo ke paseportê Ehmedî bîyo o berê Musulî ra vîyarto. Seîdo rehmetî û Mihemedê Begê bêpasaport bîy, coka mecburî raya Zaxoyî ra şîy. Ez vana qey ma û Ehmedî nezdîyê 18ê hezîrane di yewbînî dîy. Çîmkî ez weş zana ke ez û Derwêş ma 20ê hezîrane di vîyartî şîy Başûr. Seîd Elçî 23yê gulane di şono Zaxo û 25ê gulane di Çeko û Brûsk ey Zaxo ra benî. Ehmed û Seîd qala xo kenî yew ke Musul di pê biveynî. Ehmed 15 rojî pabeyê Seîdî vindeno. Nê rojan di zaf ey geyreno.

Aw deme serekê îstîxbaratê PDK-I Şekîb Eqrawî yo. Bi ardimê Şekîbî, Ehmed xo Gilale resneno. Gilale di zî sereyê ey dekeweno bela, reyna Şekîb ey xelisneno. Ehmedê Hisoyî, Şekîbî ra zî reca keno ke o ey rê Seîdî ca biko. Çi heyf ke serekê îstîxbaratî zî nêşîyayo bimuso. Çiyêdo balkêş no yo ke Ehmedî û Zîya Şerefxanî, Navpirdan (çayê polîtburoyî) di yewbînî dîyo. Ehmedî aw deme hedîseyêk vatinî ke ez wazena neqil bika. O zî Şekîbî ra pêhesîyabi. Ehmed da-des rojî bibi mêmnanê Şekîbî.

No demeyo ke ez nika behsê ey keno, demeyê îdareyê orfîyê 12ê adara

1971î yo. Aşma hezîrane di muddetê îdareyê orfî ame dergkerdiş. Ismail Ararî sebebê dergkerdişî wina va “Çar mîlyonî kurdî bîy çekdarî, do nezdî ra dest bi şorişî bikî.” Dinya bi nê beyanatî şoke bîy. Radyo, televîzyon û rojnameyan di na xeberî bîy xebera verêni. Tam ay rojan di, ez vana qey 20ê hezîrane bi, heyetêko eskerî şono Serek Barzanî îqaz keno û vano: “Tayê kesî Tirkîya ra amey mintiqaya to ya otonom di bîy wayirê cayî û kampan, tedarikê xo veynenî ke bi çekan hêrişê ma bikî.” Serekî ra wazenî ke çiyê enasarênî ganî nêbî û ganî aw hereket orte ra wedarîyo.

Sereko rehmetî înan ra vano “Mi musade nêdayo çi kesan ke bêrî tîya bibî wayirê cayî û kampan, xo perwerde bikî û vera şima herb bikî. Çiyêdo enasarên çin o, bibo zî ez nêverdana ke şaşîye bikî. Qet taket-naket mekê. Labelê şima zî hinî zilm û neheqîye kurdan mekê. Şima reyna gelekî kurdî tepîştî dekerdî hepisxane.” Serek wina vano, heyet ageyreno yeno. Goreyê fikrê min ê aw çaxî, gama ke heyet ageyra ame Tirkîya, tayê kurdî hepisxane ra veradayî, sey gruba Tetwanî¹⁵.

Hinî gama ke Mela Unis ame û Ehmedê Hisoyî zî ay hewadîsî ardî, ma bawer kerd ke Seîd tepêşîyayo. Ganî ma ey dim a bişînî. Raşta ci mi İsa Suwarî ra şik kerdinî labelê mi kesî ra nêvatinî. La Derwêşî, Dr. Şivanî ra şik kerdinî. Ma şîy Qiyadeya Muweqeti¹⁶ ke serekê aye

15. Embazê Dr. Şivanî, Osman Aydın vateyê vernîyê kitabê Dr. Şivanî, Kürt Millet Hareketleri ve Irak'ta Kürdistan İhtilali di derheqê polîtîkaya Tirkîya û kişîyayîşê her di Seîdan di nînan nuseno : “... Heta bîni ra îdareyê Tirkîya nêşaynî tehemmulê qezencê Kurdîstanê Başûrî biko. Demeyêko kilm di bi kanalanê xo yê dîplomatîkan û bi gurênayîşê medyaya xo, tirkê Kerkukî kerdî problemêk. Nê wezîyetî îdareyê Kurdîstanê Başûrî îllehîm zî Mela Mistefa Barzanî zaf dejnaynî.

“... Labelê merdim ganî têkilîyanê beyntarê vîndbîyayîşê serekanê her di partîyan (Kîştîşê Seîd Elçî û Dr. Şivanî qest keno. J.İ.Espar), tepêşîyayîşê zafaneyê kadroyan yan zî welat ra vejîyayîşê înan û nişka ra derheqê problemê tirkanê Kerkukî di bêvengbîyayîşî ser o bifikirîyo.” (B. Dr. Şivan, Kürt Millet Hareketleri ve Irak'ta Kürdistan İhtilali, Apec, Stockholm, 1997, r. 9)

16. Beno ke na Qiyadeya Miweqeti nê la Qiyada Merhalî ba. Çimkî Necmeddîn Buyukkaya yew ca di gama ke behsê Dehamê Mîroyî keno, wina nuseno: “Nika çar kesî Qiyada Merhalî ra (Dehamê Mîro û di embazê xo)...” (B. Necmettin Büyukkaya, Kalemimden Sayfalar, Apec-Tryck & Förlag, 1992, r. 184)

Dehamê Mîroyî bi. Deham nîno mi vîrî la Kenanê Egîdî, ez, Derwêş û Mela Unis cîpa xo wenayî û ma ardî Tilefrîn, uca ra ma bi wasitayêk şîy Musul. Musul di raya ma û Derwêşî yewbînan ra aqetîya. Derwêş şî Gilale û ez zî do bişînî kampa Dr. Şivanî. Gama ke ma yewbînan ra xatir waşt, Derwêşî mi ra va “Meşo, bi nameyê Hûmayî, ti şêrî do Dr. Şivan to zî bikişo.” Mi Derwêşî ra va “Lawo, bi nameyê Hûmayî mi vatinî qey ti biaqil î.” Derwêşî cewabi mi wina da “Do nika belî bibo ke ka ez bêaqil a yan ti.”

Ma ke Derwêşî ra aqetîyayî, ez û Mela Unis ma amey Zaxo. Ma şîy Mela Mihemedê Paloyî hetî. Raştî zî niyetê mi endî pak bi ke mi vatinî gama ke ez Dr. Şivanî biveyna, do Dr. Şivan hewayêko lezkanî Seîdî bigeyro û ma do pîya ronîşî mabênê xo di yewîye û birayîye virazî. Aw semed ra mi waştinî ke ez seetêk aver Dr. Şivanî resa.

Mi Mela Mihemedî ra pers kerd veynî ez xo senê Dr. Şivanî biresna. Mela Mihemedî va:

-Zanayîşo ke ez zana Dr. Şivan Gilale di yo.

-Baş o, ez do senê bişîya şêra Gilale?

-Eke Osman Qazî desturname nêdo to ti nêşînî şêrî Gilale, ti tena bi desturnameyê ey şênî şêrî.

Mi Mela Unis ca verda, ez şîya komîteya mehellî ya Zaxoyî. Osman Qazî uca nêbi. Keyê ey mi musna, ez şîya keyê ey. Mi da berî ro, mi ra va ke “hewn di yo”. Mi va “zaf muhîm o”, şîy o werezna, ez şîya hetî. Mi ey ra reca kerd ke hema senê keno wa biko la rew min û Dr. Şivanî biyaro tê hetî û mi ey rê meselaya Seîd Elçîyî va.

Ey mi ra va “Ti xelet î, Seîd nêameyo komîte. Eke biameynî ez pêhesîyaynî, ez Seîdî nas kena. Çîyo enasarên mumkun nîyo.” Mi va “Nika ti xeyrê xo şênî mi bierşawî Gilale. Şîma vanî ‘Dr. Şivan do hetanî yew hewte ageyro’, yew hewte demeyêko derg o. Ez tersena ke rûmetê Seîdî bişikîyo yan zî xeletî bibî aw deme yewîya ma û Dr. Şivanî mumkun nêbena. Ti zî zanî, yew deme ra ver ez û Çeko ma amey tîya, mi şîma zîyaret kerdî. Ez embazê Seîdî ya. Semedê yewbîyayîşî ma û Dr. Şivanî yewbînan dîyo, ma gelekî nezdîyê pê bîy. Ez reyna hêvî kena ke şîma lezi mi Dr. Şivanî resnî.” Osman Qazî Seîdî persa, va “Tirkîya di Seîdî ra zaf hes kenî.” Mi va “Tirkîya di dar û ber zî Seîdî ra hes kenî.” Naye

ser o Osmanî mi ra va “Bi sereyê Kurdîstanî hayîya mi ey ra çin a. Ma nika nêşînî desturname bidî. Rayî baş nîyî û mabênê ma û baasîjan hewl nîyo. Ez to bierşawa kampa Dr. Şivanî, o do hetanî hîrê-çar rojan bêro.”

Ez rast ameya Mela Mihemedî hetî, mi va “Ez do senê xo Derwêşê Sedoy biresna?” Mela Mihemedî kîseyê mi ra kuryeyêk peyda kerd û mi mektubêk Derwêşî rê ray kerd. Mi va “Ez ha şona kampa Dr. Şivanî. Osman Qazî bi nameyê Kurdîstanî sond waneno ke Seîd Elçî nêdîyo. Wa hayîya to to ra bibo û eleyhê Dr. Şivanî di çiyê mevajî.”

Ez û Mela Unis ma pîkabêk wenîştî, ma verê xo da kampa namedari Dûşêşê¹⁷. Mela Unis zaf şa bibi, firarîya serran ra xelasîyabi û amebi cayêdo azad. Ma şîy kampî ke Mela Evdîlkerîm û embazê bînî ha uca yî. Ez Seyday ra persaya labelê Seydayî mi ra raşti nêvati. Va “Willahî hayîya mi Seîd Elçî ra çin a. Beno ke ageyrayo şîyo Tirkîya.”

Rojê-di rojî ra pey Dr. Şivan ame. Dr. Şivanî ez berda cayêdo xewle, persa va “Şîma çi geyrenî? Şîma Sûrîye di Cîgerxwînî reyra kom benî, gamêka şîma Gilale di ya ya bîni Zaxo di.” Mi va “Birayê mi, de vindi ez bipersa. Ma vindbîyayîşê Seîd Elçîyî Sûrîye di pey hesîyay. Ma tesbît kerdo ke hîrê rojî komîteya mehelliya Zaxoyî di mendo, uca ra o pîkabi wenayo, pîkabi heta kampa to ra ameya û hîrê seetan ra pey ageyraya. Nika çiyê ke ez to ra vana, tena ez û Derwêşê Sadoy nêzanî, heme organîzasyon û sîyasetzanayoxê Sûrîye zanî.” Dr. Şivan zaf hêrs bi, va “Baş o, şîma çiyê Seîdî dim a geyrenî? Aw merdim merdimêdo nêmcet o, nêweş o, xelasîya Kurdîstanî rê nêbeno, na dewa nêweşan reyra neşona serî, ez nêzana şîma nê merdimê nêmcetî hetî çi dîyo ke şîma heme omida xo pa girê daya?” Ez hiwaya, mi va “Doktor, ti çi rê hêrs benî? Ma organîzasyonêko sîyasî yî, Seîd Elçî sekreterê partîya ma yo, sekreterê ma vînd bîyo û ma ey geyrenî. Gelo no gure di çiyêdo eyb esto

17. Necmeddîn Buyukkayayo rehmetî derheqê na kampî di tayê malumat dano: “Kampa ma dewa Tişêşê di bîy Tişêşê, mintiqaya Behdînan di mabênê koyê Metîna û sînorê Tirkîya di ya. Rojawanê Tişêşê di kampa Eshed Xoşewîya keyena namedari Qumrî estbî. Qelaya Qumrî qelaya keyena namedar a. Kampa ma ra heyanî sînorê Tirkîya kesî şîyaynî şeş-heşt seetî di şêro.” (B. ç c)

ke ti hêrs benî? Biewnîre Doktor, ma Tetwan di hema-hema ke pêkerd, labelê gama ke hinda misqalî zî rûmetê Seîdî bişikîyo, ma heyânî qiyami zî yew nêbenî.“ Dr. Şivan nerm bi (...)”¹⁸. Bi merdimo helîm û selîm. Va “Baş o, heqê to esto, nika ez tena xo ser, bê qerarê embazanê xo nêşîna bikewa na mesela dim. Des-pancês rojî ra pey embazê min ê komîteya merkezî do bêrî û kom bibî. Ez zana ke şima nika nêşînî ageyrî şerî welat. Ti wendişî ra zaf hes kenî. Tayê kitabê kurmanckî tîya estî. Heme hûmarê Hawar a Celadetî zî estî. Heyânî to ke ti wazenî biwani û biarisi. Heyânî ke embazî bêrî ma qerar bigîrî û Seîdî bigeyrî.“

Ez 20 roj kampi di menda. No beyntar di embazê Şivanî yê merkezî û yê mintiqayan heme amey. Semînerî day, konferansî viraştî, xebitîyayî û herkes vila bi şî ca û wareyanê xo. Ez vengê xo nêkena, pabeyê Dr. Şivanî ya veynî key dora mi yena. Şewêk, pêşmergeyêk ke newbeti girewtinî, şarê Sûriye bi, ame ez hewn ra wereznaya û va “Dr. Şivan veng to dano.“ Ez û Mela Unis ma odayêk di rakewtinî. Ez werîştî şîya ke Dr.Şivan bi heyetê xo ronîştî. Çeko, Soro, Zendo, Kurdo¹⁹ û Dr. Şivan ronîştî. Dr. Şivanî mi ra va “Mi embazan reyra qerar dayo ke ma teklîf bikî ke ti partîya ma di bixebitî. Embazî vanî ke mintiqayanê Bidlîs û Sêrtî di rolê to gelekî vêşî yo. De vaji, ti se vanî?“ Ez mat menda. Tikê vinderta, fikirîyaya û mi vera xo ta day Dr. Şivanî û va: “Doktor, ez ne dîplomat û ne zî wayîrê kariyerêk berzî ya; ez ne pêtêko (dewlemendêko) bêemsal ne zî şêx û axa ya; nika seke şima vanî eke raştî zî tayî mintiqayanê Kurdîstanî di rolê mi esto, aw rol zî pabesteyê fedakarîya min o; mi bi kesane bînan caran menfeetê xo yo şexsî nêdayo pawitiş, pay rûmetê kesî nênayî û mi kes nêkerdo nardîwani. No vîst roj o ez tîya pabe ya ke nê embazê to bêrî, ti înan biveynî û veng mi bidî, persê (problemê) Seîd Elçiyî hal bikî. Seîd Elçî sekreterê partîya min o, vîndbîyaye yo. Ez ey dim a ameya. Nika ez ey ca verda û dekewa

18. Tîya di yew çeku mi fam nêkerd. Nuştoxî no cumle kurmanckî wina nuştî: “Mêkmêkê wî sekinîn.“

19. Çeko nameyê Hikmet Buluttekînî, Soro yê Nazmî Balkaşî, Zendo yê Evdulkerîm Ceylanî yo.

Kurdo, nameyê Ömer Çetinî yo. (B. Necmettin Büyükkaya, Kalemimden Sayfalar, Apec-Tryck & Förlag, 1992, r. 172)

xebata partîya to... Biewnîre Doktor, ti na Duşêş ra heyani Gilale çîyan zani. Hewayo ke to mi ra va, Derwêşê Sedoy Mela Mistefayî reyra çar deqîqeyî qisey kerdo. Baş o, tîyo ke ti tîya ra hetani Gilale şênî deqîqeyanê Derwêşî bihûmarî, Seîd Elçî yeno Zaxo, embazê to Çeko û Brûsk yenî uca ra ey gênî ani heta kampa to ra û ti nêzani ke çî Seîd Elçî serî ser di ameyo? Nika ez qiseya peyeni vaja: eke Seîd Elçî binê erdî di zî bibo ti zani. “Mi vera xo tadayî Mela Evdilkerîmî [Zendoyî]: “Baş o, Zendo, Eshed Xoşewî mi ver di to ra pers nêkerd ke veynî Seîd Elçî kotî yo û to ra nêva Çeko û Brûskî o komîteya ra girewto berdo?” Zendoyî va “Belê willahî, rast a, Eshedî wina va.” Mi va “Baş o Seyda, Çeko hanî yo to hetî ronîştî, qe nêame to vîrî ke ti ey ra Seîdî bipersî? Qey Seîd pisîngêk bi, vînd bibo?” Gama ke Evdilkerîm Ceylanî vateyê Eshed Xoşewî tekrar kerdî, nê Soroyî ke hema weş o, qisaya Evdilkerîmî birnay û bi tirkî wina va: “E_er Eshed bu lafları söylemiş ise, buraya bir nokta koymak lazım.” (Eke Eshedî wina vato ganî merdim nuqtêyêk tîya rono.)

Aw embazê komîteya merkezî bêveng bîyî, goşdarenî. Dr. Şivanî vera xo tadayî Çekoyî û va: “Wa bo, madem ke ti endî îsrar kenî ma do to berî Seîdî hetî. Wa embazî Musul ra ageyrî, ma do şîma biyarî tê ri.” Gama ke Dr. Şivan wina va, Çekoyî ra ewnîrîya, mi zî vera xo ta day Çekoyî. Mi dî ke Çeko vatişê Dr. Şivanî qebul keno, tesdîq keno. Ez zaf şa bîya, keyfan ver hema hema ke ez bifiraynî. Mi pers kerd veynî nê embazî key şonî Musul û key ageyrenî. Çeko û Elîşêr do bişînî û rojê diyin do biageyraynî. Mi seetê xo da Çekoyî ke Musul di tamîr biko û mi xatir waşt, ez şîya odeya rakewtişî. A şewî ez mirdî rakewta.

Rojo bîn, teştare ra pey gama ke seya Koyê Duşêşê amey kampî ser, Dr. Şivanî û embazan voleybol kay kerdî. Kaykerdişê înan di-hîrê seetî dewam kerd. Ez zî temaşekerdoxan ra yew bîya. Kayê înan qedîya, Dr. Şivan ame mi hetî va “Ti wazenî mi tikê bigeyrî?” Ez û o ma vejîyay şîy verardêk dar û berinî mîyan û ko ro qayme şîy. Ma seetêk geyray, apey amey. Na seetî mîyan di Dr. Şivanî tayê çîy mi ra vatî ez hema zî fikirîyêna gelo çî rê, kesî vatinî qey wesîya xo keno, tayê meseleyan di seke mi hêşyar biko yan zî hêşê mi têmîyan fino; behsê partîya xo, felsefeya partîye, yewîya ma, sebebê yewnêbîyayîşê ma û kemaneyanê

Seîdî kerd. Behsê karakterê çend sermîyanan û serekhêzanê şorişê Başûrî ra yê Mela Mistefayî, Idrîsî, Mesudî, Eshedî, Selîmî, Isayî û sewbîna çend sermîyanan kerd. Vera (qarşî) înan nêbi. Zaf wesfê înan û yê şorişê daynî²⁰. Serekî, Mesudî û Eshedî ra zaf razî bi. Mesela amey yewîya ma ser. Mi çiyê va: “Ma kurdî ganî heme bigeyrî ke biresî amaca xo, biresî netîceyêk. Çîyo muhîm o yo ke kurdî bixelisî, organîzasyonî semedê amaci wasite yî.” Ey xeberdayîşê min ê na mesela ser o birna û va: “Aha. İşte Sait bunu anlayamadı.” (Hah, Seîdî na fam nêkerdi.) Ez abiqîyaya. Ez bêhemdê xo qîraya: “Senê, qey Seîd weş nîyo?” Ey xeberdayîşê xo vurna va “To şaş fam kerd. Seîd weş o. Wa embazî bêrî, ma do pêveynayîşê şima temîn bikî.”

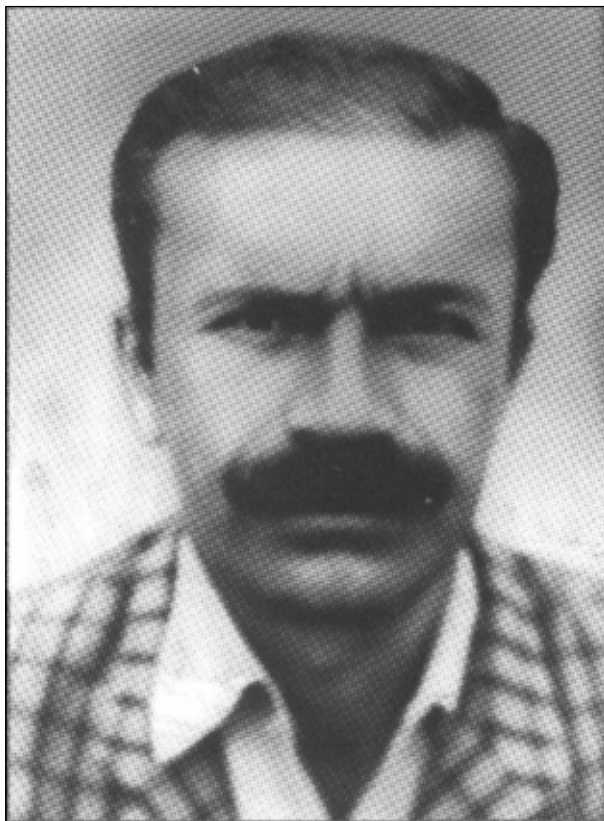
Dr. Şivanî koyêk dar û berino girr durî ra musna mi. No ko pey Qumrîyi di bi. Behsê serdinîya aw û zergûnîya ucayî kerd û va “Ma do rojêk şêrî uca, pesêk sere bibirnî û rojê xo uca vîyarnî.” No mabên di yewerî durî ra veng Dr. Şivanî da, o lezi ray mend, ez zî ey dim a, ma seracêr bî ameyî kampi. Kampi di pêşmergeyêk pabeyê ey bi. Pêşmergeyî mektubê Eshed Xoşewî da ci, ey mektub wend, vera xo taday embazanê xo, hina vêşî zî Zendoyî ra ewnîrîya û va “Tornê keko Eshedî nêweş o. Ez ganî şêra.” Hacetê xo yê tîbbî girewtî, qantirê xo wenîşt, xatir waşt û ray mend şî. Beyntarê Bamernê û Duşêşê, bi qantirî eke kesî lezi biramitinî hîrê seetan ra tayê nêbi. Heyanî ke ê Bamernê biresaynî tarî bînî.

Kişîşê Seîd Elçiyî yeno îlankerdiş

Rojo bîn germê teştari di çend pêşmergeyî ameyî mektubêk da Zendoyî (Evdilkerîm Ceylanî). Zendoyî mektub wend, reng pa nêmend. Mektub Dr. Şivanî ra amebi. Dr. Şivanî mektub di vatbi ke cayê ma ameyo tesbîtkerdiş, ganî kes uca nêmano; çiyekî ca ra têw medî (mehewelnî) û heme bê çek bêrê Bamernê. Ma heme ray mendî. Yew-di

20. “Kirmizitoprakî ge-ge mesulê PDK yê Zaxoyî hetî vatinî ke Barzanîyî mihafezakar î, modern niyî. Heme çiyê ke Dr. Şivanî derheqê înan di bi bêtêdbîrîye vatinî Barzanî ra vajiyaynî.” Nê vateyî, vateyê embazê Dr. Şivanî Soroy î. (B. Nacî Kutlay, Anılarım, Avesta Yayınları, İstanbul, 1998, r. 202)

lengayeyê sey Zendoyî
 û Dijwarî estbîy, ganî
 çiyê biwenîştîni.
 Cenîya Brûskî û
 Brûsk zî ma ra pey
 amey. Fikrêko xirab
 nêame ma ra kesî vîrî.
 Ma seke şêrî veyve,
 ma qerajê koyê
 Metîna ro vejîyay û
 koyî ser kewtî. Ma
 koyî ser ra seracêrê
 Bamernê bîy. Nê
 qayme û seracêrî çend
 seetî ancenî.

Dr. Şivan

Pêşmergeyêk ke
 ma reyra bîy, ma berdî
 bînayêk, banêko bi
 heybet bi. Keyê Şêx
 Evdilayê Bamernî bi.
 No keye kerd bi malê
 şorişî. Aw deme weş bi

ma zî şînî ke keyeyê Şêxî bîyo malê şorişî. Ma bi keyf û bi teraqî a şewî
 uca mendî. Serê sibhay germê tînci di Mela Hemdî û çend embazê Dr.
 Şivanî yê ke qerargeha Eshedî di mendinî pîya amey, ma vetî banekê
 verê berê tekya û Mela Hemdiyî bi vengêk berz û heyacaninî dest pakerd
 qalê xebera dijwari kerd û meseleya keyexeripnayîşê Dr. Şivanî akardi.
 Operasyon ser kewt bi. Sucdar tesbît kerd bi. Şadeyanê hadîseyî şadeyîye
 kerdibî. Sucdaran sucê xo îtîraf û qebl kerd bi. Gorî ameybî akardiş û
 kişt oxî ameybî tesbîtkerdiş. Qet şik û şuphe nê keyexerepnayîşî di
 nêmend bi.

İcab nêkeno ke kes vajo ke na menzera çendi qilêrini, pîs û çepel û
 zori bîy.

Vate

Mela Hemdî xeberdayîşê xo ra pey şî. Pêşmergeyêk ame mi dim a Eshed Hoşewî veng mi dabi. Ez şîya ke keko Eshed û Mela Hemdî tena ronîşte yî, pabeyê min î. Eshedî va “Şîma embazê Seîd Elçî yî, Dr. Şivan hanî yo vano ‘Seîd casusê tirkan o’, ti se vanî?” Mi va “Ez fam kena ke Dr. Şivanî çî rê Seîd kişt, waştinî ke reqîbê ey çînê bî, la ez mat manena ke camêrdî camêrdan kişenî la bi kiştiş zî rehet nêbenî; bêbextîye bi yewbînan kenî.”

Mi meselaya Dr. Şivanî û Seîdî vîyarnayîşê înan meseleya Dr. Şivanî Eshed Xoşewî û Mela Hemdîyî rê vati. Tesbîtê mi o bi ke Dr. Şivan merdimêko muhterîs bi, xo ser ra kes nêwaştinî û kiştişê Seîd Elçîyî ra pey xoser mendînî û bînî liderêko bêreqîb. “Eke reqîbê merdimî xayîn û casus bo gelo îcab keno ke merdim sucêdo enasarên biko? Xora miletê kurdî do cezaya Seîd Elçîyî bidaynî. Reqabetê beyntarê (mabênê) partîyan, ganî bi “xiyanet” û “casusîye” nêro tabîrkerdiş (namekerdiş). No yo ez embazê Seîd Elçî ya û ez vana ke eke Dr. Şivanî no gure kerdo, mucrîm o, qatîl o labelê ne casus o û ne zî xayînê milet û welatê kurdan o.” Keyfê Eshedî xeberdayîşê mi rê ame, bi mi şa bi. Mi ra waşt ke ez têkilîyanê verînan ê partîya ma û ya Dr. Şivanî ser o yew raporêk binusa. Va “Xeyrê xo ti vaji wa katîbê mi binusî.” Mi tayê qaxit zî girewt û şan di qonaxo ke ma te de mendînî di mi nuşt, da keko Eshedî.

Pêveynayîşê min û Dr. Şivanî

Lajê Eshed Xoşewî, Selîm Xoşewî ame goşê mi di va “Dr. Şivan wazeno to veyno, eke ti wazenî ez to bena ey hetî.” Ez tikê fikirîyaya û mi qebul kerd. Merdim ganî rojo xirab di zerrhîra bo. Tirkî vanî “so_uk kanlı”. Ez û Selîm ma şîy aw keyeyo ke Dr. Şivan û embazê xo te de hepsî bîy. Odeya ke te de bîy odayêka werdêk bî. Raviste bi. Dr. Şivan, embazê ey ê komîteya merkezî û tayê embazê bînî zî uca bîy. Selîmî Xoşewî selam da û şî zerre, ê heme ey ver ra werîştî pay. Selîm vîyart şî sendoqêk ser o ronîşt, ez zî kiştay ey di yew diki ser o ronîştay. Dr. Şivanî bi tirkî -semedo ke Selîm fam nêko ma se vanî- wina dest bi xeberdayîşî kerd: “Ez zana ke nika ti mi zaf sert rexne kenî.” Mi va “Doktor, ez qîreqîr, welwele û qîrrî nêkeno, nika gama ke ez nê berî ra ameya zerre

çi ameyo mi vîrî ez do bi kilmîye ey vaja bes o. Nika ke ez nê berî ra ameya zerre mi xobixo va 'Werrekîna aw rojo ke Seîd Elçî û embazê ey kişîyay ez zî înan reyra bibîynî, bikişîyaynî û nika binê herra serdini di bibîynî la mi şima no hal di nêdîynî.' Çimkî Doktor, ti zanî ke to se kerd? To Seîd Elçî tena nêkişt, to xobixo zî kişt û orte ra wedarit. To bi kiştîşê Seîd Elçîyî, xo û Seîd tena nêwedaritî, to di hereketê sîyasî fetisnay. To partîya xo zî ya ma zî fetisnay. Nika ez do senê bika û se vaja ke meywe bido? Raşt a zî mi naye ra vîşêr Dr. Şivanî ra çiyekî nêva û mi reyna munaqeşe nêkerdi. Dr. Şivanî va: "Ez wazena to rê tayê çîyan vaja. Ez nêvana ke çîyo ke mi kerdo rast o. Iddîaya mina enasarêni çin a. Ez zî nika nê gurî xelet vînena. Ez na munaqeşe nêkena. Rojo ke Seîd Elçî, Ehmedê Hisoyî û Mihemedê Begê ameyî berê Musulî ver ke bêrî Iraq, aw roj û a seeti di Zîya Şerefxan Beyrûd ra bi teyara ame Bexdad di peye bi. Goreyê îstixbarat û tesbîtê ke mi kerdî, Ehmedê Hisoyî şîyo Beyrûd, Zîya diyo, qalê înan bî yew. Zîya û Seîd do Gilale di yewbînan biresaynî. Seîd Elçîyî, Zîya dekerdbi dewre ke pîya şêrî Mela Mistefayî hetî gerreyê ma bikî, û ma tîya ra wekî, hereketê ma vila bikî."

"Semedo ke paseportê Seîd Elçîyî û Mihemedê Begê çinê bi, ê mecburê raya Zaxoyî bîy. Zîya Şerefxan rojê randewuya xo di ame Bexdad û şî Gilale. Seîd Zaxo di bi, mêmânê komîteya mehelli ya PDK-I. bi. Mabênê ma û teşkîlatê Zaxoyî di protokolêk esto. Goreyê nê protokolî, merdimê ke Tirkîya ra vêrî no pol, heyânî ke teşkîlatê Zaxoyî xeberî nêdo ma, nêşîno înan bierşawo cayêk. Mektubêk mi rê ame ke Seîd Elçî ha Zaxo di yo. Ez û embazê xo ma kom bîy, ma qerar da ke ma do şêrî ey bîyarî kampî û nêverdî şêro Gilale. Ez, Çeko û Brûsk ma pîya şîy Zaxo. Ez nêşîya komîte la Çeko û Brûsk şîy Seîd diy. Dim a înan Seîd komîte ra girewt ez zî resaya înan. Ma na mesele derg û dila munaqeşe kerdi. Ez zaf lebîyaya û ver o geyraya ke o nêşêro Gilale gerreyê ma nêko, mi nêşîya ey bîyara raye ser, sewbîna çare nêmend."

"Rast yan zî xelet, goreyê bawerîya ma ma tîya darêki ronaybîy, na dari do zergûn bibîynî û meywe bidaynî. Ma vatinî ke ma do Kurdîstanî azad bikî. Seîdî zî projeyê ma serûbin kerdinî. Ma mecbur mendî, min û Çekoyî ma qerarê kiştîşê înan da û da înfazkerdiş. Çimkî ez sekreterê

polîtburoyî û Çeko zî endam o. Ma her di xoser şînî qerarê enasarênî bidî. Ez çîyna zî vaja, eke bawkê mi bi xo Seîd Elçîyî dim a biameynî, mi do bawkê xo zî bikiştînî, rast yan zî xelet. Hinî tîri kemanî ra vejîyaybî. “Yanî bi tirkî “Artık ok yaydan çıkmıştı.”-Ş. E. (O zî ez bîya, o yo ke bikişîyaynî. Şewa ke va ‘ma do to berî Seîdî hetî’ û vera xo taday Çekoyî, Çekoyî zî tesdîq kerd, o qerarê kiştîşê mi bi.-Şakir Epozdemîr)

Dr. Şivanî gama ke derg û dila behsê nê senaryoyî kerd, mi wina fam kerd ke hetî ra wazeno guneyanê xo birişno heta bîni ra zî wazeno ma ver di awi lêl biko. Ageyra embazanê xo ser di û înan ra tayê çîyê vatî. Sey: “Qala ke Şakir vano ke beno ke nê partîyî orte ra wedarîyî wa şima goş di bo! Ganî bin di nêbo şima çar serrî sîyaset nêkî. Mi zanaynî do rojê ma bivindarnî la nê endi rew. Fikrê mi gore do yewdê sey Dihamê Mîroyî ma rê zî peyda bikî.” Gama ke qîsey kerdinî xusûsî vera xo daybi Soroyî. Di-hîrê reyî tekrar kerd û Soroyî ra pers kerd: “İsa se keno?” Reya peyeni ke persa Soroyî va “Ez çî zana ke se keno!”

Tepêşîyayîşê Dr. Şivanî û embazanê ey

Selîm Xoşewî werîşt pay, ez zî werîştta û ez odeya hepsîyanê serdoşekan ra vejîyaya. A şewi mi hewt ripelî raporêk nuşt. Werrekîna nika aw rapor arşîvanê PDK-I ra bivejîyaynî. Mi gore ez aw rojan di hinî sîyasetzanayox bîya. Serê sibhay ez şîya mi raporê xo da keko Eshedê rehmetî. Mi rê sipas kerd û waşt ke ez Dr. Şivanî û embazanê ey reyra şêra Gilale. Hîrê hebî “landrower“î amey. Mela Hemdîyî, bi di “landrower“anê ke ê pîrr pêşmergey bîy, heyânî Dihoki ma takîb kerdî. Dihoki di Mela Hemdî ma ra aqîtîya. Ez, Dr. Şivan, Çeko, Soro, Selîm Xoşewî û mihafîzê ey, ma yew “landrower“î reyra kewtî raya asphaltkerdeya Hemîltonî ser û ma vera xo taday Gilale. Ma berdî Hacîumran di otêla Kak Evdillahê Sorî di kerdî mêmanî. Ez zaf betilîyaye û bêhewn bîya. Ma Şeqlawaya di werd werdbi. Mi hema bi kincan ra xo eşt qaryola ser û ez xow di şîya. Mi çimê xo akerdî ke tînci akewta. Ez û Soro ma tena mendî. Ez persaya mi va “Dr. Şivan û Çeko kotî yî?” Soroyî va “Şewi amey va ‘mektebê sîyasî di vengaya şima danî û

ê berdî, şiyayîş di Dr. Şivanî qaryola to têşanay, ti xo nêhesîyay.“ A ra pey mi Dr. Şivan û Çeko nêdîy. Ê eştî hepisxaneyê Rayetî²¹. No hepisxane îngîlîzan viraştbi. Fekê raya Hemîltonî ser o bi. Zaf gird nêbi. Beyntarê Navpirdan û Hecîumranî di bi.

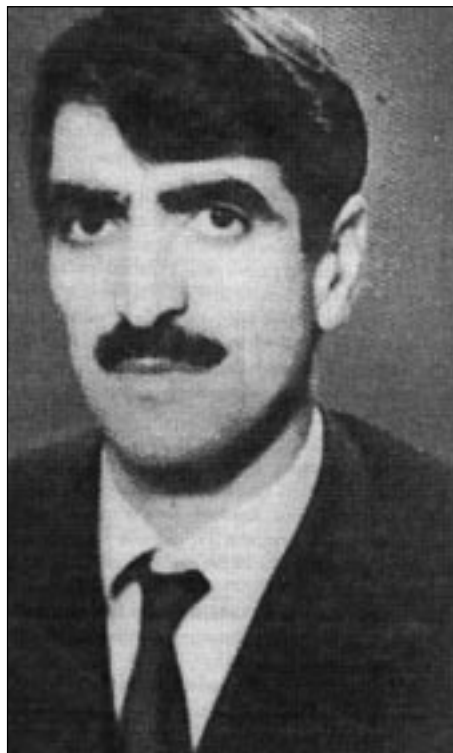
Hedîse 15ê temmuze di cirîya, 16 di ma ardî Bamernê, rojê 17in di Mela Hemdîyî na mesela ma rê vati. 18ê temmuze di ma şiy Hacîumran û a şewi Dr. Şivan û Çeko dekerdî hepisxaneyê Rayetî. 18ê temmuze ra hetanî sereyê aşma êlule, 40-50 roj ez û Soro ma tê hetî otêli di mendî. Di reyî min û Dr. Mehmûd Osmanî û di reyî zî min û birêz Idris Barzanîyê rehmetî ma yewbînan dîy. Her di reyanî ke

Idrîsî ez qebl kerda, Soro zî mi reyra bi. Ez nika zî nêzana çî rê ma her di pîya qebl kerdinî. Reya verîna ke mi Mehmûd Osman zî dî Soro mi reyra bi. Ez Hecîumran di şaş ameya famkerdiş. Raştê embazê mi zî kewtî dijî (qarşî) mi.

Mi waştinî ke na mesela weş bêra aşanayîş û tehlîlkerdiş, ma veynî

21. “Hepixaneyo ke Şivan yê tede bî bin emrê Mesudî di bi. Mektebê Sîyasî nêşaynî mudaxele biko. Çend reyî mi waşt ke ez şêra Şivanî veyna, ez veranêdaya. Şeş aşmî zîndan di mendî, dim a kiştî. Goreyê fikrê mi, Mela Mistefayî Şivan û Seîd Elçî se casusî dîynî. Goreyê ey, kamî biwaştinî ke Tirkîya di bixebitîyo casus bi. Mela Mistefa vera (qarşî) her diyîni bi. Aw wext têkilîyê Eshet û Is [Isa Suwar] û Tirkîya estbî. Kiştîşê Şivanî bi emrê Barzanî bi. Eshedî mi ra va“.

Nê qiseyanê corênan Necmeddîn Buyukkaya Dr. Mehmûd Osmanî ra neqil keno. (Biewnîre Necmettin Büyükkaya, Kalemimden Sayfalar, Apec-Tryck & Förlag, 1992, r. 283.)

Setd Elçî

Vate

Dr. Şivanî no cesaret kotî ra girewto û çî rê na şaşîya girdi kerda. Rehmetîyê Idrîsî nêwaşt ke biyaro heyetan teşkîl biko û komîsyonî na mesela bîaşanî tetqîq bikî û derg bikî. Ey vatinî “Mesela eşkara ya, Şivanî komunîstîya xo casusîye û bi peran no kerd.” Mi zî nê red kerdinî. Tena eke rehmetîyê Idrîsî hawayê mi, hawayê erznameyo ke mi nuşt û teqdîmê ey kerd bikerdinî nika derheqê înan di tayê rexneyê (krîtîkî) nêbîyayey (rexneyê bêesil û bêestari) nêbîynî û ziwanê gelekî kesan kilm bînî.

Eke arşîvê şorişê pîrozî vînd nêbîyî wa xeyrê xo erznameyê mi vejî biveynî ke mi serra 1971 di wezîyetê prosesê sîyasetê kurdan senê dîyo û mi se vato. Ez di çîyan ser o vinderta. A yewini, semedê organîzekerdişê kurdanê Tirkîya rê ez înan ra piştîdayîşêko xurt wazena û ez vana heya ma qirpiçika tirkan nêtepşî, tirkî nêverdanî şima tîya bibî dewleti. A dîyini, ez vana eke no hedîseyê Dr. Şivanî nêro analîzkerdiş û raştîye nêvejiya meydan, meştî do kurdî vajî: “Yew bi destê yewî da kiştîş û o bînî zî înan kişt.” Vateyê mi ne vêşî ne kemî wina bi. Vate û waştîşê min ê aw rojî no bi. Ez aw dem 33 serre bîya, beno ke gonîya mi germini bîy. Ez nika vana eke PDK-T xurt bibînî, bi rayêka pasîf Tirkîya mecburê demokrasî bikerdinî, na gonî nêrişaynî, peymanê Cezayîrî zî nişîyaynî otonomîya kurdan serûbin bika, gelo hina rind nêbînî?

Belê, ez nika veynena ke hereketî besit nîyî û cayê dînya di xoser nîyî. Ma ganî xeddarîye nêkî, yewbînan gunekar nêkî û ganî ma yewbînan rê merhemtin bî. Zilmê dişmenan ma rê bes o. Ma zilm bi yewbînan nêkî. Zerra mi di zî qandê kurdan azadîye, serfiraziye û heyatêko merdimane esto, sereyê heme organîzasyonan, însîyatîfan û welatperweranê kurdan di zî nê estî. Çîyê ma kewto têmîyan? Ma çî rê endî pê kewenî?

Kurmanckî ra tadayox:

J. Ihsan ESPAR

GULA MI

Hawar, hawar, hawar!
Gula mi, hawar a!
Usar amo, gul û sosinû kerdo ra
Gula mi deşt û kowonê ma ra.
Serra 81ye de, Gula mi
Dewleta Tirkî reyna nayî ve ma ra
Gulana 81'ye de gina ro Şukrî, Gula mi
Xorto vîst û panc serre, çê ma ra.

Gula mi Seterî persena
Wertê dewû ra nas û bêlu yo
Eskerî esto Seterî ser
Persê xo “Şukrî kata şîyo?”
Şukrî qolê xo gureto
Warê koyî ro şîyo.

Muxbîrî dûrbin ve têlsizî ra guretê
Koyê Kurrî ser o hazir o
Xevere dano qomutanî
Vano “Şukrî ve qolê xo ra
Ha wo Qurze ser de şîyo”.

Şukrî vano “Xayîn, bêbextênî meke!
Talanê to mi ver nîyo
Hata roza ewroyêne
Zerarêde ma ve to nêbîyo
No karo nîyanê
Ne karê cîranênî, ne kî karê mordemî yo!”

Şukrî vano “Bira, zalimû şopa virêne
Zeke nay ve ma ra, hermê mino zu şîyo
Heval Heyder hem dirvetin o
Hem kî hêsîr cêrîyo
Ez danû pêro, mi nêzona ke
Hurdî hevalê mi remê
Kes pêyê mi de çîn o.

Gula mi, derdo ke mi weno
86îne de nê apê minê kokimî ra
O kî qirvanê perî yo
Baha apê minê kokimî, Gula mi
18 mîlyonî de birrîyo.

Ma Seter de qonax virašto
Gula mi, sano serê şuye
Îsonê ma gerronê ma kenê
Eve nêbiyayî û bêbextiye.

Gula mi, karê îsonê teresî persena
Tim kî bênamus û bêbextiye
Gula mi roza ke çekî gîrê dê
Hona veyvika hîrê asmîye.
Qomo, çêna mi çekî gîrê dê
Seva xelasa welatê Kirmancîye!

Dewleta Tirkî nêverdana ve mirodê xo şa bê
Xort û veyvikê Kirmancîye
Vana “Bawo, ma mirodê xo şa beme rozê
Roza ke bindestîya welatê ma qêdîye“.

De wayî, wayî, wayî, Gula mi wayî!
Zalimû reyna bonê ma riznayî
Gula mi, dewê ma vêsneyî
Na derdonê giranû ser o, Gula mi
Pîyê to na çor qesey neqesnayî
Kokimênî çêver ro mi gureto, Gula mi
Tersa mi ke na derdû ra tayîne
Tey berî binê hardê şîyayî.

Alîheyderê Alîyê Silemanê XERZÎ

QURBANÊ SELXVANAN

E. ERDOXAN

Naye ra 50-60 serre raverî, dewanê Gimgimî (Vartoyî) ra Gestemerde de şeş selxvanî benê. Nê selxvanî her roc bizêk û varekan danê arê, benê çiraynenê. Nêzdîyê dewe de Çadir Baba vajîno jîyarê esta. Domanî rocan ra rocê bizêk û varekan benê leyê a jîyare. Eke benê uca, selxvanan ra Alîyê Mexsî meredîno ra, hewn ra şono. Mîyan ra ke bi o tore xêlê waxt vêreno ra, heşar beno. Çitur ke heşar beno kî cêreno ra hevalanê xo ser, vano:

-Lawo birayêne, mi hewnê dî.

Domanê bînî vanê:

-Xêr bo, hala vace, to çi hewn dî?

Vano:

-Xêrê Heqî ro şima bo. Hewn de peyayê ame leyê mi, tayê tomatêsî dayî mi û terkit şî kewt kemer, tede bî vîndî.

Domanî vanê:

-Ma nêbo ke peyayo ke to hewnê xo de dîyo, melakeyê Çadir Babayî bone?

O vano:

-Ma se vacîne, nêzanen. Beno ke o bone.

Pênîye de bawer kenê ke o peya rastî kî melakeyê Çadir Babayî yo.

Domanan ra nameyê juyê bînî Alî beno, o Alî naye ser o vano ke:

-O yo ke to hewnê xo de melake dîyo, hewce yo ke ti qurbane sare bibirnêne.

Alî dot ra vano:

-Ma qey teyna ez? Gere ma pêro sare bibirnîme.

Tenê ke ser o qisey kenê, qerar danê ci ke herkes bizêkê ya kî varekê sare bibirnone. Mîyan ra têyna Alîyê Mîrzaliyê Qemerî tersanê pîyê xo ra qebul nêkeno. Çi esto ke pênîya pêylene de domanî ey kî kenê razî û dest kenê ci qurbanan sare birnenê. Her ju varekê sare birneno.

Vate

Nînan ra Haşîmê Çê Saferî qijkek beno, besenêkeno kardî biancone; Tekîno lacê Sadiqî kardî keno destê deyî, dest pê cêno, bi o tore pîya varekî sare birnenê. Çi esto ke gucê xo ci nêşono, besenêkenê cêvezêne. Eke besenêkenê kî hen pîzepirr kenê piştî, cênê şonê bi dewe.

Tawo ke kuwnê nêzdîyê çeyan, mîyan ra Alî Heyder veng veyva xo dano, vano:

-Gulê, Gulê, çimvêjîyayîye! Ti nêvênena ke mi qurbana Çadir Babayî sare birna, ez qurbane an?

Yanê bi o tore rew ra veng dano, xebere dano ci ke hona ke nêşîyê çeye, pîlê xo pêhesîyêne, tenê nermî bêne.

Tersê zerê Alîyê Mîrzalîyê Qemerî kî herçî ke şî beno zêde. Hama tawo ke kuwnê mîyanê çeyan, ê bi şarê dewe ra ênê tê rî, hesînê pê ke birayê Alî a roce esker ra amo. Aye de kêfê Alî êno hurendî. Çike zaneno ke tawo ke birayê xo esker ra ame, pîyê xo çiturî bibo qurbane sare birneno. Nika endî qurbana deyî kuwna hurendîya qurbana pî, sarebirnayîşê qurbanêda bîne hewce nêkena.

Domanî bi kêf şonê çeyanê xo, pîlî qurbanan cêvezenê; goşt beno dêyra, her kes goşt weno.

cêno: gêno

çeye: keye

deyî: ey

dêyra: 1)dengiz, behr, derya 2)zaf

doman: gede, qeç, qeçek

endî: hinî

êno: yeno

guc: hêz, qewet

Heq: Homa, Ella

hona: hima, deha

jîyare: zîyare

ju: yew

kî: zî

melake: melaîke, milakete

selxvan: Domano (gedeyo) ke şiwaneyê (şuyanê) bizêk û varekan o.

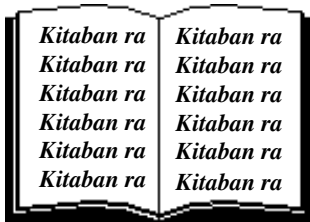
taw: dem, wext

tenê: tikê, biney

tomatêse: firingî, şamike

tore: tewir, hawa, şekl

varek: kavir

NUŞTOXIYÊ KURDAN Û NEŞRKERDIŞI KITABANI KURDKI

Memo DARRÊZ

M. Tayfun, *Kurdiskt författarskap och kurdisk bokutgivning (Nuştoxîyê Kurdan û Neşkerdişî Kitabani Kurdkî)*, Apec förlag, Stockholm, 64 r.

“Mitt intresse riktas mot frågan om cencur, kurdisk litteratur och språkutveckling i exil” (Entereseyî mi -yê ina xebate- derheqî persî sansurî û surgun di averşiyayîşî edebîyat û ziwani kurdkî di yo.) (r. 7)

Rêzê corînî, temaya esasî ya ke nuştox wazeno eserê xo di balê (dîqqetî) wendoxan bianco ser îfade kenî: teberî Kurdîstanî di averşiyayîşî edebîyat û ziwani kurdkî. Teksto kilm -ke 61 ripelî yo- di Tayfun dormarê (dormalê) na mesela re gêreno û agahdarîyêka (data) zaf a ke destek dana îddiayanê ey, xebitneno (gurênenno). Zafiyê agahdarî formî tabelan di amîya pêşkêşkerdiş. Na yew (ju) zengînîyêk a, çinke kitabî rê bawerîyê ma xurt kena. Mesela materyalî agahdarîyan xo ser delîlêk o. Heto bîn re, bi westatî ca di şixulnayîşî nê materyalî û biserûbertîyê tekstî, kitabî çimanê wendoxan di hinîya berz kenî.

Herçend ke kitab panc qisman re ameyo meydan zî hecmî (volumî) înan sey (zê) yewbînî (yobîn) nîyo. Giranîyê xebate qismî dîyin û hîrêyinî ser o ya. Qismî yewine di nuştox bi kilmî behsî mewzûyî xebatê xo keno û metodo ke tetbîq keno pêşkêş keno. Qismî dîyine di nuştox bi hîrayî rewşî (durumî) nuştoxanê kurdanê ke Kurdistanê Vakurî re amey û Swêd (Îsveç) di ciwîyênî ser o vindeno: ê çend tenî yî, çi wext ameyî

Vate

Swêd, bi kancî (kamcîn) lehçeya kurdkî nusenî, qey (qê, semedê) nuştîşî kitabânê kurdkî yan zî projeyêk dewlete û dezgehanê kulturî re çiqas ardim giroto? ûsn. Destpêkerdişê nê qismî di Tayfun bi kilmî labelê xêlêk zelal resmêkê ay şertan ke ziwani kurdkî qedexe kerdo û koçkerdiş kerdo qedere nuştoxan, vejeno meydan. Bi îlankerdişî komara Tirkîya re îdeolojîya resmî ya dewlete vateyanê “kurd” û “Kurdîstan”î qedexe kena û nuştayanê resmîyan di kurdan sey “tirkanê koyî” teqdîm kena. Na, qey asîmilasyonî kurdan rîyêka newî akerde. Kurdan ganî ewro re tepîya kamîyê (îdentîteyî) xo înkâr bikerdên, xo sey tirkan bidîn û tirkbîyayenê xo re zî xirûr bigirotên. Zerrê vateyê “tirkî koyî” di, esasî xo di na mena esta: şima bibî zî beno çini bî zî. “Ko” ceyê tepîyamendişî yo. Merdimo ke uca di (weyra) biciwîyo xebera ey medenîyet re çini ya. Madem hona (wina) ya lez bikerên, koyan re fek raverdên û xo şaristanan biresnên. Bi qebulkerdişê “nîjadê tirkan” ke dadeyê (daykê) hemî nîjadan o û bi “ziwanî tirkî” ke bingeyê hemî ziwanan o (r. 12) şima eşken (şenê) bibî mexluqêko “newe” û nîmetanê medenîyetî re fayde bibînî (bivînî). Nuşttox, na polîtîka ke hetî dewlete re vera (qarşî) ziwani kurdkî amîya tetbîqkerdiş û hemo zî yena ramitîş sey polîtîkayê qirkerdişî ziwani vînenî: *“Turkiets politik mot det kurdiska språket råknas som ett typiskt exempel på ... linguistic genocide.”* (Polîtîkayê Tirkîya yê vera ziwani kurdan sey mîsalêka tîpîk a qirkerdişî ziwani yena dîyayîş.) (r. 12)

Qismî hîreyine di Tayfun şertanê weşananê (neşrîyatî) kurdkî yê wextî osmanîyan, Tirkîya û Swêdî nano têver re. Netîceya ke peynîyê wendişî di heşê wendoxî di manena na ya: derheqî serbestîyê weşananê kurdkî di Tirkîya û Swêd di dinya yê ke qasî (henda) Koyî Araratî û Deştê Muşî yewbîn re dur î. Tirkîya vateyê nuştayî qedexe (yasaq) kena û ceza dana înanê ke xo ver di nêvindenî û bi ziwani kurdkî kitabân neşr kenî. Labelê Swêd qey (qandê) kitabnuştene şertan peyda keno û “xelate” dano nuştoxanê ke bi kurdkî nusenî. Warê qedexe û cezakerdişî di Tirkîya osmanîyan zî xo dim a verdena û nêwazena rêza verîne bido tu (çi) kesî.

Derheqî kurdan û kitabxaneyanê Swêdî di qismî çarine agahdarî dano. Ripelanê peynîyan (qismî pancine) di, nuşttox bi kilmîye ey

probleman ser o vindeno ke nuştoxî kurdan û weşanî (neşrîyatî) kurdkî rast yenî.

Kitabî Tayfunî eşkeno sey dokumentêkî kritikî bêro wendiş. “Dokument” re qestî mi no yo: nuştoxî ey teorî û metodî ke îlmî edebîyatî di yenî şixulnayîş xebatê xo di nêşixulnê labelê herundê (helindê) înan di qîmê xo bi metodê ke sosyolojî re nîzdî yê, ardo. Komkerdişî materyalî agahdarîyan, roportaj û qaydeyê şixulnayîşî înan (mesela bi tabelan îspatkerdişî îddîayêk) ê metod î ke sosyolojî şixulneno. Labelê reyna eşkeno bêro vatiş ke na xebate di tayê elementî estî ke elaqê yin bi sosyolojîyî edebîyatî (litteratursociologi)¹ ya esto. Sosyolojîyî edebîyatî munasebetanê bênatê (beyntarê) cemat û edebîyatî aşaneno û nînan ser o vindeno. Tekst di tîya di-haja di ma raştî xusûsiyetanê enasarênan (winasîyan) yenî. Hîna zaf zî peynîyê kitabî di wexta ke nuştox behsî muhîmtîyê kamîye (îdentîte) û şûûrê kollektîfî keno:

“*Som andra kulturella produkter produceras litteratur som resultat av kollektivt handlande och bidrar i sin tur till kollektivt medvetande.*” (Sey berhemanê kulturîyanê bînan edebîyat zî se netîceyê gureyanê kollektîfan peyda beno û no zî viraştişî şûûrê kollektîfî di ardim keno.) (r. 60)

Nê fikrê ke satiranê corînan di nusîyayî, Tayfunî kitabî “Litteratur-sociologi : texter om litteratur och samhälle” re neql kerdî labelê analîz nêkerdî. Şixulnayîşêko no celeb (tewir) ramojneno (nawneno) ke nuştox no ware di sey wayerî nê satiranê corînan fikirîyîno, yanî ey di hemfikir o. Ez bi xo tîya di bê ke na mesela ser bikewî (bikorî) cedel, ez rîyê munaqêşe akerde verdena. Yanî eceba peydakerdiş û viraştişî edebîyatî kollektîf o? Û eceba no karo kollektîf o ke merdiman di yew şûûro kollektîf virazeno?

Qasî ke ez vînena nuştox bi zîhnîyetêko krîtîk çimeyanê (kaynaklar)

1 Teorîsyenî sey Adorno, Benjamin Walter, Georg Lukacsî eseranê hunerî (sen’etî) de xusûsiyetanê cematî û formulasyanî nê xusûsiyetan (qîmetê înano estetîk) de meşxul bîy. Labelê sosyolojîyî edebîyatî yo empîrîk bilî beno ke tesîrê esera hunerî ser o bixebitîyo: Cemat di sey enstîtusyon ceyê edebîyatî çî yo? Kancî (kamcîn) xusûsiyetê hunerî produksîyonê edebîyatî tesbît kenî? Û hetê munasebetanê sosyal-tarîxî re nê bi çî celeb yenî tesbît û kontrolkerdiş?

Ūate

xo waneno. Rexneyê eyo tewr (en) muhîm -ke qey averberdişî ziwani esas o- derheqî karî şewirmendan di yo. Kesê ke hetî dezgehanê Swêdî re qey (semedî) kontrolkerdişî kalîteyî kitabane kurdî (kitabane qijan

M. Tayfun,
Kurdiskt författarskap och kurdisk bokutgivning,
Apec förlag, 1998,
64 r.

re bigerî hetanî romanane girdan) ameyê vîjnayîş (weçînayîş), zaf dorî (reyî) termînolojî zî şaş şixulnenî; çike ê pisporî (uzman) nê wazîfeyî ke giroto milî xo ser nîyê (r. 48). Tayfun na mesela sey meseleyêka têmankewta vînenê û na mesela zî esasî xo qedexekerdişî ziwani kurdî re gena. Yeno zanayîş ke ziwani kurdî ewro merheleyêka nazik re ravêreno û çî heyf ke mekanîzmayêka îlmî ya kurdan a ke gorê qalibanê raştan eserane kurdîyan ê nuştayan kontrol bikero çini ya. Nê kemanayan re ewro ziwane eşkeno derbêka girane biwero (boro) ke telafîkerdişî tesîrî aye zehmet bo.

Krîtîka ke Tayfun îfade keno raşte-raşt problemêk roşn kena ke sey koyêk asê vernîyê ma di vindete yo: *Entellektuelê kurdan ewro muhtacî qabîliyetan ê ke qewet û kapasîteyê inano îlmî (yan zî xeyrî îlmî) bi înan bidî zanayîş*. No kitab, derheqî îtîmad bi xebatê şewirmendan kerdişî di heşê wendoxî/e di pers û şikan peyda keno: Çira hindêk îmkanê ke hetî dewletêka xerîb re yenî dayîş tarûmar benî?

Labelê xebatê Tayfunî heşê mi bi xo berd serî realîteyêka bîne, ke bi goreyê bawerîyê mi a zî mexsûsî kurdan a: Hema-hema bi qasî (henda) humarê nuştoxan Swêd di weşanxaneyê kurdan estî. Zaf nuştoxî bixor warî weşanxaneyan ê. Beno ke no dinya di rekorêko newe bo! Labelê persêko ke qey ma bêcewab maneno no yo: Gelo bîyayîşî hinde (honde, ende) weşanxaneyan qey ziwani kurdki pêteyêk (zengînîyêk) a? Yan sebebê bînî tesîr kenî ke “weşanxane”yê ma zaf benî?

No kitab tayê agahdarîyanê muhîman dano wendoxanê sey ma yê ke hayîyê înan zaf xebatê kurdan ê ke Swêd di ciwîyenî ra çini ya. Bêguman tîya di behsî a xebatê ke ziwani û edebîyatî kurdki ser o ya beno. Heto bîn re zî ma bînatê (mabênê) satiran re wanenî ke bi qedexe û kelemçeyan vernîyê vateyanê azadan nîna girotiş. Tirkîya di vateyê nuşteyê kurdki amey kelemçekerdiş labelê Swêd di nê kelemçeyî abî û uca di kurdî qey raverberdişî ziwani xo resay tayê îmkanan.

Peynî di merdim eşkeno vajo ke Tayfunî xebatê xo di giranî daya empîrî û analizî xo di formulanê tîmîyankewteyan -ê ke qey wendoxan zehmetî virazenî- re xo dûrî giroto. Bi şixulnayîşî formêk enasarênî (winasî), bawerîyê ma bi xebatê ey xurt bena. Labelê o roşnkerdişî agahdarîyê ke eseranê ey nuştoxanê ke o kitabê xo di ca dano ci re remo, herçend ke nuşteyê nê nuştoxan giranîyê materyalî ey teşkil kenî zî. Heto bîn re nuştoxî eşkênî (şînaynî) derheqî tesîrî neşkerdişî kitabane kurdan ke prosesî fikirîyayîşî nuştoxan ser o peyda kerdo di agahdarî bido. Çinke na yew (ju) zî parçeyêk xebatê ey a.

Kitabêdo newe:

LEHÇEYA KURDKÎ GORANKÎ

Lehçeyanê kurdî ra gorankî ser o kitabêde newe vejîya. Nameyê kitabî “Kurdskî Dialekt Goranî“ (Lehçeya Kurdî Gorankî) yo, nuştoxa kitabî Z. A. Yûsupova ya. No kitab rûskî yo û 1998 de şarîstananê Rûsya ra Petersburg de amo çapkerdiş.

Qismê destpêkerdişî (introduction) ra pey kitab de nê hîrê qismê bingeyî (esasî) estê:

I. Fonetîkî ser o

II. Morfolojî

III. Sentaks: strukturê cumle ser o.

Nînan dim a, mîyanê (beyntarê, beynatey) ripelanê 135-153 de ferhengêde qijkeko gorankî-rûskî kitab de ca gêno (cêno).

Z. A. Yûsupova, nê kitabî ser o bi kilmekîye melumat dana, wina (nîya) nusena:

“No eser, lehçeya kurdî gorankî ya ke bi seserran Kurdîstanê Rojhelatî de bîya ziwano edebî, aye ser o îzehêde sistematîk dano. Çêşit-çêşit şaheseranê dînîyan, destanan û lîrîkan edebîyatê gorankî yo pêt (zengîn) viraşt. Şîra gorankî, demê Mîreyîya Erdelanî ya hêzdare (qewetîne) de (seserra 12-19.) aver şîye.

Şaheserê tewr (en) berzê edebîyatê gorankî yê seserranê 18-19., tîya seba (qandê) tehlîlkerdişî amê weçînitene (vîjnayîş): Dîwanê çar şairanê namedaran -diwanê Welî Dêwane, Mewlewî, Rencûrî û Cefai- û şîra romantîke ya Xanay Qubadî “Şîrîn û Xusrew“.

Nuştoxe, qismê destpêkerdişî de, behsê xebata ke Ewropa û Kurdîstan de gorankî ser o bîya kena; mîyanê lehçeyanê kurdî de cayê gorankî ser o vindena. Z. A. Yûsupova gama ke na noqta peyene ser o vindena, vana “ ... zaf eşkera ya ke gorankî wayîrê strukturê ziwane kurdî ya“.

Yûsupova cayêde bîn de kî derheqa gorankî de wina nusena:

“Xebata ma ard verê çiman ke teorîya ke awromankî [hewramankî] sey varyantêde gorankî vînena, rast nîya. Herçiqas ke nê lehçeyî zaf şonê ro yewbînan (yebînan manenê) kî mîyan de xêlê ferqê morfolojîkî asenê.

Melumat misneno (nawnenno) ke awromankî û zazakî yew lehçe hesabnayîş kî rast nîyo. Xusûsîyetê gramatîkî yê bingeyî, awromankî lehçeyanê kurdî yê başûrî ra girê danê, labelê zazakî bêguman diyalektêda vakurî ya.“

Z. A. Yûsupova, Kurdskt Dialekt Gorant, Nauka, St. Petersburg, 1998, 166 r.

RIPELÊ FIQRAYAN:

GELO NO HÛMAY HEMA ZÎ WEŞ O?

Arêkerdax: **Serdar BEDIRXAN**

Hewayo ki şima zî zanî, edetê ma di cenî û camêrdî tê mîyan di nêronişenî. Cematê camêrdan û cenîyan cîya-cîya ronîşeno. Cenîyê ciwanî nê la cenîyê kokimî gilangan cematê camêrdan di zî ronîşenî. Inawa yew pêserameyîş di qalê dînî, behsê Hûmay beno. Yew pîra hewtayserra ya ki cemat di hedra ya, vana:

-Gelo no Hûmay hema zî weş o, hema nêmerdo? Mi vîrî yeno ez hema geda bîya qalê ey kerdinî.

HÛMAY Û PÊXEMBER ÇIYÊ YEWBINAN Î?

Arêkerdax: **Serdar BEDIRXAN**

Rojê yew cemat di behsê Hûmay û Pêxemberî beno, yew dapîreki vana:

-Gelo no Hûmay û Pêxember çiyê yewbînan î? Mêrdimê yewbînan î yan nê?

Vanê:

-Çi rê?

Vana:

-Çimkî timûtim nameyê înan pîya vajiyêno, tim vanê "Hûmay û Pêxember".

Ê A DELE BERE YENÊ

Arêkerdax: **Serdar BEDIRXAN**

Mela camî di waazan dano, vano:

-Gelî cematî, cenî û keynandê xo rê wayîr vejîyê, înan bêwayîr meverdê. Şima veynenê ki çarşi û sûke mîyan di tayê cenî nêmfetşal geyrenî; no heram o, gune yo, dînê ma di naye rê cewaz çin o. Meverdê

keyneyê şima pantolanê tengan, kotan xo ra dê, kotî zî heram î.“

Nimaj ra pey cemat ke vila beno, yew camêrd yeno melay hete, ti ra perseno:

-Mela, ti vanî kotî heram î, la keyna to zî xo ra dana.

Mela vano:

-Ê a deli bere yenê.

TO EBI MOZIK DA MI, EBI GA MI RA BIGÏRE

Arêkerdax: **Serdar BEDIRXAN**

Yew mêrdimo ocaxkor beno, eyelê ey çinê benê. Zaf wazeno ki wayîrê eyelan bo. Dêrsim di zîyara Munzur Babay esta, şar şono na zîyari ser, Hûmay rê waştîşanê xo vano, ey ra çî wazeno. No mêrdim zî yew mozikî gêno şono na zîyari ser, ey sere birneno. Goştê ey vila keno. Duay keno, vano “Ya Rebbî, qandê na zîyari yew laj bidi mi!”

Dim a, nê mêrdimî rê yew laj beno. La lajek zaf fuzul beno, zaf kelbut keno, cayê xo di nêvîndeno. Şar destê ey ra (ey ver) “el-eman“ keno. Mêrdek ewnîno ke wina nêbeno, yew ga gêno şono zîyara Munzur Babay ser, ey qurban keno û vano:

-Ya Rebbî, to no lajek ebi mozik da mi, ey ebi ga mi ra bigîre!

BIZDE GAZ KOVIKÎ YOKTUR HAMA KOVIKÊ GAZI ESTO

Arêkerdax: **Daîmî BEKTAŞ**

Dewêda Pilemurîye ra rozê tayê mordemî kuwnê ra raye, hetê Erzinganî ser sonê. Eke sonê benê nezdîyê Erzinganî, dewijan ra ju ayê bînî ra vano:

-Mi rê kovikê gazî lazim o hama ez tirkî nêzanen, ez besenêken pers bikerîne. Ti tirkî zanena, ma şîme dukanê, mi rê kovikê gazî biherînîme.

Dewijo bîn vano:

-Hala nîyade qise ke vano, ma tirkî ra qolay çî esto? Nika ke şîme çarşî, to rê kovik herîneme.

Ebe na tore sonê Çarşîyê Erzinganî. Tenê ke fetelîne, karê xo danê

Vate

arê; o ra dime kî kuwnê dukanê ke kovik bihêrînêne. Çituri ke çêver de kuwnê zerre, dewijo ke tirkî zaneno, silam dano û pers keno, vano:

-Sizde gaz kovikî vardir?

Wayîrê dukanî dot ra cewab dano ci, vano:

-Bizde gaz kovikî yoktur hama kovikê gazî esto.

SEN KEÇİ OLSAN!

Arêkerdax: **Daîmî BEKTAŞ**

Hetê Pilemuriye de, naye ra 60-70 serre ravêr, Heso Qardaş vajîno mordemê beno. Heso Qardaş, zaf mordemêde yarenîkerdax, mordemêde hazircewab beno.

Nara o sire de kî dewlete îlan kena, vana “Velgbirrnayîş yasaq o. Naye ra tepîya gunî kes velg meberrnone, birr xirave mekerone”.

Çi esto ke waxto ke beno payîz, roza velgbirrnayîşî êna, Heso Qardaş gos ro yasaqî nênano, darîya xo cêno sono birr, dest keno ci velg birneno.

Eke hen keno, cîranan ra ju sono gerre keno, vano hal-mezal nîya ro, “Heso Qardaş velg birneno, birr keno xirave”.

Naye ser o cendermeyî sonê dewe, xevere danê ci; Heso Qardaş urzeno ra, terkneno sono Pilemuriye leyê qaymeqamê tirkan. Qaymeqam ci ra pers keno, vano:

-Hesen, gerrê to biyo. Vanê ti şîya birr ra to velg birrno. Ma qey hen kena? Ti nêzanena ke velgbirrnayîş yasaq o?

Heso Qardaş, çimanê xo çarneno ra qaymeqamî ser, tey nîyadano û vano:

-Ma Qaymeqam Beg, şîmdî sen keçî olsan, kiş gelîp çatsa, karnin aciksa, evde de velg olmasa, ne bok yersîn? Acından ölmez mîsîn?

Qaymeqam ke nê qisan nîya hesneno, sifte sarê xo nano ro xo ver, fikirîno, o ra dime kî vano:

-Tamam Hesen, to rê yasaq çîn o, so xo rê velg bibirrne.

Naye ser o Heso Qardaş beno tever, eve çêf terkneno sono çêyê xo.

bere ameyîş: ero ci amayene, bede ameyîş, bide hameyîş, yaqîşmîş
bîyayîş
birr: daristan
çê: keye, kê
çêf: keyf, kêf
çêver: keyber, kêber, ber
deli: dele, kutike
eve: bi
eyel: gedde, doman, qeçek, qicik, qiç, putek
fikirîyayene: duşunmîş bîyayîş
fuzul: nahs (na's), gedeyo (domano) ke asan nêvindeno
gaz: qaz, qaz axî (tirkî de "gaz yağı")
geda: qeçeki, puteke; kêneke
gilangan: ge-ge, rey-rey
gos: goş
gunî: ganî, gerek
hal-mezal: hal-mesele
hedre: hazır
hedra: hazire
hema: hona
hewayo ki: seke
inawa: wina
ju: yew
kot: pontolê kotî, blûcîn
kovik: mastêro darin (mastêro ke dar ra virazîyayo)
mêrdim: mordem
mozik: goliko yew serre
pantolî: pontolî, pontorrî
tayê: tanî, tay, toy, tûy
tever: teber
wina: inawa
xirave: xirabe

WENDOXAN RA

Konya (Tirkîya), 27. 12. 1998

Wexto ke qal yena qali, ma vanî ferhengê ma de nêzana çend hezar kelîmey estî. Ma vanî “Ziwanê ma ziwanêko kewn o. Ma milletêko qedîm î. Ma zemanê Hezretê Nuhî ra nê cayan de heyatê xo dewmenî, ma wayîrê tarîx, kultur û sewbîna gelek çîyan î.”

Labelê gama ke yewer (çew) ma ra vajo “De ma rê ney îspat bikî. Tarîxê şima kotî yo? Ma binawnî, şima hetana nika çi ardo meydan? Çimeyê şima yê nuştayî estî?”

Eya ma kurdan mîyan de nuştiş û wendiş zaf çin o, zaf nê hema hema qet çin o. Ma bi xo tarîxê xo nênuştî. Tarîx de çîyê ke derheqê ma de nusîyayî zî bi destê şarî ameyî nuştiş. Tabî yo ke dişmenê kê [kesî] derheqê kê [kesî] de çîyo raşt nênuşenî. Seke yew vatişê afrîkayijan de vajîyayo, “Hetana ke şêrî tarîxê xo nênuşî, tarîxê seydwarey wesfanê seydkaran dano”.

Ey la se no gure enewa yo, ma wesfanê xoyê corînan senî danî? Eya, ma delîlê qedîmbîyayîşê milletê xo, ziwanê xo ra anê; çimkî delîlê ma yo gird ziwanê ma yo. Kulturê ma bi nuştiş nê, bi vatiş ameyo hetana nika.

Miletê zorkerî zî bêdewletbîyayîşê ma ra îstîfade kerdo, kulturê ma, hunerê ma ma ra girewtî, sey malê xo înan rê wayîr vejîyayî û ê xo hesibnayî: deyrê ma tadayî ziwanê xo, vato “deyrê ma”; welatê ma îşxal kerdo, eseranê ma ra vato “eserê ma” û çîyo ke elametê ma kurdan bo, înan xerepnayo, waştî ke ma werte ra wedarê.

Yew qewm bi ziwan beno millet. Ziwanê ma estbîyayîşê ma yo. Ma bi ziwanê xo, kulturê xo xo pawito. Coka dewletê kolonyalîstî bi qedexekerdişê ziwanê ma wazenî ke ma werte ra wedarî, ziwanê ma bidî ma vîrkerdiş û ma xo mîyan de vilêşnî.

Eke ma nêwazenî sey çermsûran (kizilderîliyan) bibî, eke ma nêwazenî bibî bêtarîx, ganî ma ziwanê xo rê wayîr vejîyî. Ma ganî binusî,

biwanî; biwanî, binusî. Gureyê ma yo yewin ganî eno bo! Ma çendi zaf biwanî û binusî, ma endina şîni ziwane xo aver berî û standard bikî. Kê wendiş û nuştîş reydi kemaneyê xo veynenî û werte ra wedarenî. Bênuştîş û bêwendiş tena kelîman ser o yew bi yew fikirîyayîşî reydi kê nêşîni ziwane ko standard virazî. Kelîme, cumle mîyan de maneya xo ya esasini gêna. Eke ma nêwazenî ziwane ma bibo tena ziwane estanekan, ma ganî zaf binusî. Coka ez wazena ke şîma kovara ma “Vate”yî mengi de hewê (reyê) vejî. Çimkî seke mi verî zî nuştbi, sixintiya mi a ya ke ez pîyase de kitabane kirmancîyan nêveynena ke ez biwana.

Ez şîma ra wazena ke şîma tercumekerdişê kitabane ser o vindirê, eserane hewlan tadê ziwane ma. Şîma zî teqdîr kenî ke tercumekerdiş averberdişê ziwane de cayo gird gêno. La enî tercumeyî zî ganî ziwane ke gruba ziwane ma de yî, înan ra bibê, bitaybetî fariskî ra.

Ez bi xo enî rojan de îngilîzkî musena. Mi yew novela (hîkayeya) îngilîzkî taday kirmancî û ez aye şîma rê erşawena.

Serdar Bedirxan

* * *

Konya, 20. 02. 1999

Merheba!

Mi verî zî vatbi; ebi ziwane xo nuştîş zewq dano mi. Nuştîş rehet nîyo. Sebebê zorbîyayîşê ey şîma zî zanî. La ez gina (reyna) zî sereyê xo pa dejnena. Ez wazena ki heme çî ser o binusa û kovara ma rê ray ka. Nuştêyê mi ki teshîhbîyayîşî dim a kovare di ca gênî, ez înan zaf rayî wanena ki ez hetê rastnuştîşî ra xetayanê xo veyna û înan orte ra wedara.

Çiqas ki ez raştê embazane kirmancan (zazayan) yena, ez wazena ki înan reydi kirmancî qalî bika, ey la ekserîyetê înan vanî “Ma kirmancî fam kenî la ma nêşîni qalî bikî”. Seke yew ziwano xerîb bo, ziwane maya xo fam kenî la nêşîni qalî bikî.

Musayîşê ziwane di qalîkerdiş (pratîk), wendiş û nuştîşî ra muhîmêro. Wexto ki mi mektebê îmam-xetîbî (imam-hatip okulu) di wendîni, mi

erebkî weş fam kerdinî la qalîkerdiş mi rê zor bi. Cêko mi wendiş ra fek verra dayo, ez ewnîna ki ez bira fam zî nêkena.

Çiqas ki kurdkî ziwane ma yê dayke bibo zî eke ma ey reydi qalî nêkî û ekserî ma nêwanî, ma nê ziwani xo vîrî kenî. Kesê ki teberê welatî di manenî, no hal înan mîyan di hîna rew yeno meydan.

Rebbîl alemîn Quran di behsê tewir-tewir bîyayîşê reng û ziwane merdiman keno. Heme ziwani û însani Hûmay xelq kerdî. Quran di vano “Mi şima millet-millet, qebile-qebile xelq kerdî ki şima yewbînan nas bikî”, ne ki şima yewbînan înkâr bikî û yewbînan di duşmeney bikî.

Bisilmaney di yew qeyde esto: ganî (gerek) bisilmaneyî ayetanê Quranê Kerîmî têdînî ra bawer bikî. Eke tede yew zî înkâr bikî, dîn ra vejîyênî.

La ma bisilmanan ra ewnîne -baxuxûs ay bisilmaneyê ki Kurdîstan xo mîyan di bare kerdo, înan mîyan di zî tirkî- vanî “Dinya di kurdî çin ê, ziwane kurdkî çin o” ûêb. Ebi inawa nê ayetanê Hûmay qebl nêkenî û gina zî vanî “Ma ra bisilmaneyêr dinya di kes çin o”. Qey nêzanî ebi na bawerîya xo dînbetal benê? Zanê la qandê (semedê) dewleta xo, qandê mileta xo, qandê dinya rê dîne xo zî xo rê kenê alet.

Welatperwerê ma vanî “Dîni mileta ma hetê azadbîyayîşî ra tepa verdaya”. Ma wir (her) ray hetê dîni ra xapîyay. Eke wina ya, qey dîni milletê bîni tepa nêverday? Tirkî, farisî, erebî qey ebi dîn bêdewlet nêmendî? Qey kurdî tena ebi dîn apey mendî? Na bedbexteya ma dîn ra nîya, ma ra ya. Nezaneya ma, feqîreya ma û yewnêbîyayîşê ma ra ya. Ma tena ebi dîn nê, ebi sewbîna çîyan zî xapîyay û ma hema zî xapîyênî. Ma xora nêşnî dîn ra fek verra dî, ma ey nêmusenî zî. Sey heme çîyan, dîn di zî nezaneya ma dewam kena û ma qandê musayîşî zî çîyekî nêkenî.

Serdar Bedirxan

**DICTIONNAIRE KURDE (KURMANDJI)-
FRANÇAIS* -VII
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-VII**

Celadet Alî BEDIRXAN

***Abréviations**

cf. (confér.): comparez
etc. : et caetera (et cetera)
f. : féminin
intr. : intransitif
m. : masculin
pl. : pluriel
tr. : transitif

Suffixes

-ce : suffixe féminin (ex. doux, douce)
-che : suffixe féminin (ex. frais, fraîche)
-e : suffixe féminin (ex. court, courte)
-eille : suffixe féminin (ex. vieux, vieille)
-ère : suffixe féminin (ex. prisonnier, prisonnière)
-euse : suffixe féminin (ex. joueur, joueuse)
-ève : suffixe féminin (ex. bref, brève)
-le : suffixe féminin (ex. corporel, corporelle)
-ne : suffixe féminin (ex. bon, bonne)
-se : suffixe féminin (ex. délicieux, délicieuse)
-te : suffixe féminin (ex. muet, muette)
-ve : suffixe féminin (ex. hâtif, hâtive)
-trice : suffixe féminin (ex. interrogateur, interrogatrice)

Vate

R

riayet, f. : respect, m.

riayet kirin : respecter

rib, f. : 1) usure, f. 2) quart, m.

ribab, f. : violon monocorde

ribanek, f. : arbre isolé

ribase ⁽¹⁾ :

ribat, m. : perdrix employée comme appelant

ribat, f. : endroit découvert où le bétail passe la nuit

ribês, f. : végétal

ribk, f. : geste, m.

ricifandin (biricifîne) : cf. **recifandin**

ricifîn (biricife) : cf. **recifîn**

ricim ⁽²⁾ :

ricricandin (biricîne) : écraser

ricricîn (biricrice) : s'écraser

ridê, m. : trame, f.

rift, f. : canne, f.

rift : svelte

rih, f. : barbe, f.

rihan, f. : basilic, m.

rihber, m. : être animé

rihel, f. : trousseau, m.

rihin : liquide

rihistîn : l'ange de la mort

rihkose : qui n'a de barbe qu'au menton

rihnî, f. : cf. **ronî**

rihtin (birihte) : cf. **rîtin**

rijan (biriye) : se répandre, verser, fuir

rijandin (biriîne) : répandre, verser

ser de rijandin : faire déborder

rijik, m. : 1) graine, f. 2) figue sauvage

rijiyan : cf. **rijan**

rijî : 1) maigre 2) fade

rijîtî, f. : 1) maigreur, f. 2) faiblesse

rik, f. : obstination, f.

rika ... hılanîn : courroucer

rik kirin : s'obstiner

xwe li rikê girêdan : même sens

ji rika ... ve : malgré

rikan : obstiné, -e

rike, f. : cage, f.

rikeh, f. : cf. **rike**

rikel, m. : cage thoracique

rikerik, f. : cf. **rik**

rikew, f. : cf. **rikeh**

rikêb, m. : étrier, m.

rikêba te dirêj be : souhait de prospérité

rikhet, f. : partie de la prière musulmane (rakas)

rikin, m. : pierre angulaire

riko : cf. **rikan**

rikoyî : cf. **rikan**

rikrikandin (birikrikîne) : faire greloter

rikrikîn (birikrike) : greloter

rikû, f. : flexion du tronc; inclination, f.

rim, f. : lance, f.

rimbaz, m. : habile à l'escrime à la lance

rimbazî, f. : escrime à la lance

rimbêj, f. : poêle, f.

rimbêz, f. : végétal

rimêlk, f. : oiseau

rimên, f. : bruit, m.

rimî, f. : flamme, f.

rimpêşk : cf. **rimbêj**

rimrim, f. : cf. **rimên**

rind : bon, -ne; bien

rinde, f. : cf. **rindek**

1. Celadet Bedirxanî menaya na kelîme nênušta.

2. Biewnîre (nîyade) notê 1.

- rindek**, f. : rabot, m.
rindeşe, f. : cf. **rindek**
rindî, f. : bonté, f.
rindo : cf. **rind**
ring : cf. **reng**
ringaring, f. : cliquetis, m.
riparip, f. : bruit de sabots
ripin, m. : racines, f. pl.
ripin dan : s'enraciner
riqarik, f. : cf. **riparik**
riqriqok, f. : cf. **riparip**
riqriqok : craquant, -e; dur, -e; sec, sèche
risandin (birisîne) : coller
risas, m. : plomb, m.; balle, f.
risas kirin : plomber
risiyan (birise) : se coller
rist, f. : décoration, f.; teinture, f.
rist kirin : décorer, orner
rist : qui pousse
rist bûn : pousser, croître
ristik, m. : collier, m.
ristin (birêse) : 1) filer 2) prandre de l'élan
riswa : malhonnête
rişk, m. : atome, m.
rişme, f. : pendentif, m.; frange, f.; pompon, m.
rişke, f. : macaroni, m.
ritam, f. : poussière, f.; cendre, f.
ritamî : poussiéreux, -se
ritil, f. : cf. **lîtir**
ritimandin (biritimîne) : combler
ritimîn (biritime) : se combler
rivîn, f. : flamme, f.
rivînc, f. : lueur, f.
riwês ⁽³⁾ :
riwî : flammèche, f.
rixan, m. : marbre, m.
riya, f. : hypocrisie, f.
riyakar : hypocrite
rizandin (birizîne) : corrompre, pourrir
rizda : bienfaiteur, -rice
rizde, f. : 1) charnière, f. 2) dallage, m.
rizgarî, f. : liberté, f.; délivrance, f.
riziyan (birize) : cf. **rizîn**
rizî : pourri, -e
rizîn (birize) : pourrir, se corrompre
rizq, m. : subsistance, f.; vivre, m.; aubaine, f.
rizyang, m. : végétal
rizyanik : cf. **rizyang**
rîçal, f. : confiture, f.
rîcik, f. : gros intestin
rîn (birî) : cf. **rîtin**
rîp, f. : 1) ruse, f. 2) piège, m.
rîpo : rusé, -e
rîpoker : cf. **rîpo**
rîpokerî : cf. **rîp**
rîs, m. : fil, m.
rîsî, f. : lien d'herbe sèche
rîspî, m. : ancien, m.; notable, m.
rîstin (birêse) : filer
rîş, f. : 1) blessure, f. 2) bouton d'Alep
rîş, m. : 1) plume, f. 2) frange, f.
rîş û reş mal : ornement, m.
rîşe, f. : nerf, m.
rîşik, f. : abcès, m.
rîşî, m. : 1) frange, f. 2) corde, f. 3) provende, f.
rîtal : vagabond, -e
rîtalî, f. : vagabondage, m.
rîtin (birêje) : se soulager
rîx, f. : fiente, f.
rîx kirin : fienter
ro, m. : rivière, f.
ro : aîné, -e
ro, f. : cf. **roj**

3. Biewnîre (nîyade) notê 1.

Vate

- roava**, m. : cf. **rojava**
robar, m. : ruisseau, m.11
roda, f. : présage, m.
rodan, f. : fenêtre, f.
rodî, m. : intestin grêle, m.
rohayî, f. : danse kurde
rohelat, m. : lever du jour; orient, m.
rohelatî : oriental, -e
rohn : liquide
roj, f. : soleil, m.; jour, m.
 roja te xweş : bonjour
 roj bi roj : de jour en jour
 rojekê berî rojekê : le plus tôt possible
 bi roj bûn : apparaître, se dévoiler
 bi roj kirin : dévoiler, révéler
rojanî, f. : salaire journalier
rojava, m. : crépuscule, m.; couchant, m.; occident, m.
rojavayî : occidental, -e
rojen, f. : lucarne, f.
rojhelat, f. : cf. **rohelat**
rojî, m. : jeûne, m.
 bi rojî bûn : jeûner
rojîn, f. : cf. **rojen**
rojname, f. : journal, m.
rojxweş : bonjour, m.
role, m. : cf. **rojî**
role : chéri, -e
roman, f. : roman, m.
romî : turc, turque.
ron : liquide
ronahî, f. : lumière, f.
 ronahî dan : éclairer
 ronahî kirin : éclairer
ronak : lumineux, -se
rondar : cf. **ronak**
rondik, f. : larme, f.
ronenîş, f. : végétal
- ronî** : assis, -e
 ronî bûn : s'asseoir
 ronî kirin : faire asseoir
roris, f. : végétal
rot, f. : perche, f.; tringle, f.
rotik, f. : baguette, f.
rov, m. : 1) haine, f. 2) cf. **rovik**
rovik, m. : poils du pubis
rovî, m. : renard, m.
ruhn : cf. **ron**
ruxset, f. : permission, f.; autorisation, f.
 ruxset dan : autoriser
rû, m. : cf. **ro**, m.
rû, m. : face, f.; visage, m.
 rû bi rû : vis à vis
 rû bi hev : vis à vis
 rû badan : détourner la tête
 rû dan : favoriser
 di rûyê xwe re dibînim : je suis gêné
 rû girtin : se recouvrir d'une pellicule
 rû guhartin : tourner la tête
 bi rû hatin ⁽⁴⁾ :
 rû li hev dîtin : être intimes
 li rûyê hev sekinandin : confronter
 rû tehl kirin : faire la grimace
 rû ser zivirîn : tourner la tête
 rû xistin erdê : se prosterner
 dan rû : reprocher
rûb, f. : arbre
rûbalgeh, m. : oreiller
rûbar, m. ⁽⁵⁾ :
rûbar, m. : versant, m.; opposite, m.
 birûbarê hev ketin : se rencontrer
rûbarî, f. : opposite, m.

4. Biewnîre (nîyade) notê 1.

5. Biewnîre (nîyade) notê 1.

rûbarî kirin : retourner; mettre face à face
rûbaz : hypocrite
rûbês ⁽⁶⁾ :
rûbixurî : marqué de petite vérole
rûbûke : timide
rûbûn ⁽⁷⁾ :
rûçik, m. : visage, m.
rûçikandin (birûçikîne) : 1) épiler
 2) dévisager
rûçikîn : être épilé
rûdên : allure, f.
rûdî, f. : vieille femme servant d'intermédiaire pour la conclusion d'un mariage
rûgirtî : timide
rûh, m. : âme, f.; esprit, m.
rûje, m. : diamant, m.
rûmal, f. : serviette, f.
rûmalk, f. : alcove, f.
rûman, m. ⁽⁸⁾ :
rûmet, f. : réputatuion, f.
xwediye rûmet : réputé
rûn, m. : beurre fondu
rûnandin (rûnîne) : faire asseoir
rûniştandin (rûniştîne) : cf. **rûnandin**
rûniştekan, f. : siège, m.
rûniştegeh, f. : résidence, f.
rûniştin (rûne) : s'asseoir, s'installer
rûnişteman, m. : habitant, m.
rûniştî : cf. **rûnişteman**
rûnpêj, f. : pôle, f.
rûpel, m. : page, f.
rûper, m. : cf. **rûpel**
rûperî : belle
rûpişt, f. : doublure, f.

rûqal, m. : cf. **rûbar**
rûreş : honteux, -se; déshonoré, -e
rûreşî, f. : honte, f.; deshonneur, m.
rûs : nu, -e
rûs : russe
rûsar : cf. **rûreş**
rûserîn : taie d'oreiller
rûsîtî, f. : nudité, f.
rûspanî, f. : honneur, m.
rûspî : honnête; dont l'honneur est sans tâche
rûspîtî, f. : cf. **rûspanî**
rûşwiştî : malhonnête
rût : cf. **rûs**
rûte : 1) cf. **rûs** 2) dénudé, -e
rûtirş : maussade
rûtî, f. : nudité, f.
rûvî, f. : cf. **rûdî**
rûviya ebandî : saucisse, f.; tripes farcies, f. pl.
rûviya tijîkirî : saucisse, f.; tripes farcies, f. pl.
rûvîreş, f. : gros intestin
rûvîsor, f. : intestin grêle
rûxanîn (birûxîne) : détruire
rûxist, m. : tapis de prière
rûxistgeh, f. : mihrab, m.
rûxurî : marque de petite vérole
rûxurok : cf. **rûxurî**
rûyal : dénudé, -e

S

sabûn, f. : savon, m.
sabûna bezî : savon de suif
sabûna qizbanan ⁽⁹⁾ :
sabûna reqî : savon à base d'huile
sabûnxane, f. : savonnerie, f.

6. Biewnîre (nîyade) noté 1.

7. Biewnîre (nîyade) noté 1.

8. Biewnîre (nîyade) noté 1.

9. Biewnîre (nîyade) noté 1.

Vate

sabxor ⁽¹⁰⁾ :
sabxûl, m. ⁽¹¹⁾ :
sad, f. : parcelle, f.
sade : simple, uni, -e
sadiq : fidèle
sadir, f. : hachette, f.
sadîl, m. : bouture, f.
saet, f. : heure, f.; moment, m.; montre, f.
saeta daliqandî : pendule, m.
saetçî, m. : horloger, m.
safi : pur, -e
safi bûn : se purifier
safi kirin : régler
safo, f. : 1) vase de cuivre 2) amas de neige
sahî : froide et claire (nuit)
sahîk : briquette de bouse séchée servant de combustible
sak, m. : buffle d'un an
sakûl : profond, -e
sal, f. : année, f.
sala gonê : l'an dernier
salek ji pê re : dans un an
salix, f. : nouvelle, f.; recommandation, f.
salos, f. : adulateur, -rice, hypocrite
salûx, f. : cf. **salix**
sam, f. : cf. **sehû**
samîr, f. : mets kurde
samîtîl ⁽¹²⁾ :
sanehî, f. : facilité, f.
sango, m. : taurillon de deux ans
sango : si, comme si
saniye, f. : seconde, f.
sanî f. : flamme, f.

sap, m. : 1) plant de riz 2) manche, m.
saq, m. : tige, f.
saqê cizmê : tige de botte
saqûl, f. : bille, f.
sar : froid, -e
sar bûn : se refroidir
sar û germ : tiède, tempéré, -e
sarçim, m. : plomb, m.
sarik ⁽¹³⁾ :
sarî, f. : 1) froid, m. 2) gond, m.
sarînc, f. : citerne, f.
sarme, m. : rayure, f.; nervure, f.
sarme, f. : fusil rayé
satandin (bisatîne) : dépiquer le riz
satar, f. : clairière, f.
satê, f. : rassi, -e
satil, f. : seau, m.
satîn (bisate) : battre, fouler, presser
satûl : misérable, vil, -e
satûlî, f. : vilénie, f.
satûr, f. : hachette, f.
sav, f. : rhume, m.
sava, m. : bébé, m.
savar, m. : blé cassé
saw, f. : peur, f.
saw kirin : effrayer
sawar, f. : blé cassé cuit
sawirme, f. : sorte de carabine
sawirî ⁽¹⁴⁾ :
sawî : droit, -e; plat, -e
sax : sain, -e; en bonne santé
sax bûn : guérir
sax kirin : guérir,
saxelem : sain, -e; salubre
saxî, f. : santé, f.
saxlem : cf. **saxelem**

10. Biewnîre (nîyade) notê 1.

11. Biewnîre (nîyade) notê 1.

12. Biewnîre (nîyade) notê 1.

13. Biewnîre (nîyade) notê 1.

14. Biewnîre (nîyade) notê 1.

sax ⁽¹⁵⁾ : cf. **sax**

sax, f. ⁽¹⁶⁾ : rive, f.; bord, m.

saye, f. : ombre, f.

bi saya ... : grâce à

sayis, m. : bouc de deux ans

sayî, m. : tunique, f.

sayî, f. : nuit claire

saz, f. : musique, f.

saz, m. : guitare, f.

saz : en ordre; arrangé, -e

saz bûn : s'arranger

saz kirin : arranger, préparer

sazax, f. : brise humide

sazbend, m. : musicien, m.

sazbendî, f. : art musical

se, m. : chien

seyê avê : loutre, f.

seb : pour, à cause de

seba te : pour toi, à cause de toi

seb jînê : pour vivre

sebeb, f. : cause, f.

sebir, f. : patience, f.; consolation, f.

sebra xwe anîn : se consoler

benda sebra xwe sekinîn : ne pas avoir la patience

lê sebir kirin : attendre

pê sebra min tê : cela me console

sebrê bi xwe dan : patienter

sebîl, f. : pipe, f.

sebrîn : patient, -e

sebt, f. : samedi, m.

sebûr : cf. **sebrîn**

sed, f. : barrière, f.; digue, f.

sed, m. : cent, m.

sedî deh : dix por cent

sedef, f. : écaille, f.; nacre, f.

sedef kirin : incruster

sedem, f. : cf. **sebeb**

sedeqe, f. : aumône, f.

sedmêr, m. : compagnie, f.

sedsal, f. : siècle, m.

sef, f. : ligne, f.; rangée, f.

sef girtin : s'aligner

sef danîn : aligner

sefa, f. : amusement, m.; distraction, f.

sefan, f. : chaîne de montagne

sefandin (bisefîne) : purifier; filtrer

sefane ⁽¹⁷⁾ :

sefaret, f. : ambassade, f.

sefaretxane, f. : cf. **sefaret**

sefbendî : cf. **sef**

sefer, f. : voyage, m.

sefik, f. : plat, m.

sefih, m. : débauché, m.

sefihane : à la manière des débauchés

sefil : misérable, pauvre

sefilê xwedê : malheureux

sefilî, f. : misère, f.

sefîltî, f. : cf. **sefilî**

sefîr, m. : ambassadeur, m.

sefir, f. : suie, f.

sefre, f. : table, f.

seft ⁽¹⁸⁾ :

segban, m. : cf. **segman**

seglawî : race de chevaux

segman, m. : fantassin, m.; tireur, m.

segsege, m. : vagabond, m.

segsegîtî, f. : vagabondage, m.

segur, f. : entre chien et loup; crépuscule du matin

segvan, m. : cf. **segman**

15. "X"yê kelîmeya "sax" a ke tîya de nusiyaya, sey "xeyn" a erebkî vajiyêno (sey "x"yê kelîmeyanê "xerîb" û "xurbet"î). Celadet Bedirxanî na herfa "x" ser o di nuqteyî ronayî.

16. Biewnîre (nîyade) notê 15.

17. Biewnîre (nîyade) notê 1.

18. Biewnîre (nîyade) notê 1.

Vate

seh, m. : cf. **se**

seh : exact, -e

seh kirin : comprendre

sehen, f. : assiette, f.

seher, f. : aube, f.

sehgur, f. : cf. **segur**

sehim, f. : terreur, f.

sehitî, f. : enquête, f.

sehitî kirin : enquêter

sehnik, f. : cf. **sehen**

sehol, f. : glace, f.

sehpa ⁽¹⁹⁾ :

sehra, f. : plaine, f.; désert, m.

sehrînc, f. : citerne, f.; réservoir, m.

sehû, f. : terreur, f.

seîr, f. : constellation, f.

sejde, f. : prosternation, f.

sejde kirin : se prosterner

sekan ⁽²⁰⁾ :

sekar, f. : bât, m.

sekav, f. : cf. **seyav**

sekerat, f. : la dernière heure

seket, f. : allure, f.; statue, f.

sekihandin (bisekihîne) ⁽²¹⁾ :

sekihîn (bisekihe) ⁽²²⁾ :

sekin, f. : arrêt, m.; repos, m.

sekinahî, f. : 1) cf. **sekin** 2) paresse, f.

sekinandin (bisekinîne) : arrêter, calmer, faire tenir debout

sekinîn (bisekine) : s'arrêter, se tenir debout, se calmer

lê sekinîn : être à la disposition de

li hev sekinîn : s'entraider

li ser ... de sekinîn : insister sur

...

sekitîn (bisekite) : crever

sekman, m. : cf. **segman**

sekre ⁽²³⁾ :

sektedar : entraver

sekû, m. : estrade, f.

sel, m. : rocher lisse

selav, m. : salut, m.

selav lê dan : saluer

selav lê kirin : saluer

selbend, m. : vannier, m.

sele, f. : paiement en nature

seleb, f. : canalisation, f.

seleb, m. : cf. **selîn**

selef, m. : escadron

selende, m. : toit, m.

selete, f. : salade, f.

selpeke, m. : cf. **selef**

selihandin (biselihiîne) : réparer, corriger, améliorer

selihîn (biselihe) : s'arranger, s'améliorer

selik, f. : panier, m.

selipandin (biselipîne) : salir

selipîn (biselihe) : se salir

selixandin (biselixîne) : écorcher

selixîn (biselixe) : s'écorcher

selîl : élevé, -e; haut, -e

selîl bûn : monter, s'élever

selîlank, f. : parc à bébé

selîn, m. : stèle, f.

seltenet, f. : royauté, f.; pompe, f.

selû, f. : cyprès, m.

selwa, f. : cf. **selû**

selwî, f. : cf. **selû**

semanek, m. : oiseau

19. Biewnîre (nîyade) notê 1.

20. Biewnîre (nîyade) notê 1.

21. Biewnîre (nîyade) notê 1.

22. Biewnîre (nîyade) notê 1.

23. Biewnîre (nîyade) notê 1.

- semasî**, m. : requin, m.
semax : tenace
semaxî, f. : tenacité, f.
semer, m. : escadron, m.
semitandin (bisemitîne) : ébouillanter
semitîn (bisemite) ⁽²⁴⁾ :
semt, f. : direction, f.
bi semt : convenable
semûr ⁽²⁵⁾ :
semx ⁽²⁶⁾ :
semyan, f. : altesse, f.
senceq, f. : 1) bannière, f. 2) sandjak, m.
senceqdar, m. : porte-drapeau, m.
sencol, m. : collier de chien
sencûr, m. : cf. **sencol**
sendel : santal, m.
sendûq, f. : caisse, f.; coffre, m.
sened, f. : reçu, m.; quittance, f.
senem, f. : idole, f.
senemparêz : idolâtre
senew, f. : tuyau, m.
senger, f. : 1) fossé, m. 2) rempart, m.
senger kirin : fortifier
sengerbestî, f. : forteresse, f.
sengergeh, f. : cf. **sengerbestî**
senidandin (bisenidîne) ⁽²⁷⁾ :
xwe pê senidandin : s'appuyer sur
senidîn (bisenide) : être appuyé, s'appuyer
senifandin (bisenifîne) : classer, ranger
senifîn (bisenife) : être classé, rangé
- senisandin (bisenisîne)** ⁽²⁸⁾ :
senisîn (bisenise) ⁽²⁹⁾ :
sepelik, f. : rate, f.
sepet, f. : panier, m.
seqa : aiguisé, -e
seqa kirin : aiguiser
seqa, m. : porteur d'eau
seqem, f. : froid vif
seqer, f. : cf. **seqem**
seqet : estropié, -e; usé, -e
seqetî, f. : infirmité, f.; usure, f.
seqew, f. : maladie des chevaux
seqle, f. : cachet, m.
ser, m. : tête, f.; chef, m.; début, m.;
pointe, f.; extrémité, f.
bi ser û ber : en ordre
bê ser û ber : en désordre
li serê ... gerandin : faire subir à
ser bi ser : d'un bout à l'autre
ser hılanîn : résister, se défendre
ser jê standin : dépasser
ser seran û ser çavan :
volontiers, à vos ordres
ser û ber kirin : préparer
ser winda kirin : prendre la tête
serê çîçikê : la pointe des seins
serê çiya : le sommet de la
montagne
serê memikê : la pointe des seins
serê xwe gerandin : se promener
yê ko hatiye serê min : ce qui
m'est arrivé
ser : sur; pour
di ser ... re : sur, au dessous de,
par-dessus
ji ser ... de : dessus
li ser : sur

24. Biewnîre (nîyade) notê 1.

25. Biewnîre (nîyade) notê 1.

26. Biewnîre (nîyade) notê 1.

27. Biewnîre (nîyade) notê 1.

28. Biewnîre (nîyade) notê 1.

29. Biewnîre (nîyade) notê 1.

Vate

- ser min** : pour moi
sera, f. : palais, m.
serac, m. : sellier, m.
serad, m. : van, m.
seraf, m. : changeur, m.
serak, m. : cf. **serek**
serane, m. : tribut. m.; redevance, f.
seranser : d'un bout à l'autre
serav, f. : rive, f.; bord, m.
seray, f. : cf. **sera**
seraza : libre, indépendant, -e
serban, m. : terrasse, f.
serbar, m. : surcharge, f.
serbat, f. : baguette de fusil
serbejêr : cf. **serberjêr**
serbelg, m. : petite feuille de tabac
serben, m. : lacet, m.; cordon, m.
serberda : étourdi, -e
serberdayî, f. : étourderie, f.
serberjêr : descendant, -e
 serberjêr bûn : descendre
 serberjêr kirin : retourner, faire descendre
serberjêrî, f. : descente, f.
serberjor : ascendant, -e
 serberjor bûn : monter
 serberjor kirin : redresser, faire monter
serberjorî, f. : montée, f.
serbest : libre
serbestî, f. : liberté, f.
 serbestî lê kirin : tenir tête à
serbidew, f. : plat de blé cassé et de lait caillé
serbihî, f. : anecdote, f.
serbilind : élevé, -e; supérieur, -e
serbilindahî, f. : supériorité, f.; distinction, f.
serbilindî, f. : cf. **serbilindahî**
serbindo, f. : querelle, f.
serbist, m. : baguette, f.
serbizêr, f. : plat de lentilles et de blé cassé
serbihî, f. : aventure, f.
serbînek, m. : cf. **selende**
serborî, f. : souvenir, m.
serboz : grisonnant, -e
sercil, f. : couverture de cheval
serçav, m. : partie du visage comprise entre l'extrémité du nez et le milieu du front
serçax, m. : bijoux de tête
serçaxlî, f. : fibre, f.; filament, m.
serçerm, m. : dépouille de la tête d'un animal
serçîçik, m. : pointe de sein
serdan, f. : visite de cérémonie
serdap, f. : cave, f; sous-sol, m.
serdar, m. : commandement, m.
serdarî, f. : commandement, m.
serdawiye : enfin
serdelya, f. : sardine, f.
serdem, f. : époque, f.
serderî, f. : linteau, m.
serdest : supérieur, -e
 serdest kirin : faire triompher
serdest, m. : chef
 serdestê ... bûn : subjuguier, dominer, vaincre
serdestî, f. : supériorité, f.; victoire, f.
serdews : précis, -e
serdewsî, f. : précision, f.
serdil, m. : but, m.
serdilkirî : décoré, -e; orné, -e; paré, -e
serdom, f. : chanson de danse
serdûw, m. : coccyx, m.
sere : adulte
sereb, m. : cf. **selîn**
serece, f. : 1) maladie 2) cercueil, m.
seredor : alternatif, -ve
 seredor kirin : alterner
seregiha : souple, avelte

- serejêr** : cf. **serbijêr**
serek, m. : chef, m.
serekî, f. : cf. **serekîtî**
serekîtî, f. : commandement, m.
serelî, f. : étage supérieur
serevraz, f. : montée, f.
serêle, f. : chanson de printemps
serêzavano, m. : chanson de mariage
serf, f. : dépense, f.
serf kirin : dépenser
serfiraz : élevé, -e; victorieux, -se
serfiraz bûn : vaincre
serfirazî, f. : supériorité, f.; succès, m.; victoire, f.
serfitlînek, f. : vertige, m.
serfitlînek li min hat : j'ai le vertige
sergele : cf. **serfiraz**
sergerdan : cf. **sergindan**
sergem : plein d'entrain
sergemî, f. : entrain, m.
sergêj : étourdi, -e; perplexe; embarrassé, -e; sot, -te
sergêjahî, f. : étourdissement, m.; perplexité, f.; embarras, m. sottise, f.
sergêjî, f. : cf. **sergêjahî**
sergindan : insouciant, -e
sergindanî, f. : insouciance, f.
sergiran : coquet, -te
sergiranî, f. : coquetterie, f.
sergîn, m. : bouse sèche, f.
sergo, m. : tas d'ordures
sergoşe, f. : cf. **sergû**
serguh, m. : trousseau, m.
sergum, f. : exil, m.
sergum : exilé
sergum kirin : exiler
sergû, m. : têtère, f.
sergûş, m. : cf. **sergû**
- serhed**, m. : frontière, f.
serhedan : frontière
Serhedan : Le Kurdistan septentrional
serheng, m. : chef militaire
serheşîn, m. : oiseau
serhev : ordonné, -e
Eqlê wî ne serhev e. : Il n'a pas sa tête à lui.
serhev danîn : mettre en ordre
serheve : en tout, passé partout
serhişk : têtu, -e
serhişkî, f. : entêtement, m.
seridandin (biseridîne) : tamiser
seridîn (biseride) : produire des grains
serik, m. : bout, m.
serişme, f. : cf. **sergû**
serî, m. : cf. **ser**
çûn serî : s'achever, se terminer
serî dan : visiter
serî jê hingaftin : faire une démarche auprès de ...
serî jê standin : dépasser, vaincre
Hespê min serî ji min stand. : Mon cheval s'emballa.
serî kirin : remplir à ras bord
serîn, m. : coussin, m.; oreiller, m.
serîsang, f. : mai, m.
serkanî, f. : bord d'une source
ser kaniya çav : commissure de l'oeil
serkar, m. : haut fonctionnaire
serkarî, f. : haute fonction
serkele, f. : cf. **serişme**
serkene ⁽³⁰⁾ :
serkeş : rebelle, têtu, -e
serkeşî, f. : entêtement, m.
serkêr, f. : extrémité, f.; pointe, f.
serkil, f. : crottin, m.

30. Biewnîre (nîyade) noté 1.

Vate

serkot : nu tête

serkum, m. : plumet, m.; cimier, m.

serlêv, f. : commissure des lèvres

serma, m. : froid, m.

serma hilanîn : prendre froid

serma li min da : j'ai pris froid

sermano : frileux, -se

sermaye, f. : capital, m.

sermayî : frileux, -se

sermiyan, m. : chef, m.

sermiyanî, m. : commandement, m.

sername, f. : titre, m.

sernan, m. : fricot, m.

sernedî : éternel, -le

sernexwîn : renversé, -e

serniqab, f. : adresse, f.; début d'une lettre

sernisûv, m. : pente, f.

sernivîst, f. : destinée, f.

sernivek, f. : centre, m.

serok, m. : cf. **serek**

serpas : négligé, -e

serpêhatî, f. : évènement, m.

serpêhatî kirin : mettre au courant

serpê, m. ⁽³¹⁾ :

serpêşî, m. : celui qui mène la danse, chef de la file

serpilk, f. : chiquenaude, f.

serpilkî : superficiel, -le; temporaire, agréable

serpînî : provisoire

serpûş, m. : coiffure, f.

serqoq : chauve

serqot : nu tête

serqiyame, f. : montée, f.

sersal, f. : 1) le jour de l'an 2) offrande faite en mémoire d'un défunt un an

après sa mort

serserî : vagabond, -e; fou, folle

serserîtî, f. : vagabondage, m.; folie, f.

serşing, f. ⁽³²⁾ :

serşot, m. : bois dont l'extrémité est brûlée

serşeh, f. : peigne, m.

serşo, f. : bain, m.

serşok, f. : cf. **serşo**

sert : dur, -e; rétif, -ve

serta, m. : branche supérieure

sertac, m. : couronne, f.

serteşî, m. : insecte, m.

sertig : pointu, -e

sertil, m. : capuchon

sertilî, f. : cf. **sertilik**

sertilik, f. : dé, m.

sertisme, f. ⁽³³⁾ :

sertîr, f. : pointe (de lance ou de flèche)

serûberî, f. : ordre, m.; discipline, f.

serûk, f. : voile, m.

serûseket : tenue, f.; costume, m.

serwer : cf. **serfiraz**

serwerî, f. : cf. **serfirazî**

serwext : averti, -e; informé, -e;

serwext kirin : avertir, informer
serxwe : 1) indépendant, -e 2) robuste, m.

serxweş, m. : ivre

serxweşî, f. : ivresse, f.

serxwînk, f. : rouge-gorge, m.

serzelût : nu tête

serzivirînek, f. : vertige, m.

setil, f. : seau, m.

setimandin (bisetimîne) : boucher

31. Biewnîre (nîyade) notê 1.

32. Biewnîre (nîyade) notê 1.

33. Biewnîre (nîyade) notê 1.

- setimîn (bisetime)** : être bouché
setirandin (bisetirîne) : cf. **setimandin**
setirîn (bisetire) : cf. **setimîn**
setme, f. : fièvre, f.
setre, m. : gifle, f.
setre lê dan : gifler
setre lê xistin : gifler
setrenc, f. : cf. **şetrenc**
sevî, f. : tombereau, m.
sevorî, f. : écureuil, m.
sewa : mûr, -e
sewal, m. : quadrupède domestique
sewander, m. : betterave, f.
sewda, f. : amour, m.; mélancolie, f.
sewdalî : amoureux, -se
sewdeser, m. : tour de tête
sewgirandin (bisewgirîne) : assurer
sewgirîn : s'assurer
sewgur, f. : cf. **segur**
sewgurî, f. : cf. **segur**
sewik, m. : 1) figue séchée 2) gâteau, m.
sewîl, m. : cruche, f.
sewîlk, m. : cf. **sewîl**
sewq, f. : conduite, f.; convoiement, m.; déportation, f.
sewqa ... kirin : conduire, déporter
sewqiyat, f. : déportation, f.
sews, f. : illusion, f.; mélancolie, f.
sewzayî, f. : verdure, f.
sewzgon : vert, -e
sexawet, f. : générosité, f.
sexel, m. : enfant, m.
bi sexel bûn : être enceinte
sexî : généreux, -se
sexme, f. : piquet, m.
sextiyan, m. : sorte de cuir
sey : cf. **se**
seyandin (biseyîne) : crépir, enduire
seyar : nomade, vagabond, -e; mobile
seyav, f. : loutre, f.
seyd, f. : chasse, f.
seyd, m. : gibier, m.
seyda, m. : homme de science; maître, m.
seydadest : instruit, -e.
seydadestî, f. : instruction, f.
seydatî, f. : savoir, m.; science, f.; qualite de “**seyda**”
seydik, f. : la partie la plus froide de l'hiver
seyr, f. : 1) marche, f. 2) spectacle, m.
seydvan, m. : chasseur, m.
seydvanî, f. : chasse, f.
seyran, f. : promenade, f.
seyrangeh, f. : lieu de promenade
seyvan, m. : cf. **seydvan**
seyvanî, f. : cf. **seydvanî**
sê, m. : trois, m.
sêbare : triple
sêbehran : en majorité
sêbelgûk, f. : végétal
sêbisk, f. : végétal
sêcar : triple
sêdar, f. : trépied, m.
sêdeng, f. : trompette, f.
sêfil : cf. **sefil**
sêgavî, f. : danse kurde
sêguh, m. : triangle, m.
sêgûşe : triangulaire
sêhil, m. : bord, m.; rive, f.
sêk, f. : cf. **sihik**
sêkuh, f. : point de réunion de trois vallées
sêl, f. : 1) plaque de tôle bombée servant à la cuisson du pain
 2) **sêla avê** : torrent, m.
 3) sable, m.
sêlak, f. : sable, m.
sêlaq, f. : cf. **sêlak**
sêlax, f. : cf. **sêlak**

Vate

sêlih, m. : cf. **sêhil**
sêlik, f. : cf. **sêlak**
sêlim, f. : échelle, f.
sêlimî ⁽³⁴⁾ :
sêlînok, f. : seuil, m.
sêlûn, f. : cf. **sêlînok**
sêlxan ⁽³⁵⁾ :
sênc, f. : clôture, f.
 sênc kirin : clore
sênder, f. ⁽³⁶⁾ :
sênî, f. : plateau, m.
sêp ⁽³⁷⁾ :
sêpek, f. : cf. **sehpa**
sêpê, f. : cf. **sehpa**
sêpik ⁽³⁸⁾ :
sêpil, f. : endroit où l'on se tient
 habituellement
sêpî, f. : cf. **sehpa**
sêran, f. : cf. **seyran**
sêrangeh, f. : cf. **seyrangeh**
sêrinc, f. : citerne, f.; réservoir, m.
sêriyan, f. : carrefour, m.
sêrûje : affamé, -e
sêrûjeyî, f. : faim, f.
sêrûn, f. : croquette de pâte soufflée
 farcié
sêrûnî : gras, -se
sêsem, f. : cf. **sêsemb**
sêsemb, f. : mardi, m.
sêtil, f. : cf. **setil**
sêtilk, f. : fourchette, f.
sêv, f. : pomme, f.
 sêva binerdê : topinambour, m.
sêvayî, f. : nage, f.
 sêvayî kirin : nager

sêvgurî, f. : végétal
sêvik, f. : épiphyse, f.
sêvok, f. : cf. **sêvik**
sêvsêvok ⁽³⁹⁾ :
sêvtirşk, f. : pomme sauvage
sêw, f. : guêpe, f.
sêwan, f. : ombrelle, f.; parasol, m.
sêwanek, m. : chapelier, m.
sêwelek, m. : voyou, m.
sêwero : fait pour trois jours, ou pour
 les trois jours
sêwî, m. : orphelin, m.
sêwîtî, f. : le fait d'être orphelin
sêzdeh, m. : treize, m.
sêzgeh, m. : cf. **sivnik**
sibande, f. : rebord, m.
sibat, f. : février, m.
sibe : lendemain, m.; demain, m.;
 matin, m.
 sibê zû : de bon matin
 qubara sibê : de bon matin
 zû destê sibê : de bon matin
sibeh, f. : matin, m.
sibetir : après demain
sibîl, f. : cf. **sebîl**
sicade, f. : 1) prosternation, f.
 sicade kirin : se prosterner
 2) tapis, m.
sidan, f. : enclume, f.
sidandin (bisidîne) : 1) tendre 2)
 boucher
sidê, m. : ensemble des fils tendus sur
 le métier
 sidê kirin : tendre
sif : seulement

34. Biewnîre (nîyade) notê 1.

35. Biewnîre (nîyade) notê 1.

36. Biewnîre (nîyade) notê 1.

37. Biewnîre (nîyade) notê 1.

38. Biewnîre (nîyade) notê 1.

39. Biewnîre (nîyade) notê 1.

sifarker, m. : rétameur, m.

sifik, f. : auvent, m.

Devê wî bê sifik e. : Il est bavard.

sifin, f. : matière, f.; essence, f.

sifir, m. : étain, m.

sifir, f. : zéro, m.

sifirkel ⁽⁴⁰⁾ :

sifirkel kirin ⁽⁴¹⁾ :

sifirme, f. : cf. **sifik**

siforî, m. : écureuil, m.

sifre, f. : table, f.

sifrî : étamé, -e

sift : pourri, -e; gâté, -e

siftik, m. : genre de raisin

sifto : cf. **sift**

sigûm, f. : maussaderie, f.

bi sigûm : maussade

sih, f. : ombre, f.

siha mirinê : malédiction

sih, f. : trente

sihan, f. : plateau, m.

sihbend, f. : visière, f.; rebord, m.

sihbet, f. : conversation, f.; entretien, m.

sihet, f. : santé, f.

sihet xweş ⁽⁴²⁾ :

sihik, f. : vinaigre, m.

sihir : stérile

sihir, f. : 1) magie, f. 2) terme, m.

sihirbaz : magicien, -ne

sihirbazî, f. : cf. **sihir**

sihnav, f. : parasol, m.

sihre, f. : guidon, m.

sihre lê girtin : mettre en joue, viser

sihrik, f. : cf. **sihre**

sihurîn (bisihure) : veiller

sihûrok : de trente jours (mois)

sik : laid, -e

sik bûn : enlaidir

sik kirin : enlaidir, tr.

sikan, m. : bestingage, m.

sikcês, f. : passoire, f.

sike, f. : 1) monnaie, f. 2) crochet, m.

sikir, f. : digue, f.; obstacle, m.

sikum, m. : visage, m.

sil : peureux, -se

sil bûn : se terrorer

silav, f. : cf. **selav**

40. Biewnîre (nîyade) notê 1.

41. Biewnîre (nîyade) notê 1.

42. Biewnîre (nîyade) notê 1.

ALFABE

	Kirmanckî (Zazakî)	Tirkî
A a	adir, asin, Almanya	adam, at
B b	bira, ban, Bidlîs	büyük, bir
C c	ca, cêr, cor	can, cadde
Ç ç	çim, Çewlîg, Çemişgezek	çocuk, çöp
D d	dest, Diyarbekir, Dêrsim	dal, dayı
E e	ez, Erzingan, Erzirom	el, eldiven
Ê ê	êrxat, êlçî, êqbal	-
F f	fek, fariskî, Fransa	fare, fıstık
G g	ga, giran, Gingim	göl, güven
H h	her, heş, Hollanda	hemen, hava
I i	bin, kirmanc, solin	ısırmak, ışık
Î î	îsot, İran, İtalya	iş, it
J j	jêhat, jan, Japonya	jandarma, jimnastik
K k	kitab, kar, Kurdîstan	kalkan, küçük
L l	lal, lazut, Licê	limon, leke
M m	ma, mase, Mûş	mavi, maya
N n	nan, newe	ne, neden
O o	of, oda, ordu	olmak, odun
P p	payîz, Pîran, Pali	parmak, pınar
Q q	qeleme, qumaş, Qibris	-
R r	rind, radyo, Riha	resim, rüzgar
S s	sipî, simer, Sêwregi	serin, sarı, süs
Ş ş	şima, şeş, şaş	şişirmek, şişman
T t	ti, tarîx, Tırkiya	tatlı, tavşan
U u	utî, uca, ucret	ütü, ücret
Û û	ûsul, Ûrris, Ûrrim	uzak, unutmak
V v	verg, velg, vate	var, ver
W w	wisar, weş, welat	-
X x	xirab, Xarpêt, xurbet	-
Y y	yaban, yar, yadîgar	yayla, yol
Z z	zaf, zerd, zaza	zeybek, zavallı